

ЛЬВІВЩИНА

За 27 кілометрів від Золочева розташоване мальовниче містечко Поморяни (Львівська область), що оповите неймовірними легендами, які вже ніхто не зможе ні підтвердити, ні спростувати...

Одного разу, захопившись полюванням, власник Поморян Ян Собеський заблукав. Довго йшов, але лишень заглиблювався у ліс і вже втратив надію віднайти стежку до дому. Вирішив, що цієї ночі хижі звірі полюватимуть саме на нього. Та раптом побачив печеру. У ній мешкав монах-пустельник, який радо прийняв гостя, навіть запропонував Собеському своє ложе. Сам чернець ліг на долівці. Дивний сон наспився монахові, наче на голові його гостя сяє королівська корона. Зранку розтлумачив пустельник значення сну Собеському й напроочив: "Бути тобі королем!"

І приблизно за два тижні пророчтво збулося, відтоді король дуже прихильно і приязно ставився до цих земель. За його гроші пророк збудував монастир. Ян Собеський фінансував будівництво замку-фортеці в Поморянах.

Перша згадка про Поморяни да-

ПОМОРЯНСЬКИЙ ЗАМОК

тована 1437 роком. Приблизно тоді магнати Свинки, які володіли містом, звели тут дерев'яну фортецю, що простояла не надто довго. Але в XVI столітті на місці зруйнованої фортеці за наказом подільського воєводи Яна з Сієни будують замок. Фортифікаційна споруда входила в єдину оборонну систему з Золочівським замком. Вигідне розташування робило цитадель у Поморянах неприступною, адже з трьох сторін її захищала річка. Переповідають, що й у цієї споруди був підземний хід, який поєднував її з лісом. Тож під час тривалої облоги місцеві мешканці підтримували захисників харчами.

Під час національно-визвольної війни близько двохсот поморянців приєдналося до козацьких загонів, що свідчить про їхню вроджену сміливість і глибокий патріотизм. І лише 1675 року замок був узятий турками, тоді його захисники мушили вибиратися через таємний хід. Вийшовши до лісу, вони добралися до Свірзького замку, де й переховувалися.

Відбудували фортецю вже за сприяння власника міста Яна Собеського. Проте 1684 року її знову зруйнували татари. Тоді Ян Собеський (уже король) виділив на реставрацію замку 25 тисяч злотих. Відтак споруда була добре захищена від татарської навали протягом 1687—1695 років.

У часи "совєтів" спершу замок облюбував райком компартії, а згодом там було профтехучилище. Під час діяльності НКВС у підземеллі замку катували людей...

Партійці, почувши легенду, в якій переповідалося, що граф заховав у замку скарби, послали жадобою. Вони навіть не зважили, що сам по собі (за історичною цінністю, за героїчними переказами) цей замок — цілий скарб, і почали його руйнувати, бо інакше не могли знайти золота. Почали з "викурювання бджіл", а коли пожежа розгорілася, вирішили її загасити, але "випадково" переплутали воду з бензином. Золота, звичайно, ніхто не знайшов... Досі на місці, де колись героїчно боролися наші предки, одні руїни, недопалки...

ТУСТАНЬ

колівському містечку є унікаль- Така, що ні в не тоне. Ми бо Тустань

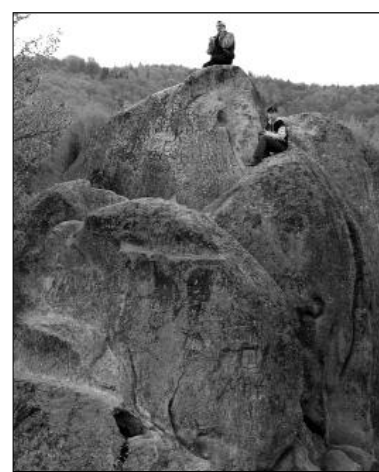
унікальна на всю Європу. Завдяки дослідженням, що проводяться в Тустані, можна стверджувати, що урицькі скелі, які вивіщуються над землею на 75 метрів, почали забудовувати оборонними дерев'яними спорудами ще в IX столітті. Укріплення цієї неповторної будівлі займало близько трьох гектарів. Свого часу фортифікація мала стратегічне значення. Вона стояла на південно-західному кордоні Київської Русі. Історичні джерела повідомляють, що дерев'яну фортифікацію на цій скелі побудувала білохорватська знать. Протягом чотирьох століть фортеця сумлінно виконувала всі свої функції. А потім і до неї дісталася нищівна орда Батия...

Проте лише століття самотньо сумувала скеля. 1349 року за наказом Казимира Великого, польського короля, який захопив цю територію, укріплення почали відбудовувати.

Згодом деякий час фортеця виконувала функцію митниці, тому що з Дрогобича через неї вивозили сіль в Європу.

Незабаром Тустань перестала захищати кордони, бо стосунки з сусідніми Угорщиною та Польщею стали стабільнішими. У країнах Європи почали добувати свою сіль, тож і роль митниці також була втрачена. Усе це призвело до поступового занепаду фортеці.

Фортечний комплекс включав у

себе п'ятиповерхову житлову будівлю. Усередині були видовбані криниці, встановлені дві цистерни. Захищали будівлю стіни висотою близько п'ятнадцяти метрів.

Припускають, що в цьому оборонному комплексі мешкали лише чоловіки. Адже не віднайшли жодного матеріалу, який би доводив, що гарнізонні війська жили тут зі своїми родинами, хоча в інших прикордонних містечках так було.

Збереглися легенди, що пояснюють виникнення назви Тустань.

До руських князів у село приїжджали купці. Варта раз у раз їм повторювала: "Ту стань", вказуючи, де можна заплатити дань (податок).

Сьогодні селища Тустань не існує. Цю назву носить лише історичний заповідник.

Далі буде.

Підготувала
Євгена СЛОБОДЯНЮК

Регістраційне свідоцтво
КВ № 4066
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

Головний
редактор
Любов ГОЛОТА

Редколегія
Любов ГОЛОТА
Ярема ГОЯН
Павло МОВЧАН
Анатолій ПОГРІБНИЙ
Олександр ПОНОМАРІВ
Іван ЮЩУК

Перший заступник
головного редактора,
відділ політики
Володимир ПАВЛІВ
279-49-47

Заступник головного
редактора
з виробничих питань
Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел/факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК
278-63-69

Відділ мови
Олександра ТКАЧ
270-55-57

Відділ літератури
Уляна ГЛІБЧУК
270-55-57

Відділ культури
Валентина ДАВИДЕНКО
270-55-57

Відділ просвітницької роботи
Ольга СКРИПІНА
279-49-47

Відділ листів
Людмила ІЛЬЄНКО
279-49-47

Відділ коректури
Тетяна МИХАЙЛЕНКО
Ірина СТЕЛЬМАХ
278-63-69

Комп'ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК
Олег БЕССЬКИЙ
278-63-69

Бухгалтерія
279-41-46

Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б,
м. Київ, 01001

E-mail:
slovo_prosvity@ukr.net

http://
slovoprosvity.com.ua

Індекс газети
"Слово Просвіти" — 30617

Видруковано з готових
фотоформ на комбінаті
"Преса України" у середу.
Зам. № 3301218

Наклад — 11200

Листування з читачами —
тільки на сторінках газети.

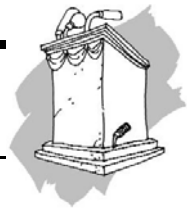
Відповідальність за достовір-
ність інформації несуть автори.

Редакція залишає за собою
право редагування та скорочення
текстів.

При використанні наших
публікацій посилання на "Слово
Просвіти" обов'язкове.

Передплатна ціна, врахо-
вуючи поштові послуги:
на місяць — 3,29 грн.
на 3 місяці — 9,59 грн.
на 6 місяців — 19,18 грн.

ДИСКУСІЯ

Деякий час мій шлях на роботу пролягав через верхній вихід із метро “Хрещатик”, що на вулиці Інститутській у Києві. Ця станція метро найближча до всіх головних осередків державної влади: Адміністрації Президента, Кабінету Міністрів і Верховної Ради. Тож не дивно, що саме це місце — збірний пункт для організованих груп так званих “професійних мітингувальників”. Саме тут їм роздають прапори, плакати з гаслами, потім вишиковують у колони й ведуть під потрібний об’єкт для кількогадинної імітації “обурення народних мас” діяльністю котроїсь із гілок влади. Пізніше на цьому ж місці вони здають реманент і отримують платню за виконану роботу. Підозрюю, що таких пунктів у Києві може бути кілька, і що подібні місця є й у інших українських містах.

Щоразу, проходячи повз цих, переважно молодих, людей (із розмов можна зрозуміти — здебільшого студентів), я пригадую свою революційну молодість наприкінці 1980-х років у Львові. Тоді ми теж брали участь у мітингах, влаштовували пікети, діяли в неформальних молодіжних організаціях, розповсюджували нелегальні листівки і газети “самвидаву”, але ніколи не робили цього за гроші. Такою була наша громадянська позиція, а участь у кожному з подібних заходів була нашим громадянським вчинок. Студенти взагалі були молодіжним авангардом таких акцій. Учасники різних масових дійств до студентів ставилися з особливою повагою — і не тільки тому, що ми були більш свідомими, прогресивними, освіченими й амбітними, а ще й тому, що ризикували втратити значно більше, ніж, наприклад, молоді люди з фабрик, заводів чи ПТУ.

ЧИМ БУВ ДЛЯ НАС ГРОМАДЯНСЬКИЙ ВЧИНОК?

Передусім — свідомим вибором. Перед здійсненням якогось

громадянського вчинку кожен із нас проходив через драматичні роздуми на самоті чи палкі дискусії з найближчими. Це не тільки робило наш вибір свідомим, а й учило ставити себе перед вибором, не уникати його, а ухвалювати рішення, зваживши всі аргументи за і проти. Для забави ніхто таких рішень не приймав. Надто високою могла виявитися ціна розваги. Щоразу, коли

рів. Тих, котрі задумують і здійснюють революції, але не вміють користуватися їхніми плодами. Більшість із нас таки не зуміла скористатися плодами революції. Можливо, через це ми не стали кастою для не-революціонерів із нашого оточення і не нав’язали контакту з наступними поколіннями потенційних adeptів. Поколіннями, які йдуть на мітинг чи пікет, як на роботу.

ків”, бо вони дають команди і видають гроші.

Таким чином цей натовп не є жодною спільнотою, бо об’єднують його тільки гроші. Невеликі й тимчасові. Як тільки матеріальна ситуація такого мітингувальника покращиться, він перестане ходити на подібні заходи взагалі. Натомість, учасників будь-яких акцій народного волевиявлення сприйматиме не інакше, як крізь призму

ДЕ НАШЕ ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО?

Результати останніх парламентських виборів засвідчили, що українська політика потребує зміни еліт. “Слово Просвіти” вже писало про це. Тепер варто звернути увагу ще на одну проблему — еліти дозволяють собі легковажити інтересами суспільства, якщо воно є неорганізованим, несвідомим, пасивним. Інший тип суспільства називається “громадянським”. І саме його в Україні, на жаль, немає.

ВІД ІМІТАЦІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО ВЧИНКУ ДО ІМІТАЦІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Однак — думаю я собі — якщо мітингувальники йдуть, як на роботу, і їм все одно, які прапори чи транспаранти нести, то який сенс мають мітинги? До кого і про що говорять промовці і яке наповнення мають гасла? Чим є молитва чи гімн, якими починають або закінчують масовий захід, якщо його учасники прийшли не молитися чи римувати слова боротьби або солідарності, а заробити “копійку”? До кого в цій ситуації звернуть слова з “Отче наш” чи з “Інтернаціоналу”, що ними політики так люблять розпочинати свої акції? Кому це потрібно, коли промовці виголошують слова до натовпу, про який знають, що він стоїть тут і слухає за їхні (промовців) гроші. Натовп знає, що, не залежно від того, що говориться, він повинен тут вистояти свої, скажімо, дві години і по команді “десятичників” махати прапорами, або свистіти, або скандувати гасла. Тож уважно слухати потрібно тільки “десятни-

власного досвіду. Участь у маніфестації ця людина ніколи не сприйматиме як громадянський вчинок.

Чи з таких членів суспільства може витворитися громадянська спільнота? Суспільство громадян, не байдужих до своєї волі, які хочуть самі активно впливати на процеси, що відбуваються в країні, в тому числі й шляхом участі в актах масового волевиявлення громадян. Тобто виявлення своєї громадянської позиції за допомогою громадянського вчинку. Чи без цього може витворитися громадянське суспільство?

Для нас, студентів кінця 80-х — початку 90-х років громадянський вчинок був пов’язаний із кількома вирішальними моментами. По-перше, із ризиком понести кару за вчинення чогось забороненого, але не аморального чи негуманного, що додає адреналіну й провокує випробувати себе. По-друге, з передчуттям героїчності вчинку — стати гідним шани всього суспільства, гідним нащадком свого роду, гідним любові мільйонів романтичних молодих людей і поваги старійшин. По-третє, з ві-

рою. Вірою у виконання Божого промислу. Вірою в те, що завдяки моему і моїх друзів громадянському вчинкові вдасться щось змінити в цій країні на краще.

Тепер же громадянський вчинок втратив свій чар “забороненого плоду” — можна розмахувати будь-якими прапорами, критикувати кого завгодно й вигукувати найрізноманітніші гасла.

У суспільстві, де діє вільна преса, де людина має більш чи менш реальне право на реалізацію основних громадянських свобод, громадянський вчинок переходить із категорії героїчної й помітної всіма у подію буденну й малопомітну. Адже для члена громадянського суспільства громадянський вчинок щось звичайне, мало не обов’язкове.

Однак в Україні громадянського суспільства ще немає. І його прихід дивним чином не наблизилася навіть сума громадянських вчинків мільйонів людей, на які вони відважилися восени 2004 року на київському Майдані та площі інших українських міст. Натомість, за цей час громадянський вчинок, здається, практично втратив своє значення і призначення.

Тож на завершення цих роздумів у мене виникає ще одне запитання, на яке не маю поки що відповіді. А саме: якщо громадянський вчинок уже перестав бути чимось важливим у нашому суспільстві, то, може, й громадянське суспільство нам не потрібне? Може, воно для українців є просто неактуальною формою організації громадського життя? Можливо, якась інша форма співіснування — довершеної ліберальної прагматики, закамуйфльованої анархії чи жорсткої кастовості нам більше відповідає? Нашій ментальності, світогляді, традиції тощо. То чому тоді, повертаючись із подорожей країнами з добре розвинутим громадянським суспільством, багатьох із нас ще довго не полишає невимовна туга?

● Володимир ПАВЛІВ

КОАЛІЦІЯ

У разі створення парламентської коаліції за участю Партії регіонів, вона претендуватиме на посаду прем’єр-міністра. “Ми будемо претендувати на крісло прем’єра, його кандидатуру визначить політрада, але яка це кандидатура, я думаю, не важко здогадатися”, — сказав Віктор Янукович на прес-конференції у минулий четвер. Він також підкреслив, що при створенні правлячої коаліції його партія не має наміру відмовлятися від своїх ідеологічних принципів проти вступу України до НАТО та надання статусу офіційної російській мові. “Ми ніколи не відступаємо від принципів, про які говорили, — переконував журналістів лідер ПР і дещо емоційно додав, — а якщо ми відмовимося, то навіщо взагалі весь цей город городить?” Однак з інших питань “регіонали” не будуть настільки принциповими і готові їх вирішувати в ході переговорів. На запитання, хто саме вестиме ці переговори, Янукович відповів, що це буде робоча група, в яку входитимуть різні люди, відповідно до того, які моменти обговорюватимуться. “Економічні питання обговорюватимуть одні люди, інші — інші”.

Право своєї партії (а не Блоку Юлії Тимошенко) претендувати на пост прем’єр-міністра Віктор Янукович пояснив різницею у набраній кількості голосів на парламентських виборах: “Тим, що ми набрали 32 і більше відсотки — більше 7 мільйонів, а вони — лише 5”. На запитання про призначення губернаторів лідер Партії регіонів сказав, що волевиявленням людей у регіонах повинно лежати в основі кадрових призначень. На його думку, губернатори партій, які про-

грали на виборах, повинні піти у відставку, а також відзвітувати перед своїми партійними осередками, чому вони проводили неефективну економічну політику в регіонах. Янукович не зізнався, чи висуватиме Партія регіонів своїх губернаторів у разі, якщо вона не увійде до парламентської коаліції. Натомість у “Слові до преси” Віктора Януковича, розповсюдженому

“Стратегія економічного розвитку України повинна формуватися за заходами так званого радикального економізму. Його сутність визначається домінуючою роллю економіки у загальному розвитку держави”.

На засіданні політради Партії регіонів також були узгоджені основні принципові позиції, з якими партія збирається вийти на переговори. Во-

ловний “регіонал” зазначив, що саме Президент повинен створювати всі умови, аби економічне зростання в країні було обов’язковою умовою. “Після виборів Президент мав покликати до себе відповідальних за вибори від “Нашої України” і сказати їм: “Хлопці, ви програли, і ви повинні це визнати”, — повчав Янукович керівника держави. При цьому лідер Партії

Партією регіонів із приводу створення парламентської коаліції. Коли Партія регіонів була при владі, вона робила все можливе, аби знищити демократію в Україні. Тому, незважаючи на те, що в наших програмах можуть бути схожі позиції, приміром, із економічних чи соціальних питань, наші фундаментальні розходження настільки глибокі, що вони унеможливають будь-які наші переговори з ними”.

Він також повідомив, що в середу і четвер збиралися сім робочих груп, які працюють над програмними засадами майбутньої коаліційної угоди “Нашої України”, БЮТ і СПУ.

Подібну думку висловив і Президент Віктор Ющенко, котрий і нададі переконаний, що для створення коаліції є більшість — ті сили, які “рік тому стояли на Майдані”. “Вони сьогодні мають приблизно 243 голоси. Це більшість, якої досить для формування уряду”, — сказав Ющенко. Правда, йому за прикрістю довелося відзначити і те, про що згадував Віктор Янукович, а саме: з іншого боку потрібно усвідомлювати, що така коаліція вже була і 8 місяців тому розпалася.

“Для того, щоб не повторювати помилок минулого, політичні сторони повинні знайти взаєморозуміння. Над цим сьогодні працюють сили “помаранчевого” табору... Впевнений, ця робота проходить продуктивно”, — сказав Президент України журналістам.

Разом із тим він відзначив, що ще одна сила — Партія регіонів — одержала майже третину голосів виборців, і тому країна, яка хоче стабільності, повинна це враховувати.

● Павло ЗАЗБРУЧАНЕЦЬ

ЯНУКОВИЧ ПЕРЕХОДИТЬ У НАСТУП?

Наприкінці минулого тижня лідер Партії регіонів Віктор Янукович зробив низку публічних заяв. Формальним приводом для цього стало офіційне оголошення результатів парламентських виборів. Неформальним, як можна здогадатися, непорозуміння зі створенням “помаранчевої коаліції”.

перед прес-конференцією, вказується, як саме Партія регіонів збирається вирішувати питання з небажаними губернаторами. В областях, де Партія регіонів отримала абсолютну більшість голосів, її осередки висунуть своїх кандидатів на посади губернаторів. У цих регіонах партія, за словами її лідера, має механізми для звільнення губернаторів — двома третинами голосів депутатів місцевих рад висловити їм недовіру.

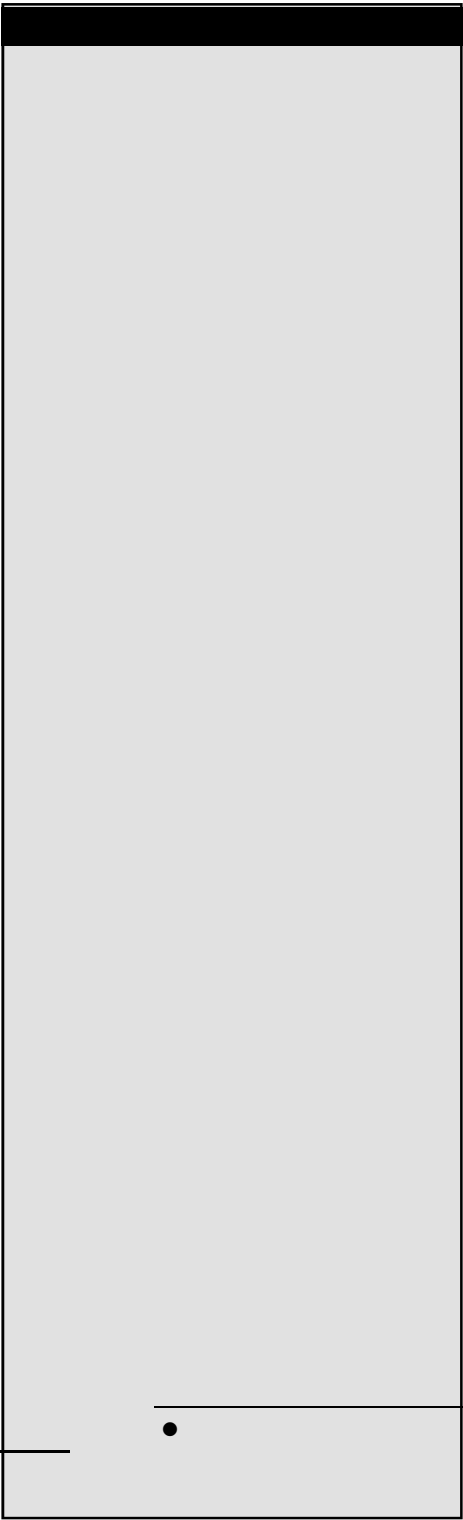
“На правах партії-переможця парламентських виборів ми можемо і повинні розпочати активні переговори щодо створення коаліції на основі постулатів, які забезпечили нам підтримку багатьох мільйонів виборців України”, — сказано також у “Слові до преси”. У цьому документі представлено декілька програмних основ майбутньої діяльності коаліції, яку хотіла б створити Партія регіонів.

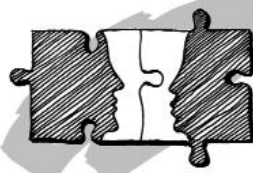
ни будуть передані всім потенційним учасникам переговорного процесу. Лідер Партії регіонів Віктор Янукович сказав, що вважає найбільш оптимальним створення в майбутньому парламенті коаліції з “Нашою Україною”: “Я не приховую, що, на наш погляд, формування коаліції з “Нашою Україною” дозволить вирішити багато проблемних питань, які виникли в державі”. Однак у політичній ситуації, коли тривають нелегкі переговори про створення “помаранчевої коаліції”, така заява Януковича може бути сприйнята не інакше, як спроба розколоти ще не створену парламентську більшість. Адже коаліція з “регіоналами” — це найстрашніша підозра одних “помаранчевих” проти інших, а також головна підстава для звинувачення у зраді.

Не обійшов своєю увагою Віктор Янукович і Президента Ющенка. Го-

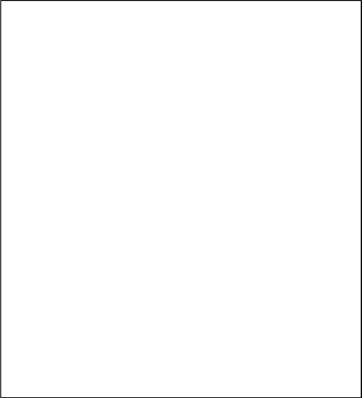
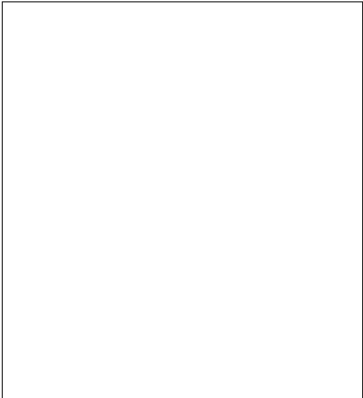
регіонів скептично поставився до можливості створення коаліції “Нашої України”, БЮТ та СПУ. “Ми з вами всі були свідками гри зі створення коаліції. Я можу назвати це лише протоколом про наміри, не більше. Я також хотів би нагадати учасникам переговорів, що така коаліція вже була, і вона призвела до багатьох негативних наслідків у зовнішній та внутрішній політиці”. Янукович наголосив, що створення коаліції без Партії регіонів призведе до поглиблення економічної та політичної кризи в державі, багатозначно додавши, що “комусь за це доведеться відповісти”.

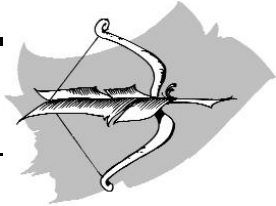
Щоправда, переможний тон Віктора Януковича, очевидно, не справив особливого враження. Того ж дня керівник юридичного департаменту “Нашої України” Роман Зварич заявив, що “за жодних умов Блок “Наша Україна” не вступить у переговорний процес із

Стосунки між владою та бізнесом за останній рік радикально змінилися. Тепер вони мають характер взаємної зацікавленості та взаємної підтримки, про що свідчить рівень добровільної сплати коштів до бюджету, що має постійну тенденцію до зростання.

ХАРТІЯ ЧИ КОНСТИТУЦІЯ?

ЗА І ПРОТИ

Вадим КАРАСЬОВ, директор Інституту глобальних стратегій:

— Визнання російської мови як регіональної залежить, як бачимо на прикладі рішення Луганської облради й Севастопольської міськради, від домінуючих позицій Партії регіонів. Там, де вона має більшість у місцевих та облрадах, може бути прийняте відповідне рішення. У тих же східно- та південноукраїнських регіонах, де в Партії регіонів немає такої більшості, цей процес може бути загальмований. Швидше за все, немає таких серйозних перспектив для подібного рішення в Одеській міськраді, в Миколаївській і Херсонській області. Тому Партія регіонів, виконуючи свої передвиборні обіцянки про надання російській мові статусу державної, зупинилася на такому проміжному рішенні, яке виражається формулою російської мови як мови регіональної.

Щодо наслідків. По-перше, справді, це неприємний факт для нинішньої влади, але й не смертельний. Тому що всі рішення фактично підтверджують роль і функції російської мови, яку вона виконує у східних і південних регіонах України. А ось законне чи незаконне це рішення, має бути вирішено не коментарями віце-прем'єр-міністра з гуманітарних питань, а судовою владою.

Олесь ДОНІЙ, голова Центру досліджень політичних цінностей:

— Україна взяла курс на євроінтеграцію, тому їй доведеться призначуватися до загальноєвропейських правил. Одне з таких правил — надання державою можливостей для мовно-культурного розвитку національних меншин. Тому, незалежно від рішень прокуратури чи судів, Україна якщо не зараз, то пізніше постане перед питанням легітимізації російської мови в регіонах, де переважає російськомовне населення.

Зрозуміло, що рішення з надання російській мові статусу регіональної несуть більше політичний, аніж культурологічний характер. Адже

реальних загроз для свого існування російська мова в тих регіонах не має. Радше навпаки, досі реальні загрози для розвитку, навіть звичайного існування, у російськомовних регіонах має українська мова.

На мовно-культурну ситуацію рішення південно-східних рад особливо не вплинуть. Але такі рішення де-факто впливають на зміну державного устрою в Україні. Це приклад того, що обласні ради можуть

Ризик для становлення української політичної нації надзвичайно великий, і в цьому випадку можна сказати, що реалізується та політтехнологія, той задум, який походить не з України, а з-за її меж, який намагалися реалізувати 2004 року, але через поразку Януковича цього не вдалося зробити. Сьогодні це своєрідний реванш Кремля й проросійських сил в Україні за поразку на президентських виборах.

ДО ЧОГО ПРИВЕДЕ «УЗАКОНЕННЯ» РОСІЙСЬКОЇ МОВИ В ОКРЕМИХ РЕГІОНАХ?

Три регіони надали російській мові статус “регіональної мови” — Харківська та Севастопольська міські ради й Луганська обласна рада. Голова Севастопольської міськради Валерій Саратов заявив, що російській мові буде надано статус регіональної в тих регіонах, де перемогла на виборах Партія регіонів. Які перспективи та можливі наслідки надання російській мові регіонального статусу? Опитування експертів на цю тему провів київський Центр дослідження політичних цінностей.

приймати політичні рішення, а отже, в Україні почалася “повзуча федералізація”.

Володимир ПОЛОХАЛО, керівник проекту “Політична думка”:

— Я думаю, що це якраз те питання, навколо якого й надалі будуть продовжуватися політичні спекуляції та маніпуляції. Водночас це серйозна небезпека з точки зору становлення української політичної нації. Небезпека саме через спекулятивний, маніпулятивний і нелегітимний характер ухвалення цих рішень підконтрольними Партії регіонів місцевими радами. Я думаю, з цього приводу потрібна якась ґрунтовна позиція Президента України і влади загалом, якої сьогодні немає.

Михайло ПОГРЕБИНСЬКИЙ, директор Центру політичних досліджень і конфліктології:

— Щодо перспектив. Я не думаю, що ця тенденція — визначення регіонального статусу російської мови — буде мати такий тренд усього, де перемогла Партія регіонів. Але швидше за все, буде так, особливо там, де є більшість у місцевих радах Партії регіонів із Блоком Вітренко й комуністами. Мені видається, що це ознака демократичності українського політичного процесу, яка демонструє, що населення обирає політичну силу, яка брала на себе певні зобов'язання, а потім виконує свої обіцянки перед громадянами. Тому я не бачу тут нічого фантастичного, а та-

кож особливої загрози для української мови. Треба, звісно, також підтримувати й українську мову в тих регіонах. Ніхто не заважає цього робити, і це абсолютно окрема справа, яка справді потрібна.

Кость БОНДАРЕНКО, директор Інституту національних стратегій:

— Я думаю, що якихось важливих наслідків це не матиме, просто буде формалізовано те, що й так має місце у регіонах, де російська мова справді розповсюджена. Україна підписала свого часу Європейську хартію про права національних меншин і національних мов, і тому я думаю, що у цьому випадку це все перебуває в рамках хартії. Я не бачу тут якихось проблем.

Максим СТРИХА, керівник наукових програм Інституту відкритої політики:

— Законодавство України не окреслює такого поняття, як регіональний статус. Є, правда, закон про ратифікацію Європейської хартії про місцеві міноритарні мови, але там такий статус так само не окреслено. Рішення, які ухвалюють зараз місцеві ради, зводяться до того, що російська мова може використовуватися в обсягах, які задовольняють потреби населення і не шкодять використанню державної мови. Однак, як свідчить досвід, функціонуванню російської мови в тих регіонах, де її зараз оголошують регіональною, й так нічого не загрожує — вона цілковито домінує фактично в усіх сферах суспільного життя. І надання регіонального статусу фактично може зводитися не до прагнення забезпечити хоча б якийсь паритетний статус мов, а до прагнення звільнити громадян цих регіонів, насамперед чиновників, від обов'язку знати й бодай колись використовувати державну українську мову. Щодо подальшого розвитку подій, то передбачити мені його важко, оскільки прокуратура, очевидно, матиме всі підстави для оскарження рішень рад. Але чи буде це зроблено, я наразі коментувати не берусь, бо все залежить від способу формування влади в Києві.

культативно — майже 200 тис. учнів. Щороку в нашій країні виходить російською мовою 2 343 найменування періодичних видань, 3 834 найменування російською та іншими мовами національних меншин, вільно транслюються програми російських телеканалів.

Водночас факти свідчать про критичний стан із задоволенням гуманітарних потреб українців Росії, які є третьою за кількістю національною групою. Відсутність українських державних загальноосвітніх шкіл, шкіл із вивченням хоча б окремих предметів українською мовою, бодай одного загальноросійського українського періодичного видання, не кажучи вже про театри, радіо- й телеканали, зволікання протягом тривалого часу з відкриттям єдиної бібліотеки української літератури в Москві — таким, на жаль, є “мовний плюралізм” у виконанні сучасної російської влади.

Україна неодноразово закликала російську сторону дотримуватися принципів паритетності та збалансованості в сфері задоволення мовних потреб українців у РФ та росіян в Україні. Незважаючи на це, російська сторона, системно ігноруючи гуманітарні права українців Росії, постійно намагається політизувати питання російської мови, спекулює “російськомовним населенням” (в Україні поки що всі володіють російською мовою) і так званими “співвітчизниками” в Україні.

Відтак українська сторона засуджує спроби кон'юнктурно загострювати питання про т. зв. “російськомовних громадян України” та вважає її закликати визнати “особливий статус” російської мови в окремих регіонах нашої держави незаконними і провокаційними. МЗС України закликає російську сторону припинити будь-які політичні спекуляції щодо мовних питань і повернутися до конструктивного міждержавного діалогу на основі добросусідства, невтручання у внутрішні справи, взаємності та дотримання міжнародних стандартів.

ГЛАС НАРОДУ

ЛИСТИ З ЛУГАНЩИНИ

“Мешкаю у місцевості, де упосліджений стан української мови особливо простежується. Так, я знаю, що в деяких державних школах години поділені так, що на російську випадає три години, а на українську — дві. Відомі й такі факти, що в українських — на папері — класах насправді викладають російською. Тобто правдивий стан справ значно гірший, ніж той, що його увиразнюють офіційні дані”.

В. Бесалий, м. Рубіжне

“Коли я вмикаю телевізор, то я в'їжджаю в Росію. Мені набридли “Хорошие песни” і “Хорошие шутки”, мені набридла брутальна бездарна російська попса — отруйний продукт, який споживає молодь. Я скучила за українською виставою, за концертом українських музичних творів. Я скучила за своєю культурою, тим більше що мешкаю в провінції, маю вже багато років, і єдиним вікном у світ для мене є телевізор”.

В. Шишковська, м. Сватове

“Я категорически за українську мову в Україні, і мене удивляє те, що в то время, когда все республике после развала СССР, — а они все знали русский — все сразу же перешли на свои национальные языки, мы, да еще Белоруссия, законсервировали прежние порядки. И вот слышим сейчас от некоторых политиков, что для консолидации общества в Украине необходимо, мол, двуязычие. Но ведь это же чушь собачья. Консолидировать общество в Украине может только и только украинский язык, и притом, когда он станет языком и работы, и общественных мест, и быта, и просто улицы. Для достижения этого надо соответственно воспитывать молодежь и готовить молодые кадры. Но кто замечает какую-то работу в этом направлении?”

Микола Солошенко, м. Попасна Луганської обл.

“Наші шовіністи назвали “родним языком” мову спілкування. Однак, яке вони мають право! Адже ось і я — у тутешньому середовищі змушений спілкуватися російською. Але якщо я українець, то хіба російська для мене рідна? Ніколи з цим не згоджуся”.

Віктор Бондаренко, м. Луганськ

“Рідко, дуже рідко чую рідну мову, зате масу образ нашої незалежності. (...) Коли я якось заповнила бланк переказу українською мовою, працівниця пошти вимагала, щоб я переписала. Я не піддалася, але скільки на це було витрачено нервів і як часто відчуваєш просто своє безсилля! Матеріальні нестатки можна знести, пережити, але як пережити найстрашніше — ненависть до України, до нашої мови?”

Галина Клименко, м. Лисичанськ

“Та де ж вона є у Луганську, ота українська мова, до рівня якої, мовляв, треба піднімати і російську? Може, у нас достатньо українських шкіл? Чи, може, є українська мова на радіо, у пресі, на телебаченні, в державних установах? То ж яку мову і до рівня якої насправді треба піднімати? Я просто задихаюся від усвідомлення нахабства, яке чиниться”.

Г. Коваленко, м. Луганськ

РОСІЯ ЗАСТОСОВУЄ ПОДВІЙНІ СТАНДАРТИ

ЗОВНІШНІЙ ЧИННИК

Коментар Речника МЗС України стосовно коментарю Департаменту інформації та преси МЗС РФ щодо рішення Харківської міської ради про статус російської мови

У МЗС України ознайомилися з коментарем Департаменту інформації та преси російського зовнішньополітичного відомства у зв'язку з неправомірним рішенням Харківської міської ради про надання російській мові статусу регіональної.

У МЗС України розцінюють згаданий коментар як неприховане втручання у внутрішні справи нашої держави та спробу здійснення зовнішнього впливу на українське суспільство напередодні виборів до Верховної Ради України.

Лінія російської сторони на фактичну участь у внутрішньополітичній дискусії, яку у власних передвиборних цілях нав'язують українській громадськості певні політичні сили, є неприйнятною. Особливе обурення викликає застосування російським зовнішньополітичним відомством подвійних стандартів.

Адже унітарній державі, Україні, титульна нація якої — українці — складає переважну більшість її населення, ззовні нав'язують використання російської мови за рахунок державної. І це тоді, коли в самій Росії — багатонаціональній федеративній державі — фактично нехтують правами національних меншин на використання своєї рідної мови.

Як інакше можна оцінювати розпорядження Голови Уряду РФ М. Фрадкова від 5 вересня 2005 року, яким затверджено Концепцію федеральної цільової програми “Російська мова (2006—2010)”. Її головним стрижнем розглядається об'єднання народів РФ як єдиної нації саме за допомогою російської мови, знання і використання якої є обов'язковим для усіх громадян Російської Федерації. Крім того, відповідно до Закону РФ “Про російську мову” (прийнятий у травні 2005 р.), російська мова як державна мова РФ “підлягає обов'язковому використанню, в тому числі й у сфері судочинства”.

Тобто, йдеться про створення повноцінних умов для розвитку лише російської мови. А як же мови 160 націй і народностей, що проживають у Росії? Тому, мабуть, і досі не чути про ратифікацію російською стороною підписаної у 2001 році Європейської хартії регіональних мов або мов меншин.

Україна натовість демонструє світові міжнаціональну толерантність і демократичний підхід. Відповідно до Конституції (стаття 10), державною мовою є українська мова; а держава гарантує вільний розвиток, використання і захист російської мови, інших мов національних меншин.

Загальновідомими є факти задоволення мовно-освітніх та інформаційних потреб етнічних росіян України, які становлять 17,3 % її населення. Нагадаємо окремі з них ще раз. У країні діють 1 411 російськомовних шкіл та 2 109 двомовних українсько-російських шкіл; а російську мову як предмет вивчають близько 1,5 млн. учнів, фа-

МИКОЛА АМОСОВ. ЯК ЖИТИ, ЩОБ ВИЖИТИ

Закінчення. Початок на с. 5

Людина має в середньому п'ятиразовий резерв потужності. Навіть коли клітина “захворіє” (недуга первинно проявляється саме в клітинах), якщо створити їй нормальні умови, за певний час вона оновить свої структури й одужає. Детренованість — найважливіша причина патології клітини.

Тепер більшість людей прямує до здоров'я від хвороби. Причиною хворобливого стану багато людей вважає погоду. Але вона впливає тільки на незагартованих людей. Я погодних перепадів до 80 років не відчував. Найшкідливішим для людини є переїдання, брак сиров'язі. А ще детренованість серця, легенів, суглобів. Причиною діабету й ожиріння (порушення обміну речовин) є передусім неправильне схуднення і детренованість. “Увінчують” перелік різних захворювань — інфаркт, інсульт і найстрашніше — серцево-легенева недостатність (від неї і вмирають). Для лікування цих хвороб треба жити надгодов і споживати сирі овочі й фрукти, не закутуватися, багато й швидко рухатися, спати, скільки хочеться (але не менш як сім годин). Природні захисні сили організму великі.

Голодування. Як лікувальний метод, воно має сенс тільки тоді, коли подальше харчування людини буде стриманим. А найпростіший спосіб схуднути — несмачно готувати. На жаль, сіль — один із способів зробити погану їжу смачною. Навіть сирі овочі, якщо посолити, можна їсти й без олії. Та краще споживати їх без солі. Сіль спричинює розвиток гіпертонії та склероз. Добра потреба солі 2—4 грами, а люди вживають по 10—20.

Вітаміни. Одержують їх, споживаючи свіжі фрукти й овочі. Наймінімальніша доза фруктів та овочів — 300 грамів щодня. Гадаю, потрібно — 500. Ще краще — кілограм. Прашури з'їдали два-три кілограми. Заміна сирих овочів і фруктів вареними — нерівнозначна. Краще вживати квашену і свіжу капусту, моркву, цибулю, салат.

Жири. Вони не так шкідливі, як підступні. Мають надто багато калорій — дев'ять на один грам. Твердження, що жири вкрай потрібні, — міф. Можна не вживати ані масла, ані сала, і навіть тоді в організм потрапить мінімальна кількість жирів. Вони є в молоці, м'ясі, навіть у хлібі, і цього досить. Рослинні жири нібито не сприяють розвитку атеросклерозу, але й ними не варто захоплюватися.

Щодо білків. Їх теж не треба надуживати. Людям малорухливим і похилого віку молока й трохи м'яса (грамів 50—70) — цілком достатньо.

Вуглеводи. Тут порада проста: їсти менше солодкого, інакше нормальному вагу зберегти важко. Доведеться стримуватись, адже один грам цукру дорівнює чотирьом калоріям.

Про воду. Пити треба багато.

КОРОТКО ПРО МОЄ ХАРЧУВАННЯ

Напружене життя починається зранку, тому й сніданок великий, грубий і некалорійний: 300—500 грамів свіжих овочів або капусти (свіжої чи квашеної), двійко яєць чи дві картоплини і кави з молоком.

Обід нерегулярний. Першу й другу страви — без хліба, без жирів, мінімум м'яса. Кефір, чай або сік — це на третє. Вечеря — чай з медом або з цукром уприкуску, сир, трохи ковбаси. Фрукти — за сезоном. За день за об'ємом набирається багато, а за калоріями — у межах витрат. Знайте, що маса тіла зростає в період великих нервових перенапружень.

Щодо сну. Якщо людина без снодійного добре спить, — з її нервами все гаразд. Перша порада. На сні не треба заощаджувати час — у середньому бажано спати по вісім годин. Друга порада. Не лякайтеся безсоння. Великої шкоди від однієї безсонної ночі

не буде. Надвечір накопичиться дводенна втома і вас здолає сон, але вечір треба звільнити для відпочинку. Якщо “погані” ночі йдуть одна за одною, вдайтеся до снодійного, однак контролюйте, щоб це не стало звичкою. А тим часом знайте: це серйозне застереження щодо розпорядку життя. Необхідно “випасти” з нього на кілька днів, щоб облишити снодійне. А розрахунок тут такий: не відрегулюєш свого життя — втратиш усе. Один із контрольних пунктів здоров'я — це сон.

СЬОГОДЕННЯ І ГЛОБАЛІСТИКА

Чи можна передбачити майбутнє людства? І так, і ні. Головне питання: як виникла складність світу? Від Бога? Мій матеріалізм довгий час цього не міг прийняти. У диво не вірив. Та років п'ять тому познайомився з ідеями самоорганізації Нобелівського лауреата Іллі Пригожина й багато питань з'ясував.

Я кажу: Бога немає, але він існує. І виступаю за релігію, тому що без неї не буде моралі. А без моралі не може бути капіталізму. Без моралі міг бути тільки соціалізм. Тому що там була інша ідея — колективу, колективної відповідальності, колективного контролю. У вільному ж суспільстві цією керівною силою може бути тільки мораль. А мораль без заповідей неможлива, адже відчуття свободи обов'язково кидає людину в різні боки, часто — до шкідливих потреб. Тож потрібна віра в те, що Бог є, що Він усе бачить, що може покарати чи довести, що Він незалежний і вищий суддя.

А тепер розглянемо динаміку окремих показників останнього століття. Кількість населення на Землі зросла в 3,7 раза. Показники економіки — у 40 разів. “Зелена революція” підняла врожайність утричі. Усі колонії отримали незалежність. Демократія майже всюди. Є гіркий, але корисний досвід історії: дві світові війни, фашизм, соціалізм, ГУЛАГ і Освенцим.

Збільшується населення. Та є втішні ознаки. У зв'язку з визріванням цивілізації темпи зростання людності загальмувалися порівняно з 60-ми роками (минулого століття. — *Ред.*) майже вдвічі. З'явилася впевненість, що років через 50—70 кількість населення планети стабілізується на рівні 9—11 мільярдів. Це багато, але ще посилено для природи. На швидку зміну життя у планетарному масштабі сподіватися не доводиться — люди не ангели. Але визрівання триватиме: бідні країни перейдуть у середні, а середні підтягнуться до багатих.

Ядерної війни, здається, не буде. Загальні зв'язки між взаємним впливом людськими закладено великими релігіями. А це — компріміси.

Ви запитуєте, чи можу я намалювати сценарій майбутнього людства? Якщо коротко, він, на мій погляд, може бути таким. Буде продовжуватись зростання економіки високорозвинених країн, але без істотного збільшення матеріальних і енергетичних затрат. Ідеологія в цих країнах не зазнає великих змін. Тут уже пробували і “праве”, й “ліве” і збалансували міру соціальної допомоги слабким і безпорадним так, щоб і на совість суспільства не тиснути, і трудящих не детренувати. Ці розвинені країни доведуть своє природне середовище до хорошого рівня. Але чекати від них великої допомоги слабкорозвинутим країнам не слід — не дозволить вроджений егоїзм, біологія.

Усі інші країни будуть іти за лідерами. Однак швидкий прогрес неможливий. Культура й демократія дозрівають від покоління до покоління довго — десятиліттями. Усе залежить від економіки. Саме вона робить ставку на освіченість. А та впливає на інтелект, духовність.

Підготувала
Таїса МОСТОВА

ДОБРА ПОРАДА

Найсприятливіша пора “схопити” хронічну втому — осінь. А страждають на неї зазвичай люди віком від двадцяти восьми до сорока п'яти років. Ті, хто постійно “горить” на роботі. На Заході цю хворобу також називають “синдромом менеджерів”, які в гонитві за кар'єрним зростанням і грошима не беруть свого організму і працюють щодня по 16 годин і більше. Тоді й з'являється підвищена втома, яка потім стає хронічною. Завідувач кафедри клінічної імунології та алергології Національного медичного університету Георгій Дранник називає те, що передє синдрому хронічної втоми, “третім станом” — ні здоров'я, ні хвороба. Тоді й з'являється втрата сну, втома через недосягання, зниження працездатності, загальмованість у діях, немотивована тривога, швидка зміна настрою та часті депресії.

Професор каже, що в людей навіть підвищується температура. Це зона ризику, коли в людини ослаблений імунітет і на неї чатують інфекційні захворювання, передусім РВЗ та грип.

Найчастіше синдром спостерігається у компаніях із жорсткими вимогами до підлеглих, якщо керівник — диктатор. Передують хронічній втомі й інфекційні захворювання або нервові виснаження. Те, що немало українців страждають на неї, на думку медиків, не дивно. Адже не всі можуть пристосуватися до соціальної та економічної нестабільності. Дасться взнаки й погана екологія. 1989 року

група вчених із Центру клінічної імунології обстежила близько тисячі киян, які протягом трьох років не виїжджали з міста після аварії на Чорнобильській атомній електростанції, і півроку не були на лікарняному. Коли почали аналізувати дані, виявилось, що 70 % цих практично здорових людей мали дуже схожі скарги. Після додаткового обстеження виявилось, що в більшості пацієнтів була порушена імун-

СЛУХАЙТЕ ЧАЙКОВСЬКОГО І ЗАБУДЬТЕ ПРО ВТОМУ

**Перенавантаження і суворий поря-
док на роботі безслідно не минають.
Нині, за даними Американського націо-
нального інституту проблем здоров'я і
професійної безпеки, понад сорок
мільйонів людей в усьому світі хворі-
ють на клінічну форму синдрому хро-
нічної втоми. Цей синдром іще називають “чумою ХХІ століття”.**

на функція. Тоді вчені називали це підвищеною втомою, яка згодом стає хронічною.

В Україні службу клінічної імунології, яка опікується також і синдромом хронічної втоми, створено лише сім років тому, а відповідного інституту й досі немає. Тоді як у Сполучених Штатах він існує вже понад півстоліття. У нас, правда, вже є обласні центри з амбулаторіями, а інколи й зі стаціонаром. Проте пересічні люди поки що не знають про цю хворобу і йдуть до тих спеціалістів, які, як їм здається, можуть їх вилікувати: терапевта, інфекціоніста, дерматолога чи невропатолога. Насправді в усьому світі цей

синдром лікують клінічні імунологи.

Краще не хворіти, щоб потім не лікуватися. Тож найпростіший спосіб не загубитися в гонитві за виживання — не напружуватися. Фахівці радять частіше прислуховуватися до свого організму. Треба вміти вчасно сказати собі “стоп”, вважає Георгій Дранник, узяти тайм-аут на кілька днів і вести нормальний здоровий спосіб життя. Професор також каже, що в кожній людині обов'язково повинна бути культурна програма. Адже це позитивні емоції, які знімають стрес. А найкращим антидепресантом він вважає кохання.

Кохання — це чудово, проте не завадити правильно спланувати свій час. Спати не менше восьми годин з відкритою квартиркою, перед сном випити склянку молока з медом чи м'ятного чаю. А годинна прогулянка на свіжому повітрі — природне

шеплення від стресу. Лікарі також радять приймати ввечері теплі ванни з морською сіллю чи ромашкою, а зранку — контрастний душ. Не дасть впасти в депресію спілкування з домашньою тваринкою. Не завадить і арт-терапія. Причому бай-дуже, про хороше чи про погане життя складати вірші. Якщо і це не допомагає зняти напруження, уявіть себе оперним співаком або послушайте Чайковського. До речі, сюїта “Пер Гюнт” Гріга нормалізує сон, а “Весільний марш” Мендельсона покращує серцеву діяльність.

• **Вікторія ПАДАЛКО**

МЕЦЕНАТИ

Ніби й далеко ми відійшли в часі від старовинної Спарти з жорстоким її законом — убивати немовлят, які народилися не зовсім здоровими. Але й до справжнього гуманізму нам іще далеко. Статистичне управління не дуже охоче видає дані — скільки дітей відстають у ментальному розвитку, а тому змушені жити в закритих інтернатах, де умови далеко не завжди відповідають європейським нормам.

Але не так давно вітер благодатних змін торкнувся і дитбудинку селища міського типу Чинадієве на Закарпатті: молоді здорові українці приїхали з подарунками — іграшками і, головне, — спортивним причандаллям, щоб фізкультура і спорт внесли радість у життя маленьких вихованців. А днями в столичному дитсадку № 801 ті самі молоді люди, об'єднані у Всеукраїнський благодійний фонд прогресивного спорту на підтримку здорового способу життя, влаштували спортивне свято з призами й подарунками. Близько ста київських дітей, яких лікарі називають ментально відсталими, жваво й радісно брали участь у конкурсах, виявляючи спортивну кмітливість.

ВЕСЕЛІ СТАРТИ

Отже, молодий фонд, який очолив чемпіон України з бодібілдингу Сергій Бобчук, почасті перебирає на себе ті проблеми, яким не може дати ладу держава. У той час, як столиця стогне від непосильного тягаря реклами тютюнових виробів і алкогольних напоїв, а з телеекранів суцільним потоком летить кривава каламуть детективів і бойовиків, спортсмени конкретними справами пропагують здоровий спосіб життя.

Той, хто пізнав радість від занять на стадіоні чи у спортзалі, хто знає, яке це щастя — дихати на повні груди свіжим повітрям і бути володарем кожного свого поруху, прагне відновлювати і реконструювати, а де можна — будувати нові спортивно-оздоровчі комплекси. І дедалі більше молодих людей долучаються до заходів благодійного фонду, щоб сприяти престижу здорового меценатства і зрештою повернути славу українському спорту. На нашій пам'яті, як у дитячих спортивних школах тренери відшукували таланти для олімпійського резерву, радіючи, що виростає молоде здорове покоління.

Нині ж студенти Національного університету культу-

ри і мистецтв складають спортивний крос по кучугурах над високовольтним кабелем, прокладеним у бік бульвару Лесі Українки. А зовсім поряд, просто на колишньому стадіоні, з'явилося багатоповерхове кам'яне гето...

Тому так серйозно сприяють починання спортсменів-меценатів, які прагнуть відкрити змагання “Веселі старты”, “Мама, тато і я — спортивна сім'я”. Молоді люди думають про пільгові абонементи для малозабезпечених верств населення в ті спортивні зали, котрі зуміли захистити свої підвальчики від зазіхань торговців алкогольними напоями.

“Здоров'я — скарб кожного громадянина, стратегічний ресурс держави, запорука розвитку міжнародної спільноти в цілому”, — записано в статуті молодого благодійного фонду.

Віриться, що ці добрі починання пустять глибоке розгалужене коріння, а кроною того дерева стане вже нинішня малеча.

• **Ганна КОЗАЧЕНКО**,
член правління
Українського фонду
культури

БІОКІБЕРНЕТИКА ПІДКАЗУЄ

“Майбутнє століття очевидно, стане періодом широкого використання психології і як науки, і як практичної служби — на зразок медичної. Чому? Тому що повністю “пустити” психіку людини напризволяще, мабуть, не можна. Я це говорю не тільки як медик, а й як кібернетик. Психологи будуть керувати вихованням дітей і дорослих, добирати робочі колективи, визначати міру праці, впливати на рівень душевного комфорту громадян. І ще: навряд чи можна розраховувати на те, щоб зробити всіх людей хорошими. Та соціальні психологи мають запропонувати й змінити систему освіти й виховання дітей і дорослих.

Або ось таке твердження. Учені свідчать, а практика доводить: існує біологічна потреба у приватній власності. Особистій, звичайно. А як же бути з колективною? Вона не біологічна. На ній базуються надії тільки соціалістів. До того ж, ні багатство нації, ні духовність ніколи не виростили на ґрунті колективного жебрацтва — така істина. Бідні люди ніколи не бувають щасливими.

А далі роздуми ще сумніші. Тоді й гадаєш: може, треба спершу злякатися, щоб почати діяти?

Запитуєте, яким буде середовище в найближчі десятиліття? Кінцевої моделі не бачу, але навіть приблизне передбачення оптимізму не додає. Людство живе сьогоднішнім днем, не має розуму в поведінці. Загине воно, не встигне переселитися на чисті ще планети. І загине внаслідок своєї біологічної згубності. Потреби людські перевищують можливості планети оновлювати ресурси.

Звичайно, наука, враховуючи біологічні якості етносів, може, скажімо, урівноважити жадібність до речей страхом екологічної катастрофи. Та ж наука може змінювати й координати щастя. Громадяни стають освіченішими, далекогляднішими, їхні потреби рухаються від матеріальної сфери до інтелектуальної, якщо не до духовної. Змінюватися починає первісна природа людини. Але наскільки? І як дозувати ідеологію, щоб не зірватися, — як недавно ми зірвалися на соціалізмі й комунізмі.

Питання про людську природу на часі, як ніколи. Біологія в людині постійно чинить спротив. Біологічного більше, ніж соціального. Надію на тренування характеру можна плекати. Але, думаю, можливості перебільшені. Скажімо, такі якості особистості, як заздрощі, престиж, жадібність, за моїми даними як біокібернетика, обігнали навіть свободу і страх. Десь там ідуть переконання, інтереси. Заздрощі обганяють багато чого, залишивши далеко позаду колективізм. На альтеруїзм також не слід покладати великих надій.

І якою ж тоді має бути критична маса вихованих серед популяції, якщо не можна (а це так!) радикально, саме радикально, перевиховати?

НОВЕ СУСПІЛЬСТВО НЕ ПІДРЕМОНТУЮТЬ. ЙОГО СТВОРЮЮТЬ ЗАНОВО

Про що думається на дев’ятому десятиріччі життя? Про все. Про життя і смерть, головне й другорядне, значуще для тебе й для суспільства, у якому живеш. Так і виникла моя “Ідеологія для України”, тому що зовсім небайдуже мені, як розвиватиметься, куди йтиме моя країна, яке майбутнє чекає на неї, а отже, на дітей і внуків наших.

Чому я, росіянин, який ще й досі розмовляє по-вологодському, сприйняв незалежність України? Тому що зрозумів: це — збереження українського народу. Народу, який має свою мову, свою самобутність. Саме тому він має право на незалежність. І саме тоді я зрозумів, що українці, живучи в складі Радянського Союзу, де домінували російська нація і російська мова, підсвідомо відчували свою другорядність. Нині ж триває становлення нової держави. Становлен-

ня нового народу України як єдиного народу. Вважаю, що Україні вигідна інтеграція із Західною Європою. Проте лишається й побоювання: не стати б ще меншим братом.

В Україні починалася моя серцева хірургія — справа мого життя. Тут я здобув авторитет і пошану. Тут мої корені. Мої пацієнти. І... мої могили. Адже не всіх хворих вдалося врятувати...

Що потрібно нам сьогодні? Будувати нове суспільство. Глибоко переконаний, що “підремонтувати” його не можна, його можна тільки заново створити. Нам тепер особливо потрібне сильне керівництво з пріоритетом виконавчої влади. А повернення до соціалізму вже неможливе. Чому? Займаючись комп’ютерним моделюванням

хоплення. Надзвичайно зацікавив штучний інтелект, тоді з’явилися книжки “Алгоритм розуму”, “Моделювання мислення”, “Природа людини”. Для мене людський організм — це диво-апарат, який має чудові резерви й системи дублювання. І прикро, що ставимося ми до цього апарата так, ніби змагаємося, хто швидше помре.

У ЛЮДИНІ БАГАТО БІОЛОГІЧНОГО

Світ — то вічна боротьба егоїстів із альтруїстами. Мої дослідження засвідчили: 56 % із 4 тисяч опитаних визнали, що основою етики (тобто нашої поведінки) є біологія,

МИКОЛА АМОСОВ. ЯК ЖИТИ, ЩОБ ВИЖИТИ

Слова, винесені в епіграф, узято зі щоденника, у якому робив записи в останні роки життя відомий хірург Микола Амосов. Катерина Амосова, дочка видатного академіка, в інтерв’ю одній із київських газет сказала: “Батько, звичайно, усвідомлював, що життя закінчується. Закінчується реально, адже йому було вже далеко за 80”.

Це спонукало мене звернутися до своїх записів, диктофонних касет, на яких кілька років тому записала в педагогічному університеті імені М. Драгоманова та в Національній спілці письменників цикл лекцій акад. Миколи Амосова для аспірантів. Коли розшифрувала все, була вражена: це ж про нинішній день, і сказано — ніби сьогодні. Великий лікар-гуманіст, філософ, психолог, соціолог усе ж устиг сказати найважливіше нащадкам, а від чогось і застерегти.

Заслуг Миколи Амосова не перелічити. Він створив Інститут серцево-судинної хірургії. Довгі роки був його незмінним директором. Врятував життя тисячам хворих. На собі поставив унікальний експеримент: як боротися зі старістю (інакше, певно, не прожив би 89 творчих років). Написав величезну кількість наукових робіт, десятки книжок.

суспільства, я зрозумів, що соціалізм — мало біологічний, а людство живе за біологічними законами. У природі нашої закладена передусім ініціатива. Щодо ідей соціалізму, то їх вдавалося втримати лише через диктатуру. Шкода, але я також якийсь час вірив у соціалізм “із людським обличчям”. Вірив, поки не переконався, що і комунізм, і соціалізм можуть триматися тільки в країнах із тоталітарними режимами. А там, де є терор, — дуже багато бідних.

У чому ще переконаний? Праця назавжди залишиться в житті людини, і її обсяги зовсім не мають бути мінімальними. І ще: суспільство не забезпечить людині щастя, якщо ця людина слабка й не здатна на зусилля.

ПРО СЕБЕ

Мене завжди цікавили різні сфери знання. Тим-то я не став таким собі ортодоксальним лікарем, який більше нічого не знає, крім медицини. Тому на певному етапі я повернувся до устремлінь молодості — до

Я, здається, зрозумів, як влаштований світ, якими законами живе суспільство. Шкода лише, що немає ні часу, ні можливості, ні штату співробітників донести все це до людей.
М. Амосов

техніки, захопився кібернетикою, потім — психологією, соціологією. І писати почав тому, що то була природна потреба самовираження. А настирно радив мені зайнятися цим видом творчості письменник Юрій Дольд-Михайлик. Я його лікував. Старше покоління пам’ятає його прекрасну книжку “І один у полі воїн”.

Отже, потрібно було виговоритися, а також залишити на папері те, що пережив, що може знадобитися іншим. Відчуття того, що я можу допомагати людям, — дивовижне відчуття. Але якщо хірургію можна назвати моєю любов’ю (53 роки оперував, із них 35 — на серці), то кібернетика — моє велике за-

що кількість егоїстів у 10 разів переважає альтруїстів (безкорисливих людей, здатних заради блага інших зректися власних інтересів), що 80 % егоїстів властолюбці... Нашому суспільству потрібна ідеологія, здатна захопити людей, пом’якшити їхній егоїзм і зменшити потреби, неадекватні можливостям Землі. Кожного, хто приходить у цей світ, слід виховувати. Коли суспільство високорозвинене (економічно, технологічно, культурно), тоді процес виховання відбувається автоматично. Складалася така організація суспільства, що кожен новий громадянин потрапляє у виховне середовище. А коли суспільство перебуває в занепаді (от, наприклад, як ми тепер), тоді він опиняється в дуже складному становищі. Ми ще тільки на початку капіталістичного шляху, але розшарування в суспільстві досягло страхітливих масштабів. Контраст між прибутками багатих і бідних досягнув різниці у 25—30 разів. У високорозвинених країнах цей показник — 5—6. Отже, бідне суспільство стимулює активізацію негативних природних рис людського характеру: заздрощів, зла, агресивності, пощадливості.

У людині так багато біологічного, вродженого, тому далеко не до кожного треба було застосовувати радянське правило: не вмієш — навчимо, не хочеш — змусимо. Кожен вид тварин, продовжуючи свій рід, дає популяцію, де 25 % новонароджених ніколи в майбутньому не будуть здатні самостійно вижити.

Так відбувається у звірів, птахів. А як у людей? Біологічні закони ті самі. Тільки людей таких народжується не 25 %. А приблизно 20 % — людей слабких, нікчемних, у яких ніколи не виникає бажання працювати, щось творити. Кожна країна опікується такими на свій розсуд, пам’ятаючи про гуманність. І ніякі індивідуальні бесіди, трудові колективи, товариські суди не примусять їх працювати. Саме такі й поповнюють лави бомжів.

ЛІДЕР І ЗАГАЛ

Мої досліді у відділі біологічної кібернетики переконали: у наших вчинках голов-

ну роль відіграють почуття. Вони вирішальні, а інтелект лише скеровує дії. Так, людина піддається вихованню, але обмежено, лише наполовину. “Викреслити” інстинкти, агресивність, заздрощі, лінощі, пощадливість неможливо. А притлумити можна. Найкраща пора для виховання — раннє дитинство. Найінтенсивніше розвивається мозок у дітей дошкільного віку. Якби ж дорослі пам’ятали про це!

Кілька слів про характер. Він — провідний у людині. Найважливіша складова особистості — саме характер, за яким поділяю людей на **сильних, середніх і слабких**. Таким чином, співвідношення — 1:7:2. Відповідно працездатність сильних порівняно зі слабкими наші експерти оцінили як 3:1. Ось така арифметика. Для суспільства важливі сильні лідери. Вони, а не маси (колектив), визначають прогрес. Владні лідери — найчастіше амбітні, жадібні здирники. Бувають і сильні творці. Більшість лідерів егоїстичні. І все ж зрідка трапляються герої і подвижники. Влада для людини — це втілення лідерства. А слухняність перед владою — від страху й залежності. То яка ж вона — людина? Вирішуйте самі.

У світі скрізь так: усталена група (колектив) складається з лідера і підлеглих. Усередині групи лідери керують підлеглими деспотично. Або демократично. Прогрес формування людських угруповань (самоорганізація!) був не однаковим. Із тисяч племен перетворилися на цивілізації всього близько двадцяти — решта щезли.

А висновок такий: треба, щоб у суспільстві визрівала достатня кількість індивідуальностей, готових до самостійного мислення, до самостійних не тільки рішень, а й дій.

ФІЛОСОФІЯ ЗДОРОВ’Я

Можливо, я надто вимогливий, однак, мені здається, потрібен ширший погляд на проблему здоров’я.

Старіти почав, коли виповнилося 79. Саме тоді я перестав оперувати хворих, тільки консультував. Як відчув старість? Хитає, коли йду, слабкість, погіршується пам’ять. Але книжки пишу й видаю.

1. У більшості хвороб “винна” не природа, не суспільство, а тільки сама людина. Найчастіше вона хворіє через лінощі й пощадливість. А часом і через нерозумність.

2. Не покладайте надій на медицину. Вона лікує багато хвороб, але не здатна зробити людину здоровою. Навіть більше: бійтеся потрапити в полон до лікарів. Вони схильні перебільшувати людські слабкості й могутність своєї науки, “створюючи” в людей уявні хвороби.

3. Людина, на щастя, така довершена, що майже завжди їй можна повернути здоров’я. От тільки для цього потрібні зусилля.

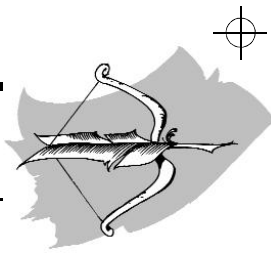
4. Для здоров’я потрібні чотири умови: фізичні навантаження, обмеження в харчуванні (їсти в режимі поганого апетиту), загартування, уміння відпочивати.

5. Природа милосердна: вистачить 20—30 хвилин фізкультури щодня, але такої, щоб спітніти і щоб пульс удвічі почастишав. Якщо цей час подвоїти, то взагалі буде чудово.

6. Здоров’я — це обмеження себе в харчуванні. Корисне те, що несмачне.

Від далеких предків ми успадкували не лише тіло, яке потребує тренування, а й психіку, точніше, біологічні відчуття, здатні перетворюватися на вади, чи делікатніше — на недоліки. Перший — лінощі, їх не треба й тренувати. Другий недолік — жадібність до їжі. Задоволення від неї — одне з найголовніших. Воно виробляється, якщо вживати смачну їжу — смажену, добре підсолену, із соусами. За задоволення розкішно й смачно попоїсти й почати відпочивати раніше, ніж втомилася, людина платить хворобами. Не можна сподіватися, що для збереження здоров’я всі дотримуватимуться суворого розпорядку, та можна спробувати бути поміркованими.

Закінчення на с. 6

Мрії прикрасити якусь із алей центру Ялти художньо вартісним пам'ятником Тарасу Шевченку, виплеканий не одним поколінням тутешньої національно свідомої громадськості, не судилося збутися й понині.

При тому, що для представників не лише української культури багатьох поколінь ідеї, творчість, сам образ потужного мислителя, поета й художника зі світовим ім'ям стали рушійною силою в справі пробудження й об'єднання нашого народу. Саме істинного пророка нашої багаторстраждальної долі — Тараса, а не збідненого, стисненого й підробленого під недавні ідеологічні червоні кліше.

Вдумливим, небайдужим і духовно розвинутим людям було зрозуміло, чому в радянські часи так рекламно-позірно ставили монументи Кобзареві по всіх кутках колишнього СРСР, а на Батьківщині Поета, біля пам'ятника Шевченку напроти Київського університету його імені традиційно шовесни цілими гуртами арештовували тих, хто наслідував співати й розмовляти рідною мовою, виганяли з університетів і роботи, переслідували, садили за грати й у божевільні. І водночас компартчиновники картинно й помпезно обставляли присвячення імені Шевченка різним закладам, установам і вулицям, невпинно зростали наклади "Кобзаря" багатьма мовами народів колишнього Союзу і світу. Але люди знали: творчий спадок нашого національного пророка доходить до них безжально пошматованим, брутально обрізаним, "відредагованим" по-світськи підступними й старанними "мовознавцями" й літературознавцями" в чекістських галіфе й чоботях.

Чи не їхні свідомі й мимовільні ідеологічні послідовники, сп'янілі в наші часи вседозволеності від скасування ще недавніх колишніх цензурних обмежень, принесли нині в річище шевченкознавства брудну піну, збиту навколо імені Кобзаря його псевдодослідниками, котрі так натужно пнуться за будь-яку ціну "засвітитися" бодай у тінні нашого національного генія. Чи не симптоматично, що саме таких новітніх "белетристів" укупі з "спецами по малоросах і хохлах" особливо охоче друкує симпатизуюча їм незалежна від шани й поваги до держави, в якій видається, місцева газетка з атаківистично-шовіно-комуноїдними рецидивами. Невже такі усвідомлюючи, що може принаймні ненадовго зачепитися в нашої пам'яті лишень завдяки нелюбові й ненависті до справжніх борців за волю України й нидим кпинам над феноменом всесвітньої культури, ім'я якому — Шевченко?

І це тоді, як чимало мудрих людей європейського рівня освіченості вважають, що третє тисячоліття неодмінно, органічно й природно має наблизити людство до глибшого й реальнішого розуміння історичної долі й сенсу Руси-України та її визначного сина — Тараса.

Тож багатьом нашим читачам добре відомо, об які мури глухого нерозуміння й затятого супротиву з боку бюстотелів великодержавного "інтернаціоналізму" розбивалися ширі наміри й намагання звершити пам'ятник Шевченку в Ялті.

Навіть за обговорення такої чи схожої за "крамольними хохломанськими" настроями теми на неафішованих зібраннях тієї частки творчої інтелігенції міста, яка намагалася зберегти у собі і власних дітях дух української ідентичності, особливо ясні в Криму ветерани НКВД і їхні нас-

тупники-нишпорки КДБ заповзятливо й підло намагалися зіпсувати життя і долі не лише відомим місцевим і заїжджим бандуристам, художникам і поетам, а й занесеним до чорного списку "неблагонадійних українських буржуазних націоналістів" учителям, лікарям, робітникам, представникам багатьох інших професій. Усіх їх таврували ярликом "бандерівці" лише за природну потребу спілкуватися рідною мовою хоча б між собою.

ЧИ БУТИ В ЯЛТІ ПАМ'ЯТНИКУ КОБЗАРЕВІ?

Це було недавно. Та чи тільки тоді? Хіба не трапляється тим з нас, хто не відчувався рідної мови, звичаїв і віри, зустрічатися у Криму з тупим і безпардонним рецидивом тодішньої кремлівської політики? Природно, що відразу після здобуття Незалежності про бажання мати й у себе пам'ятник Шевченку заговорили окрилені надією української волі ялтинці на повен голос. І не лише тому, що їхнє місто названо лівною столицею України, де традиційними стали важливі міжнародні саміти й інші поважні зібрання відомих чільників різних держав, політиків і бізнесменів, учених і митців, часті візити круїзних суден, зокрема й з українцями із діаспор усіх континентів, кожен із яких прагне вклонитися Великому синові цього народу й держави. А щоб мали змогу не лише у свята, а й звично, просто і буденно, "за радою й розрадою" прийти до Кобзаря в Ялті й численні її мешканці, й сиві чи юні гості курорту з усіх куточків України.

...Тут і нагода трапилася. Кримські представники Українського реєстрового козацтва дізналися, що автор виготовленого в далекій Аргентині триметрового бронзового пам'ятника Шевченку готовий подарувати його місту за сприяння канадійської української діаспори. Новині козачки зраділи так, що навіть не поцікавилися, який же вигляд має заокеанський дарунок і хто ж виконавець скульптури? Притомом написали до Ялтинської міськради прохання про встановлення пам'ятника Кобзарю і пояснення: його вже завантажено на корабель курсом до Одеси. Оскільки задовго до цього місцевого козацтва зверталося до ялтинської влади з клопотанням закласти пам'ятник Шевченку (на що міськрада відреагувала доброзичливо й оперативно), то вже невдовзі встановили закладний камінь у сквері Некрасова. Потім знайшли краще місце в центрі у людному сквері, який рішенням сесії назвали іменем Шевченка. До прибуття пам'ятника-дарунка встигли виготовити й п'єдестал, кам'яну брилу для якого підшукали в Сімферополі. Але коли вилучили з контейнера ще ніким не бачений подарунок і поставили для перших оглядин профе-

сійним оком, виявилось: висотою він справді три метри, але не суцільнобронзовий, як зазначалося у документах узгодження й передачі дару, а зварний, із частин, деякі фрагменти прикручено гайками й болтами; вагою не дві тонни, а всього 900 кілограмів. Градоначальники й митці міста ламають голови, як же гідно вийти з цієї складної ситуації?

Кожен, хто оглянув дар, відразу ж сумнівався у його художній цінності, нарікання викликали пропорції й непізнаність образу молодого Шевченка, скопійованого з його відомого автопортрета. Не схожим на поета вперше побачили пам'ятник Кобзареві головні архітектор і художник Ялти Володимир Приступа і Василь Желібор. Їм і досі не вдалося дізнатися, хто ж насправді автор подарунка. А з мініатюрної роздруковки на принтері зображення гіпсової моделі фігури в кількох ракурсах, яка надійшла напередодні вручення подарунка, аж ніяк не можна було уявити цілісний образ скульптури. Хоча вже

на Батьківщині й у всьому світі. Зокрема вдалий пам'ятник встановлено в Сімферополі.

А пам'ятник-дарунок, за формулюванням художників-скульпторів, "має масу зауважень, чимало ганджів за якістю, зокрема руки там приварили, там просвердлили". На їхній професійний погляд, голова пам'ятника набагато менша від канонів, дивно вирішено поставу тулуба, яка надто важка, значно непропорційні руки та їх розташування... Суто технічний бік справи митці вирішували, озброївшись значною картотекою інформації про вітчизняні й закордонні пам'ятники, портрети і автопортрети Кобзаря в різні періоди його життя: від наймолодших років до останніх. Зібрали всі посутні в Україні пам'ятники Тарасу, порівняли з їх майстерною пластиною, постановкою, динамікою, рішенням образу, давніми традиціями і новаторськими рішеннями кожного. Якби невідомий майстер побачив бодай кілька з них, відчув значні набутки української школи шев-

попри це, щиро поважаючи прагнення закордонних українців прислужитися кримським землякам, було ще чимало пропозицій щодо можливості встановлення пам'ятника з Аргентини. Учителі ялтинської української школи навіть провели власне дослідження: з'ясували, що Шевченка в ньому учні та їхні батьки впізнають не відразу.

— Як же виховувати підростаюче покоління на такому приблизному образі взірця національного духу, як це співвідноситься з уроками етики й естетики? — скрушно констатували педагоги. А пам'ятник-дарунок не погодився встановити на своїй території ще й тому, бо школа має ім'я і музей Руданського. Та й художники-професіонали говорять, що цей пам'ятник працюватиме на глядача однозначно негативно. А цього допустити не можна.

Ми не маємо права зводити недосконалі пам'ятники нашим національним героям, чільникам нації. Вони повинні бути виконані майстерно, найліпше, бо мають виховувати у нашого народу патріотичний дух і культуру. Митці кажуть, що переробити пам'ятник-дарунок уже не можна, хоча авторські права на нього й не задекларовані. Бо перенакшувати витвір невідомого аргентинського митця (чи самоука?) доведеться кардинально. А переплавити дарунок на бронзу для досконалішого нового пам'ятника небажано не лише з етичних, а й політичних мотивів і міркувань. І представники української діаспори, яким повідомили, що в Ялті є проблеми зі встановленням пам'ятника Кобзарю, теж вважають, що потрібно організувати широке обговорення цього питання громадськістю. Цього разу варто роздрукувати в газетах великоформатні фото конкурсних проєктів пам'ятника в анфас і профіль, з прив'язкою до місцевості. Щоб можна було уявити пам'ятник в Ялті ще до того, як його привезли через океан. Адже на відстані важко уявити всі нюанси прив'язки пам'ятника до конкретного місця біля моря.

Варто відзначити, що за цей варіант і самі ялтинці, які одночасно за встановлення художньо вартісного пам'ятника Шевченку, гідного його високого духу. Хіба що, можливо, окрім тих, яким "завітрила голова" відома своїми не лише кримськими "збуреннями" Вітренко.

Тож новий склад ялтинської міськради збирається оголосити Всеукраїнський конкурс на новий пам'ятник Кобзареві у сквері імені Шевченка. Ще до його початку вже надходять перші вдалі заявки відомих митців — скульпторів і архітекторів на участь у майбутньому конкурсі, де представлені роботи різних образів Кобзаря. Питання лише в рівні професіоналізму пошуковців на пам'ятник у центрі Ялти. Митці ж, здатні гідно втілити образ Шевченка в ялтинських реаліях, є. Кримський і український творчий потенціал достатній для створення досконалого пам'ятника Кобзареві, яким би милувалися ялтинці, численні іноземні гості, різні делегації. Щоб він працював на імідж українського міста, де шанують своїх пророків.

...Помилки не можна допустити в жодному разі. Тим більше, що Ялті вже подарували пам'ятник Чехову, який перехожі набережної прозвали "до Чехонте чіпляється курортниця з цуценям" і який викликав чимало публікацій у ЗМІ з нищівною критикою витвору якогось московського ливарника.

● **Віктор ХОМЕНКО,**
Крим

ченкіани, то творив дорогий мільйонам земляків образ інакше. Адже тут не вирішені завдання монументальної скульптури. Практично не виконано жодне з численних завдань пам'ятника-образу Кобзаря. До того ж без зв'язку з місцем встановлення. Тобто при триметровій фігурі потрібно зовсім інше рішення і підхід до ліплення, стилізації образу, деталей і форм. Причому, пам'ятник Шевченку в Полтаві Кавалерідзе виконав як потужну брилу, в якій читається могутній образ, незламний дух. Розглянувши надані фотоматеріали пам'ятника й саму скульптуру, провідні місцеві художники-скульптори Алієв, Будін, Гордєєв, Кольцов, Марчинський, Лисенко одностайно заявили: "Від встановлення цього пам'ятника варто утриматися з огляду на недостатнє рішення художнього образу й портретної схожості з Тарасом Шевченком — національним символом України" та рекомендувати Ялтинській міськраді встановити в столиці кримських курортів гідний пам'ятник Кобзареві.

ВІД СЛОВА – ДО СЕБЕ

СЛУЖІННЯ МОВІ

Із чого починається захоплення живим словом? Хто може вказати причину й час, коли ти полонився тим художнім словом, яке вже не можеш не дарувати слухачам? Про все це відомо лише Богові.

Коли ми вступали до Інституту культури і мистецтв Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка на факультет кіно-, телемистецтва, навіть не сподівалися, що доля поведе нас стежинами сьогодні чомусь не зовсім популярного читецького жанру. Та зустріч із викладачем інституту, народним артистом України Володимиром Калашниковим допомогла нам визначитися зі своєю творчою долею. І хоча наші перші кроки виявилися не зовсім вдалимими, та були вони дуже цікавими. Перед нами відкривався світ мовного чару. Адже такі, здавалося б, знайомі й звичні в буденності слова, що не привертають особливої уваги, під час нашої з викладачем роботи набували незвичайної смислової глибини, уяскравлюючись нашими почуттями й емоціями. Працюючи над літературними текстами, ми починали краще розуміти самих себе, свої бажання, емоційну примхливість, романтичність...

А кожне слово, творчо осмислене, сповнене нашою думкою, зігріте нашими емоціями, ставало із кожною хвилиною ріднішим і дарувало незабутні відчуття, якими ми щедро ділимося зі слухачами й сьогодні.

Перша наша літературно-концертна програма з віршиками для дітей і поетичними загадками була присвячена першокласникам. І назву вона мала чудову — “Мамина радість”. І хоча програма була пізнавальною, а в чомусь навіть дидактичною, однаке легкість, грайливість нашого виконання передавалася дітям і полонила їхню увагу не лише змістом чи думкою, а й мелодійністю української мови. Коли бачиш у залі сповнені цікавістю і захопленням дитячі очі, це зворушує, викликає прагнення творити. У процесі нашого непогамовного прагнення готувати нові програми за творами українських поетів і прозаїків зародилася ідея створення молодіжного (саме молодіжного) театру української поезії “Симфонія душі”. У цій назві відбито наше творче кредо.

СКАЗАТИ ПРАВДУ

Зміна влади в країні була можливою на хвилі національних почуттів досі обуреного й знедоленого народу. Не хочеться вірити, що його знову обдурили, але для реалізації національної ідеї. Боротьба тільки починається і, як свідчить перебіг подій, вона буде жорсткою і важкою.

Що саме змінилося на всіх рівнях суспільного життя? Чиновники здебільшого залишилися на своїх місцях, їхня поведінка стала більш цинічною, жорсткою, хабарницькою, ніби у передчутті кінця: більше хочеться жити, гарно жити — ще більше. Такі настрої у державних структурах. Декілька місяців затишшя та страху радикальних змін закінчилися. Можновладці зітхнули полегшено, плекаючи надію на повернення “стабільності” через парламентські вибори. Логічно, що зміни починаються з центру, з Киє-

ПРО НАБОЛІЛЕ

Повторюю це за незабутнім Назарієм Яремчуком, читаючи журнал “Кореспондент” (число 40). Якийсь Г. Охотін продовжує топтати наші цінності: він, виявляється, “промоутер української культури в Росії”. “Гідно” представляє росіянам нашу культуру! Чого тільки варта теза: “Шевченкоманія, що охопила країну, загрожує розвитку сучасної культури!”

Зухвалий хлопчисько бідкається, що Шевченкове ім'я в Україні — всюди, воно, бачте, заважає творити сучасну українську культуру. Та невже творять її на голому місці? Невже не вчать в того ж Шевченка?

Автору прикро, бо в кожному українському місті є вулиця Шевченка, пам'ятники йому, скрізь висять його портрети, його ім'я носять навчальні заклади, товариства, театри тощо. Він не бачить, що по всій Україні бовваніють пам'ятники катам

Наших читачів хвилюють теми самоідентифікації українців, розвитку мови, її піднесення і вдосконалення, проблеми поширення антикультури й пригноблення національного почуття.

Серед листів, які ми отримуємо, є сумні й радісні, обурені й розпачливі. Пишуть нам і пенсіонери, і зовсім юні люди.

Але те, що ми продовжуємо отримувати такі листи, вселяє надію і впевненість у подальшому розвитку рідної культури.

Дивно, але підготовка нових творів примножує нашу зацікавленість словом.

Уже через рік наша копітка робота була винагороджена увагою керівництва Львівської філармонії. Театр української поезії було запрошено на гастролі до Львова. Тепер важко описати отой наш психологічно-творчий стан, коли ми дізналися, що запрошені на гастролі, та ще й до міста Львова. У хвилюванні, у неспокої творчих пошуків ми готували до цих гастролей дві нові програми: поетичну, за творами українських поетів “Зоринь кохання” і композицію за твором Р. Горака “Тричі мені являлася любов”. Дякувати Богові, свої перші гастролі-іспити ми склали непогано. Львівський слухач, виявилося, не лише вимогливий до творчості, до слова, а ще й напорчуд доброзичливий. І це ми відчули у Львові вже з першого концерту, який відбувся в музеї І. Я. Франка.

Нас попередили, що слухач різновіковий — від школярів до літніх людей, що на концерті-виставі буде автор твору “Тричі мені являлася любов” Роман Горак. Але коли ми почали читати в залі, де на стінах великі портрети Каменяра, то в нас було відчуття, що і сам Іван Якович Франко стежить за нашою грою. Щаслива й незабутня мить...

Ті гастролі стали для нас своєрідним благословенням.

Повернувшись до Луганська, працювали над новими творами, робили ескізи для костюмів, які б відповідали нашим новим програмам, пропонували свої концерти-вистави школам Луганська та області. І водночас відвідували лекції, адже ми ще студентки.

ЧИ ДОВІКУ В УКРАЇНІ ПРОЦВІТАТИМЕ АНТИУКРАЇНІЗМ?

ва. Тому вся наша увага сьогодні прикута до центрального телебачення та центральної преси. І що ми бачимо? Чому не звучить національний гімн на Першому каналі Національного телебачення? Чи на зміну йому прийшли кліпи, в які прихованим підтекстом закладено ідею виродження української нації?

Не думаю, що ці кліпи крутять заради грошей для виживання телекомпанії, бо дуже тхне від них спрямованою зневагою до найсвятіших цінностей.

Коли відзначалася річниця Освенцима, на всіх панахидах нас переконували, що жертвами фашизму стали шість мільйонів євреїв (чи

то тільки в Освенцимі, чи то взагалі у Другій світовій?). Жоден журналіст-коментатор не назвав справжньої цифри, яка відома історикам і дослідникам, державним діячам і політикам, — близько 200 тисяч. А з іншого боку, де ж згадка про загиблих не єврейської національності? Складається враження, що не було сотень українців, росіян, циган, татар, вірмен, білорусів та інших, які загинули в Освенцимі й на фронтах Другої світової, які лежать у братських могилах по всій території України або є у списках того ж концтабору. Чи випадково так трактують історію сучасні господарі телеканалів?

українського народу, є вулиці Леніна, Маркса, Комінтерну, Енгельса, Дзержинського, Жукова, Розі Люксембург... Це його властиве.

Чи для росіяні ім'я Пушкіна не дороге? Чи менше його вшановують, ніж ми — Шевченка? Однак це їм не заважає творити сучасну культуру (про

ДОКИ?

якість — окрема розмова): розвивається кінематограф, зростає книжкова індустрія, розмажу набуло естрадне мистецтво, процвітає періодика. І всім цим заповнюють Україну, нав'язують нам своє. Це не турбує п. Охотіна?

Шевченко й Україна — невіддільні. Така наша історія. У пору глухої ночі, коли стояло питання: бути чи не бути українській нації, могутньо пролу-

У 2004 році, коли ми вже вдруге їхали на гастролі до Львова, то везли дві зовсім нові програми: “Дівоча осанна кохання”, створену за новелами українських письменників, і композицію за твором М. Вовчка “Інститутка”.

2005 року наш театр української поезії “Симфонія душі” свої концерти-вистави представляв уже на славній сцені Львівської філармонії. Це для творчого доробку молодих артисток була велика честь. Із поверненням до Луганська театр увійшов до складу Луганської філармонії.

Та найголовніше те, що робота над художнім словом відкрила нам неосяжну скарбницю української літератури. Ми переконалися: це справді невичерпне джерело для тих, хто мріє присвятити себе читецькому жанрові.

● Катерина СТУКАЛЬСЬКА, Вікторія ЧЕКУНОВА, артистки Луганської філармонії, просвітянки

У містах України громадські організації разом із місцевою владою оновили та поставили в багатьох великих містах України нові монументи жертвам голокосту.

Однак не видно, щоб у містах і селах України місцева влада заходилася ставити пам'ятники й монументи жертвам голодомору-геноциду 1932—1933 рр., під час якого по-звірячому жажливо, цілеспрямовано винищено 11 млн. українців-хліборобів. Коли терпеливому, миролюбному, багатостраждальному народу України українська влада, преса, телебачення, підручники скажуть правду: хто, для чого і скільки винищив українців, реалізуючи сатанинський задум стерти назавжди з лиця землі високодуховну християнську націю?

● Устим КРАВЕЦЬ, пенсіонер, постійний читач газети, м. Луганськ

нав голос Тараса: бути! Шевченко й нині актуальний. Ми його любимо, шануємо, вчимося жити за його заповідями. Та не всі, на жаль... Якби ж наші високопосадовці частіше “Кобзаря” брали в руки. Говоримо про національну ідею. А вона в творах Кобзаря, нічого й вигадувати не треба. Та не хочемо, чи не можемо, чи такі охотіні заважають?

Читаю: “Україна — не сільська країна, а її культура — це не тільки Шевченко, традиції, шаровари й хліб-сіль”. Думаю: не так усе просто, комусь треба критикувати наші звичаї, гостинність, усе українське, аби ми втратили стрижень, соромилися свого рідного. Що ж тоді сучасного створимо? Гуляє вже в українському суспільстві термін “шароварщина” як — застаріле, непотрібне. Ні, не вірю, що це просто мистецькі вибрики. Це політика, і хтось міцно тримає віжки у руках.

● Валентина СИДУРК, м. Іллічівськ Одеської обл.

ХТО МИ Є?

ДІАГНОЗ: «МАЛО-РОСІЙСТВО»

Ваш дописувач Д. Дроздовський (“СП” ч. 13 за 2006 р.), посилавчись на Є. Маланюка, як і багато інших авторів подібних публікацій, робить спробу діагностувати наше малоросійство. Воно, за словами Є. Маланюка, спричинене кількома століттями чорної бездержавності. Так, доля України складна й скорботна. Український народ покалічений. Але чи не час уже від діагностування захворювання переходити до... лікування. Адже вже п'ятнадцятий рік живемо в незалежній державі. А той же Є. Маланюк сподівався: “Буде власна держава, зникне малоросійство”. На жаль, не зникає.

Усі розуміють, що функцію лікаря на себе повинна взяти патріотична українська еліта. Вона начебто є, але розпорошена за професійними, економічними, громадськими, політичними, конфесійними, навіть регіональними ознаками. І кожна з груп за щось і проти когось бореться.

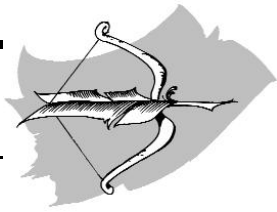
Нам потрібні не політична війна, а спокій, не революція, а впевненість у завтрашньому дні, важка й цілеспрямована щоденна праця, а не гарні лозунги та програми. Замість цього маємо постійне хитання то в один, то в інший бік, з обов'язковим погляданням за кордон. Одні політики кричать: “Зробимо російську мову державною!” Інші категорично проти. Одні кричать: “Уперед в ЄС і НАТО!”, інші: “Тільки через наш труп. Треба до Росії й ЄСР”. І так до безкінечності. Внаслідок цього знову східняки дивляться вовком на західняків, львів'яни звинувачують донецчан і харків'ян, знову визначають, чий Бог крайчий, чия церква канонічніша. Переважна більшість тих, хто нацьковує громадян України один на одного, найменше думають про Україну, нас із вами. Усі ми вже стомилися від безкінечних політичних баталій, але наші політики вигадують усе нові.

Сьогодні тільки й чути: які чесні й прозорі були останні вибори. Мовляв, природно, що не всі учасники передвиборних перегонів задоволені їхніми результатами, що тисячі людей не були внесені до списків виборців, що знову вирости наметові містечка, проте загалом вибори стали найдемократичнішими за всю історію України. А я кажу: вони стали виборами тотальної недовіри. Де, в якій країні, вони проходять під пильним оком стількох спостерігачів? Коли не помиляюся, їх було, за даними Центриборчкому, 350 тис. Правду сказати, й цього разу ми ще не задіяли всіх можливих засобів для забезпечення прозорості виборчого процесу. Маю на увазі відмітку в паспорті, фарбування пальців, встановлення на виборчих дільницях відеокamera, запрошення у виборчі комісії інвалідів.

Показовим для останніх виборів, я б сказав, їхньою великою дурістю є те, що в виборчих перегонах брало участь сорок п'ять блоків і партій. Уже з цього можна судити — настільки розпорошена наша еліта. І все ж це не головне. Найвражаюче те, чим стурбовані сьогодні партії і блоки, які пройшли до Верховної Ради: не долю України й українців, а яку коаліцію створити і як розподілити урядові портфелі. І знову поділ України на схід—захід, південь—північ та безпервне сичання в бік опонентів. Програми та обіцянки, якими нас збиралися ошчасливити перед виборами, покладені в глибокі шухляди. Швидше за все, до наступних виборів.

● Валентин ДЕРКАЧ, голова Широківського осередку товариства “Просвіта”, ветеран праці

Шановні наші дописувачі! Переконливо просимо надавати до листів ваші контактні телефони, не забуваючи про код міста або селища.

Чи зійдуться Захід і Схід усу-переч пророцтву Р. Кіплінга? Розмова тут піде не про планетарне протистояння, що його знаком на початку нової доби стала дата 11 вересня і пуста на місці нью-йоркських близнюків-хмарочосів. Також не про Галичину й Донбас, що ніяк не домовляється, якою мовою належить одне одного вітати в одній країні, коли та країна для її громадян рідна, має свою назву, свою правду, втілену в законах, і свої державні символи, серед яких і мова. До речі, обидва масштаби — глобальний і місцевий — зв'язані спільним полем взаємодії людських зусиль, а обидві колізії і драми уособлюють ті самі світоглядні полюси. Однак угледіти фундаментальні відмінності мислення можна й на прикладі непорозумінь між сходом і заходом Європи, де 840-мільйонна людність, якщо вірити її речникам, уся прагне жити під дахом одного спільного дому. Цей новий дім мав би стояти на міцному підмурку прав і свобод, але зведення його виявляється процесом непростим, суперечливим і болісним, надто ж на теренах, де совки-інтернаціоналісти “до основанья” постаралися зруйнувати все, що тільки можна. Адже й сама Європа дуже різнобарвна і в цьому вбачає неабиякі свої переваги, які воліє й далі плекати. Тому в її гаслі “єдність розмаїття” на всьому її обширі, в усіх столицях від Лісабона до Москви лунає чимало несхожих наголосів.

Ми ж, українці, ніби хочемо, щоб у нас було все, як у людей. До Європи просимося, забуваючи про те, що ми і є споконвічно самісіньке її осердя, навіть географічний центр її — у нас. І притому неабияк дивусьмо світ, бо все одно чинимо по-своєму. Ні, в нас таки багато чого не так, як у людей. Хто ще, крім нас, міг подуматися провести “третій тур” президентських виборів? Ось вам і заявка в книгу рекордів Гінеса. Грає ще один рекорд — третя “ратифікація” відомої мовної Хартії. Першу ратифікацію, що відбулася 24 грудня 1999 року, скасував Конституційний Суд. Другу 15 травня 2003 року провели у Верховній Раді знову кавалерійським наскоком, без належного перекладу Хартії, не вчитуючись навіть у кривотлумачення-фальшивку, — та так бездумно й неграмотно, що виконавча влада за голову схопилася: що робити з цим шедевром безвідповідальності й безглуздя? Європейські сусіді й функціонери Ради Європи поспіюють за нас, але досить співчутливо: дають шанс і час виправитися. Тож Мін’юст, щоб зберегти нашої країні гідне обличчя, звернувся до експертів з проханням дати висновок про те, яким є другий закон про ратифікацію на тлі автентичного тексту Хартії. А заодно і співвіднести з оригіналом Хартії проект третього закону — про зміни (чи “ремонт”) попереднього. Зокрема було поставлено такі запитання:

1) Чи правильно виконано переклад назви Хартії та її статті 1 з англійської мови?

2) Чи відповідають предмет Закону України “Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин” і предмет проекту альтернативного Закону України “Про внесення змін до Закону України “Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин” предмету Хартії?

3) Які мови мають стати предметом Закону України “Про внесення змін...”?

Питання — нагальні. Але й непрості. Бо Хартія захищає малопоширені мови від наступу сильніших, які їх витісняють, а натомість її вже використовують із протилежною метою, — щоб нівелювати й нищити мовне розмаїття. За Хартією сьогодні в Україні російську мову можна тлумачити лише як загрозу — і не

лише мовному розмаїттю, а й українській державності, тоді як “паханат” і вітренки закладають Хартією і крутять нею, як дишлом, аби роздмухати удільносепаратистські й імперреваншистські настрої. Природно, що культурні спілки етноменшин і свідоме українство протестують проти перебріхування Хартії. Однак більшість громадян ні сном ні духом не відає, що Верховна Рада двічі ратифікувала підробку, підсунуту з чистіс подачі горе-перекладачами. Тим-то правда може видатися комусь громом серед ясного неба.

Поданий нижче висновок є частиною експертної роботи над Хартією, що її вже кілька років у фаховому колі обговорюють наші правники й мовознавці. Автор сподівається, що порівняльний аналіз текстів прислужиться до створення автентичного українського перекладу Хартії. Певна річ, перед перекладачем тут стоїть відповідальне й складне завдання, адже від тлумачення цього міжнародного доку-

ЗАХІД Є ЗАХІД, А СХІД Є СХІД... (Про ціну буквализму й домислу)

мента на той чи інший лад залежить і стратегія мовного будівництва в Україні. Для унаочнення коментарів наводимо паралельні тексти статті 1 Хартії — англійський і “чинний” українськомовний. Текст французькою та іншими мовами можна знайти на сайті Ради Європи <http://coe.int/lang>.

Article 1 – Definitions

For the purpose of this Charter: a) “regional or minority languages” means languages that are:

i) traditionally used within a given territory of a State by nationals of the State who form a group numerically smaller than the rest of the State’s population; and

ii) different from the official language(s) of the State; it does not include either dialects of the official language(s) of the State or the languages of migrants;

b) “territory in which the regional or minority language is used” means the geographical area in which the said language is the mode of expression of a number of people justifying the adoption of the various protective and promotional measures provided for in this Charter;

c) “non-territorial languages” means languages used by nationals of the State which differ from the language or languages used by the rest of the State’s population but which, although traditionally used within the territory of the State, cannot be identified with a particular area thereof.

Стаття 1 – Визначення

Для цілей цієї Хартії:

a) термін “регіональні мови або мови меншин” означає мови, які:

i) традиційно використовуються в межах певної території держави громадянами цієї держави, які складають групу, що за своєю чисельністю менша, ніж решта населення держави; та

ii) відрізняється від офіційної мови (мов) цієї держави; він не включає діалекти офіційної мови (мов) держави або мови мігрантів;

б) термін “територія, на якій використовується регіональна мова або мова меншини” означає географічну місцевість, де така мова є засобом спілкування певної кількості

осіб, яка виправдовує здійснення різних охоронних і заохочувальних заходів, передбачених у цій Хартії;

с) термін “нетериторіальні мови” означає мови, якими користуються громадяни держави і які відрізняються від мови (мов), що використовується рештою населення держави, але які, незважаючи на їх не традиційне використання в межах території держави, не можуть вважатися найбільш поширеними в межах конкретної місцевості цієї держави.

Експертний висновок про відповідність Закону України “Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин” від 15 травня 2003 року № 802-IV та проекту альтернативного Закону України “Про внесення змін до Закону України “Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин” оригінальному тексту.

1. Згідно зі статтею 23 означеної Хартії, автентичними, тобто таки-

“дух Хартії”. І пояснюють (п. 11), що Хартія захищає саме мови, а не мовні меншини. По суті, цим самим мови поставлено в один ряд із природними реліктами, пам’ятками культури та іншими вселенськими цінностями, які потребують людської опіки й оборони. Не забуваймо, що основна мета Хартії — зберегти мовне розмаїття Європи. Адже втрата бодай найменшої мови збіднює все людство.

Інша справа, що це розмаїття — не суб’єкт права. А Червона книга — не кодекс. Наш Основний Закон традиційно не визнає і не захищає ані мови як самоцінності, ані мовні меншини як такі. Права мають не мови, а люди. Правосуб’єктом виступають корінні народи й національні меншини, але не мовні групи людей, що їх у нас по 2—4 на кожен етнос. Про це тут можна було б і не згадувати, якби не хиби перекладу Хартії і не термінологія обох раніше прийнятих законів про його ратифікацію, які лише засвідчують

разочу відмінність понять і звичаїв на заході й сході Європи.

Якщо виходити саме з духу Хартії, її слід називати так: **Європейська хартія загрожених мов**. Або: **Хартія захисту місцевих рідкісних мов Європи, Хартія збереження мовного розмаїття Європи, Європейська хартія малопоширених місцевих мов**. Назва є тільки назва — знак цілого. Вона має відбивати дух цілого і тим надавати смислу зобов’язальній частині. Пропонують також інші означення для мов. Зокрема “меншинні”. Знаменно, що Р. Чілачева тут обмежується цим одним-єдиним прикметником — без “регіональних” (“region” є ідеологією “зони”). І зовсім малозрозумілий варіант — “міноритарні” (ніби щось таке “мінорне”, тобто сумне). Однак вони обидва **двозначні**, тобто їх можна тлумачити так, ніби в Хартії йдеться про мови етномовних (національних) меншин, цього насправді там зовсім немає. Ця розбіжність — суттєвий момент, бо, як побачимо далі, провокує правовий конфлікт.

Двозначність назви можна було б закрити також франкомовній, а ще більше англійській Хартії, якби не ширший контекст, який доводить, що йдеться про єдине, нероздільне поняття: воно розкривається через два означення-синоніми, які доповнюють, уточнюють і пояснюють одне одного, а тому ніде в тексті не фігурують окремо. Сполучник (!) “або” (or, ou) тут виконує функцію “і”. Якраз у такому ракурсі пояснює вжитий у назві термін і сама Хартія (у 1-й статті). Український переклад хибний уже тим, що не має коми перед “або”, при цьому розриває єдине поняття на два повтором слова “мова”.

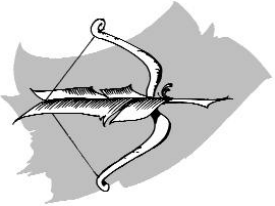
4. Визначальною для оцінки якості перекладу є його прагматика, інакше кажучи, — функція, яку не можна приписати тексту Хартії розпорядженням чи домовленістю. Той факт, що Хартією дехто заповзявся прикривати російщення України, це яскраво підтверджує. За наших обставин слід обов’язково зважити на те, що цей документ писався не лише для вузького кола правників, а й для широких мас людей. А також врахувати українську культуру тлумачення і мовну свідомість соціуму. Остання, на превеликий жаль, нестийка й ефемерна, тому в неологізмах-запозиченнях сприймає лише зовнішню (звукову) форму й повер-

ховий зміст, що робить її саму дуже зручною для всіляких маніпуляцій. Буквальний переклад назви Хартії небезпечний, оскільки неминує буде витлумачений двозначно й використаний для розпалювання політичних і міжнаціональних пристрастей. Годі сподіватися й на “роз’яснювальну роботу”: її можуть вести й непримиренні опоненти. Назва Хартії не може бути загадкою чи напівзагадкою. Вона повинна бути цілком прозора й зрозуміла всім.

5. Такою має бути в перекладі й уся Хартія. **Стаття 1** українською перекладена неточно й недохідливо. Примітні: лексичний буквализм, синтаксичні кальки, скутість у слововжитку й побудові речення, непорозорість і невідповідність термінів тощо. Є правила для дефініцій. І загалом — вимоги герменевтики. Треба ідентифікувати і бодай трохи (хоч би етимологічно) розбирати те, що ми визначаємо, а “права частина” визначення (як-от у логіці, у тлумачному словнику) має склада-

тися зі зрозумілих компонентів. Неточним є ключовий термін, виснесений у назву Хартії, тому не могло бути точним і саме пояснення терміна. В оригіналі не йдеться про “діалекти... мови мігрантів” (тобто переселенців) — це, вважаємо, логічна помилка внаслідок того, що тут бракує ще однієї частки “не” і немає належних закінчень в іменниках. Перекладач зв’язує слова механічно, не думаючи. Слід гадати, що твердження “термін... не включає діалекти” таки означає, що термін не поширюється на діалекти. Adoption означає не “здійснення”, а прийняття або схвалення. Promotional measures — це не “заохочувальні заходи”, а заходи для (зі) сприяння, заходи (спрямовані) на підтримку абоощо. “Нетериторіальні мови” — темний буквализм, який ще треба якось перекласти. Не в космосі ж функціонують ці “неземні” мови! Вочевидь, це мови, що 1) не мають своєї ареалу; 2) не закріпилися за певною місцевістю; 3) не пов’язані з якоюсь ділянкою наземного простору; 4) не визначені територіальними межами; 5) не співвідносяться з певною місцевістю; 6) не прив’язані до конкретної місцевості; 7) не є питомими для певної території тощо. Слова “найбільш поширені” (тобто найпоширеніші) — необачна дописка, небезпечні відсебеньки. В оригіналі на таке означення, яке може тягти за собою правові наслідки, — жодного натяку. А це ж такі мови-сири — бездомні діаспориани без ареалу панування, але такі питомі для Європи, бо вони рідні терени колись мали чи мають деінде в межах континенту і з ними таки асоціюються!

6. Чи відповідає предмет Закону України 2003 р. “Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин” автентичним оригіналам Хартії? Однозначно й категорично — ні, оскільки Закон повторює хибну термінологію українського перекладу, хоч би вона й нагадувала віддалено ключові поняття Конституції України. Ні в самій Хартії, ні в нашій Конституції немає “регіональних мов або мов меншин”. Незрозуміло також, що таке “мова меншини”. Чи національної? Чи національна? Для 86 тис. зі 104 тис. євреїв в Україні рідна мова — не “єврейська”, а ро-

сійська; для 102 тис. з 140 тис. поляків — не польська, а українська...

Окрім того, суперечить духу Хартії зрівняйлівка щодо мов. Закон 2003 р. не розрізняє мов сильних, які є державними в сусідів, і мов слабших, але питомих в Україні, котрим загрожує зникнення. В одному переліку опинилися мови, з яких одна витісняє інші, як-от російська — білоруську й гагаузьку. Про деякі найбільш загрожени мови (караїмську, кримчацьку, ромську) в Законі взагалі забули, що так само суперечить Хартії. Законотворці орієнтувалися не на дух і приписи Хартії, а на те, що скажуть держави-сусіди: з 13 мов, перелічених у п. 2 Закону, 11 — державні (крім гагаузької і кримськотатарської). На користь такого припущення свідчить і той факт, що румунську мову розділено за політичним виміром на дві (з оглядкою на Румунію і Молдову). По суті, одну мову названо двічі. І навпаки, у списку названо “єврейську” мову, без уточнення, іврит це чи ідиш. Щодо грецької, то треба ще здогадатися, що це нова, а не давня, і вибрати між літературною самої Греції і тутешнім румейським діалектом. Як бачимо, мовознавча термінологія закону кричить антинаукова.

7. У проєкті альтернативного Закону “Про внесення змін...” список уточнено й розширено до 16 мов. Із них недержавних — 8: гагаузька, ідиш, караїмська, кримськотатарська, кримчацька, ромська, румейська (власне, діалект новогрецької), урумська. Крім того, до мов застосовано диференційований підхід з урахуванням потреб у захисті. Нарешті 4 мови (караїмську, кримчацьку, румейську, урумську) названо такими, що “перебувають в Україні під загрозою відмирання”. Варто додати сюди білоруську, яка є живою історією української давнини і взагалі повинна мати окремий і особливий статус в Україні. Поза сумнівом, проєкт Закону слід вважати важливим концептуальним зрушенням, що наближається до компенсації за ущемлені права (affirmative action). А водночас і помітним кроком уперед у мовній політиці. Сама така ініціатива відповідає меті Хартії.

Шоправда, проєкт Закону не супроводжено новим перекладом Хартії, який був би адекватним і повноцінним, а тому в проєкті Хартію названо по-старому, чим проєкт незбіжний із предметом Хартії. Тому в такій редакції проєкт нового Закону неприйнятний.

8. Щодо мов, які мають стати предметом нового Закону, то впадає в око, що проєкт “охоронні грамоти” включає до розряду загрожених колоніальну мову, котра має міжнародний статус, була знаряддям поневолення України за царату й СРСР і такою досі залишається в інформаційному, духовно-культурному, демографічно-асиміляційному, економічному та політичному вимірах. Цей зовнішній тиск, відомий у фаховій літературі як мовна агресія, переноситься всередину країни і стає чинником мовного розколу нації всупереч обов’язку держави сприяти, як сказано у статті 11 Конституції України, “консолідації та розвиткові української нації”. Безперечно, сприяти — і за допомогою мови громадянства, чому чиняться неабиякі перешкоди (саме тому, що одна з функцій мови — об’єднання суспільства в націю і забезпечення суверенітету держави). У такому разі не слід грішити проти елементарної логіки: до того самого списку загрожених мов має бути занесена також українська **етномова**, адже її насильно витіснено з багатьох регіонів України, де вона й зараз зазнає нелюдських утисків і де їй загрожує повне зникнення. Зрештою, у другому реченні 10-ї статті Конституції українська мова

виступає не лише як державна (такого уточнення у формулюванні немає), але і як мова етносу, котрий теж має право на захист... хоч би й від примх власної держави. Також сама Хартія пунктом 1 статті 3 надає захист державній мові, якщо та застосовується у недостатньому й неналежному обсязі (у чинному тлумаченні: “менш широко використовується на всій її території або частині території”).

Конституційно російська мова визначена у статусі мови національної меншини, а відповідний Закон про національні меншини надає їй інші належні українським росіянам широкі національні права. Це означає, що зрусифіковані українці чи білоруси України (а в Білорусі, зважмо, російська мова — друга державна) не мають тих прав щодо російської мови, що їх мають в Україні етнічні росіяни. Російська мова не підпадає під визначення за Хартією загроженої мови. Також в Україні ця мова не є “традиційно вживана”, чого вимагає стаття 1. Але дія Хартії (див. преамбулу) поширюється на російську мову як таку, що загрожує іншим.

Хартія і Конституція в цьому відношенні ніким не узгоджувалися, тому запитання “Які мови мають стати предметом Закону...” поставлено **некоректно**. Воно лише викликає зворотне запитання: які мови маєте на увазі? Мови етнічні і тим самим самі ці етноси (національності)? Мови мовних груп (і самі ці групи — хоч би й русинів, суржикомовлян чи есперантистів)? Мови як такі, позначені тенденцією до зникнення, співвіднесені (чи й ні — як у Хартії) з певною місцевістю, — безвідносно до національності і жодних інших соціальних параметрів? Слід уточнити, що ж будемо застосовувати: Хартію чи Конституцію? Якщо Конституцію — а іншого вибору вона нам сама не дозволяє, — тоді полишмо будь-які розмови про Хартію. І про ремонт Закону 2003 р., який, по суті, сфальшував Хартію, і підлягає негайному скасуванню разом із ратифікацією. Tertium non datur. Можна уявити, який гвалт викличе ця заява в політиків, котрі чують лише самих себе: нас же не пустять в Європу! Одне слово, бачили очі, що купували... Ратифікація Хартії спричинила правову колізію. І тим самим — головоломку для молододержави. Хотілося б сподіватися — не безвихідь.

9. Мушу застерегти від непродуманих дій як експерт, який дає другий висновок щодо Хартії. Перший, офіційно опублікований від Інституту української мови НАН України (див. “Урок української”, 2003. — № 3. — С. 54), ставив під сумнів саму потребу поспішно ратифікувати Хартію (і в цьому не помилювався), але на вимогу профільного Комітету Верховної Ради (сказати б, на прохання поставлених у складне становище людей, але краще — з недомислу експерта) роз’яснював суть Хартії строго в термінах Конституції. Як показали подальші події, таким способом інтерпретації її автор лише долучився до поглиблення проблеми, про що тепер щиро шкодує.

Хартія і Конституція суть взірці різних поняттєвих і термінологічних систем, а тому не можуть бути витлумачені одна через іншу без втрат змісту. Якщо вірити семіотичі, їхня колізія може дати тільки щось третє — не компроміс, а нову якість. Конституція оперує поняттями української нації, національних меншин і корінних народів, що є основоположними для означення мов, тоді як Хартія, навпаки, не пов’язує загрожени мови з етнічною належністю прямо, бо розглядає їх як самоцінності у мовному розмаїтті, збереження якого є її предметом і метою. Між крайнощами, казав Г. Гайне, лежить не істина, а проблема. Отже, годі шукати простих

розв’язків: третя ратифікація може виявитися не останньою...

10. Загалом Хартія творилася в лоні західноєвропейської термінологічної традиції і тому витлумачити її тільки з позиції чинної Конституції України неможливо, оскільки **Хартія суперечить Конституції по суті**. Конституція України (стаття 10) в руслі правових традицій сходу Європи передбачає лише три поняття: державна мова, мова національної меншини, мова міжнародного спілкування. Мови “корінних народів” (стаття 11) слід, вочевидь, тлумачити через поняття “державна мова” і “національна меншина”, інакше сама Конституція і без допомоги Хартії завела б у безвихідь. Досі, за винятком кількох учених спроб, зігнорованих політиками, Хартія всерйоз так і не накладалася концептуально на Конституцію для того, щоб знайти точки дотику й можливості гармонізації. Хоча така “примірка” виявила б чимало інших суперечностей між документами, не кажучи вже про помилки перекладу. Наприклад, наврод чи вдається увібгати в статтю 10 Конституції України підпункт 2а статті 10 Хартії (де public services у назві статті — це ніякі не “публічні послуги”, а державна служба).

11. Прийнятий Верховною Радою вдруге Закон про ратифікацію Хартії суперечить офіційному тлумаченню 10-ї статті Конституції, що його дав своїм рішенням № 10-рп/99 14 грудня 1999 р. Конституційний Суд України. Тому названий закон не може діяти, а підлягає опротестуванню. Слід гадати, Конституційний Суд, скасовуючи першу ратифікацію Хартії, був свідомий названих вище суперечностей, однак свою ухвалу про скасування ратифікації він прийняв на підставі лише процедурних порушень у Верховній Раді. Це можна зрозуміти: Конституційний Суд сам не ініціює офіційних тлумачень Конституції. Не виконує він і наглядових функцій, бо він суд, а не привид “Конституційної Прокуратури”, якої у нас немає. До речі, процедурних порушень вистачало й при другій ратифікації Хартії: не проводилося обговорення, тому й не було уточнено жодних понять (по суті, ми узаконили “єврейську” і “молдавську” мови — Європі на сміх). Парламент знехтував висновками експертів про помилки перекладу, пропозиціями включити у перелік у дусі Хартії ті мови, що перебувають на межі зникнення тощо.

Звичайно, все це зовсім не означає, що перекладач при тлумаченні Хартії мусить послуговуватися термінологією тільки Конституції України, пристосовуючи Хартію до прийнятих в Україні понять.

12. Аргументований аналіз Хартії, її офіційного українського перекладу і стосунку до Конституції України можна знайти в таких дослідженнях:

В. Б. Євтух. Проблеми етнонаціонального розвитку: український і світовий контексти. — Київ, 2001. — С. 94—108.

В. Мармазов, С. Піляєв. Рада Європи: політико-правовий механізм інтеграції. Київ, 2000. — С. 275—289.

І. Юшук. Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин // Слово Просвіти, 2002, 19—25 грудня.

В. Радчук. Хартія для Харкова? (Як зробити з України губернію) // Урок української, 2003. — № 3. — С. 51—54.

● **Віталій РАДЧУК**, доцент кафедри теорії і практики перекладу з англійської мови Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ЯКБИ ДЕПУТАТИ СПРАВДІ ЧИТАЛИ ХАРТІЮ

КОМЕНТАР

У передчорнобильський день — 25 квітня ц. р. — обласна рада депутатів Луганщини солідарно проголосувала за надання російській мові статусу регіональної на території цієї області. День — передчорнобильський, хоча для української мови чорнобильський, так само як чорнобильським було перед цим аналогічне рішення у Харкові, а 26 квітня — якраз на 20-річчя катастрофи — в Севастополі. Маємо дані, що подібна акція готується в Донецьку. Годі й сумніватися: прийняті ухвали означають остаточний потопт по українському слову в цих регіонах, його виведення на віддалені маргінеси суспільно-економічного й культурного життя. Схоже, що виключно спланованим, можна сказати, — явочним порядком регіонами здійснюється ланцюгова реакція. Її мета — Україна без української мови.

І перше, на що в зв’язку з цим треба відповісти, це те, наскільки законні подібні рішення, як водночас і те, наскільки відповідають вони вимогам і логіки, й моральності. Офіційне ставлення до цього має дати Генеральна прокуратура України, до якої вже звернулося Всеукраїнське товариство “Просвіта” ім. Т. Шевченка (кількість звернень, я впевнений, зростатиме). Я наразі висловлю деякі власні міркування.

По-перше. Ніхто не може мати сумнівів, що згадані рішення служать виключно нарочито-провокативному розбурхуванню мовних пристрастей, а не захистові ні в чому в нас не ущемленої російської мови. Якщо ж співвіднести їх із відповідними статтями Конституції України, то вони просто не логічні. Адже хіба не гарантує Конституція, що в місцях проживання представників інших етносів їхнім мовам “гарантується вільний розвиток, використання і захист”? До того ж, у той час як інші мови в 10-й статті й названі як саме “інші”, то російська, на відміну від них, пошанована й власноіменною згадкою. Тому й запитується: якщо Основним Законом країни передбачені й вільний розвиток, і використання, і захист російської мови, то яка тоді логіка в тому, щоб приймати ще один, уже місцевий документ про те саміське використання? Для того, щоб внести збурення в суспільство? Щоб ще й ще розхитувати і без того слабку Україну, відгризати її по частинах?

По-друге. Подібні рішення виключно суперечать тим роз’ясненням Конституції України, що їх у грудні 1999 року дав Конституційний Суд. Нагадаю: підкресливши, що українська мова як державна — на те й державна — має “правовий статус обов’язкового засобу спілкування у публічних сферах суспільного життя”, Конституційний Суд водночас зазначив: “(...) Порядок із державною мовою при здійсненні повноважень місцевими органами виконавчої влади, органами АР Крим та органами місцевого самоврядування можуть використовуватися російська та інші мови національних меншин у межах і порядку, що визначаються законами України”.

Отже, і Конституційний Суд роз’яснює: можуть використовуватися. То чого тоді, знову запитуються, брати штурмом відчинені

двері? І чи, до речі, хоч згадано в рішенні депутатів рад, про які йдеться, оте “поряд з державною мовою”? Тобто чи згадано, що російська мова може використовуватися саме *поряд* з українською, а не *замість* української, витіснивши останню?

На жаль, є всі підстави вважати, що нічого “поряд” більшість депутатів, які проголосували за згадані рішення, і не уявляють, і не допускають. Повторюю: на жаль, на жаль... Прислужуватися винищентно українства, зміні етноприроди нашої землі, її і без того вже сплюндрованої мовної аури — яка це невдячна, геростратівська справа!

По-третє. Викликає принципове заперечення те, що підставу для свого рішення депутати-регіональники шукають у Європейській Хартії регіональних або меншинних мов. Мовляв, вони надають російській мові статус регіональної саме відповідно до положень Хартії... Яка лжеінтерпретація цього документа, який спрямований насправді на підтримку тих мов, що перебувають у реальному занепаді, реальному загрозенні, у відтисненні, скажімо, державною мовою даної країни! То яка все-таки мова перебуває у маргінесному, принизливому становищі на тій же Луганщині? Невже російська, неже не українська?

Шкода... Якби депутати читали Хартію, то вони точно прочитали б застереження (це пункт 2 статті 7) проти недопустимості, як сказано тут, “необґрунтованих переваг” якоїсь із регіональних чи меншинних мов, які, зазначено, не можуть мати обмежень, але не можуть мати переваг. У випадку ж Луганщини, Харкова чи Севастополя йдеться про переваги такого масштабу, коли фактично в ролі меншинної опинилася моватитульної нації — українська. Отже, сам дух Хартії кличе виправляти подібну неприродну ситуацію, та замість цього — такі ось рішення.

Так само як можна було не взяти до уваги й те кількарразове застереження Хартії, що “охорона і розвиток регіональних мов або міноритарних мов не повинні зашкоджувати офіційним мовам і необхідності вивчати їх”, як і загалом потребам збереження національного суверенітету й територіальної цілісності кожної країни.

Офіційна або державна мова (це — одне й те саме) у нас, як відомо, українська. То це що — риторично запитаю — прийняті волюнтаристські рішення не шкодитимуть державній мові України, тій, покликання якої — здійснювати об’єднувальну для всієї країни місію? І чи служимуть подібні рішення зміцненню територіальної цілісності держави? (Диво дивне: позицію Ради національної безпеки України ми й досі ще не чули).

І, нарешті, по-четверте. У всіх згаданих випадках депутати вчинили, сказати б, дію самозахватного характеру, віднісши до своєї компетенції те, що насправді до їхньої компетенції не належить. Адже згідно із п. 4 ст. 92 Конституції України порядок застосування мов — це прерогатива Верховної Ради.

● **Анатолій ПОГРІБНИЙ**, лауреат Національної премії імені Т. Шевченка

ЖИТТЯ СТУДЕНТСЬКЕ

Як сумно, коли отримуєш листи від зовсім юних читачів, які вже мають певний негативний життєвий досвід. Адже брудний осад від чужої нетерпимості, злостивих кпинів, життєвих випробувань може залишитися в серці назавжди. Тож не можемо не надрукувати жалібно-саркастичного листа студентки Київського національного університету культури та мистецтв, що оповіла про свої гуртожиткові митарства.

“Я часто згадую свій перший день у гуртожитку. Комендант видав мені велику тумбочку (доставивши до кімнати), відчинив двері мого нового дому й кудись швидко зник. Сиджу я посеред кімнати зі своїм майном і розгублено дивлюся на розлучених мою появою старших від мене сусідок. Облуплена стеля, засмалцьовані шпалери, неймовірна кількість меблів, тут же ступити ніде. Де ж я житиму?”

Перші тижні були справжнім пеклом. Я хочу дому! Весь час — удень і вночі. Від сильної ностальгії врятувати не могло ніщо! Після тихого спокійного життя в рідній Софіївці мене бентежило гамірне місто. Та згодом я звикла. Наш гуртожиток — окрема частинка шумливого Печерська. Тут свої правила, свій стиль життя, незалежний від Києва. Доля подарувала нам п'ять чудових років у столиці, кожен проводить їх по-своєму, кожен сам вирішуватиме, залишатися тут чи ні. Дехто закохується в Київ із першого погляду, прагне будь-що тут залишитися, а хтось мріє швидше повернутися додому. Пам'ятаю, як моя сусідка по кімнаті, втішаючи мене, сказала, що сумує за гуртожитком навіть улітку. Божевілля! А ось мені, певно, тут ніколи не сподобається.

Сподобалося, та ще як! Оті дівчата, які вперше мене вельми неприємно зустріли, з часом стали моїми найкращими подругами.

ТРИМАЙ СВОЮ ТЕРИТОРІЮ!

Кімната стала першою по-справжньому власною оселею. Принаймні я так відчувала, доки комендант не сказав, що моє тут лише ліжкомісце. Ну і нехай, зате моє!

Мабуть, на все життя запам'ятаю, як ми з дівчатами чаювали. Як весело нам було. Ми говорили годинами, а деколи цілими ночами. Слухали музику, самі співали... раділи, як тільки дозволяла фантазія. Ми відчували себе вільними, молодими і надзвичайно щасливими. Та за надмірні веселощі була тяжка розплата. Мій перший залік. Аж досі страшно згадувати. Дочекавшись до останнього, я ввечері сіла вчити свою економічну теорію, мої ж однокімнатниці, немов здурівши, почали співати, танцювати, слухати музику, а на мої зауваження — весело реготали, а згодом ще й книгу з конспектом забрали. Після кількох годинних сварок, які ні до чого путнього не привели, я ображено лягла спати. Уранці мені урочисто повідомили, що, виявляється, в гуртожитку традиція така — не давати першокурсникам учати перший залік. На щастя — минулося, залік отримала автоматом.

Загалом, перший рік минув весело і без проблем. Мої сусідки, закінчивши університет, виїхали з кімнати. Я лишилася сама. Разом із ними минув період мого веселого і безтурботного життя в гуртожитку. Я була найменша і, мабуть, тому дівчата мені багато в чому допомагали й радили, зрештою, було просто сумно, адже ми були дружною і веселою кімнатою. У нас існувало неписане правило: розповідати одна одній усі проблеми, переживання чи просто цікаві події зі свого життя. Багато проблем ми намагалися вирішити разом, радили одна одній від широкого серця. Кажуть, жіночої дружби не існує. З прихильниками цієї думки можна посперечатися, адже між нами в кімнаті не було жодних заздрощів ні через хлопців, ні через одяг, ні через успіхи. Ми були різні, але кожна ставилася з повагою до інтересів

Фото О. Литвиненко

іншої. Майже з перших місяців свого життя в Києві я поринула в громадське життя столиці. Постійні мітинги, збори, переживання, пов'язані з різними заходами, безкінечні розповіді про свою “Просвіту” — цим щодня я надокучала однокімнатницям. І вони не тільки вислуховували мене, а й намагалися допомогти порадою. Деколи згадую свій перший просвітнянський захід у нашому університеті, здається, це був показ і обговорення “Пропалої грамоти”, мене тоді охопив панічний жах, що ніхто не прийде, а дівчата, покинувши всі свої справи, прийшли та привели своїх друзів. На мою думку, один із феноменів гуртожитку — здатність часом перейматися проблемами сусідок більше за власні. Я і зараз в усіх деталях пам'ятаю Лесині фільмування. Це автоматично ставало проблемою номер один для нашої кімнати.

Але той щасливий час сплив, і що далі буде? Яких дівчат до мене підселять? Рекламу фразу “тримай свою територію” я почала сприймати буквально. Мене дуже дратувало,

як нові сусідки кладуть речі на полочки моїх подруг, прагнуть щось змінити у нашій ідеальній, на мій погляд, кімнаті. Обурила мене й кількість моїх однокімнатниць — нас п'ятеро. Двоповерхові ліжка, наче в казармі, місця катастрофічно не вистачає. Як так жити можна? По-моєму, над нами просто знущаються! Уявіть собі, п'ятеро полярно різних людей замкнули на 5 років у маленькій кімнаті, розрахованій на трьох. Ми говоримо різними мовами, у нас різні уподобання, ми слухаємо різну музику. Зрештою, що може бути спільного між інтересами майбутнього юриста й хореографа, менеджера та співака, логічно, що між нами виникають конфлікти. Я не можу весь час слухати російську попсу, розповіді про походеньки по барах, розмови про постановки танців. Декого не влаштує мій стиль життя. Ми різні і змінюватися ніхто не хоче. З першими сусідками ми навчилися пристосовуватися одна до одної, з теперішніми — ні.

Я гадаю, щоб полегшити життя собі та своїм студентам, наша адмі-

ністрація має проводити хоча б елементарне анкетування при поселенні в гуртожиток щодо кола інтересів, розпорядку дня, особливо болючого питання мови та ін. Це б значно зменшило конфлікти в кімнатах.

Виникають непорозуміння на мовному ґрунті. Цькування з боку російськомовних студентів досить часті і закономірні. “Що ти мені там кажеш, української не розумію, будеш говорити російською, бо ти вже не в своєму забитому хуторі, а в Києві”, — приблизно так вони аргументують власну позицію.

Дехто за такі слова дасть по пиці, а дехто заговорить російською. Навіщо свідомо створювати конфлікти, краще розселити по різних кімнатах, тим самим оберігаючи українськомовність першокурсників. Може, це звучить дивно, але перевірено досвідом — відсотків 90 моїх українськомовних однокурсників під кінець першого курсу заговорили російською мовою. Звичайно, не факт, що, живучи з українськомовними людьми, ніхто не заговорить російською, але хоча б у власній кімнаті не забудуть рідної мови.

Останнім часом у нашому гуртожитку почастишали міжнаціональні конфлікти. Скільки б нам не розповідав ректорат, що всі люди рівні, незалежно від кольору шкіри й віросповідання, расистів не меншає, і наші іноземні гості досить часто ходять битими. Не знаю як, але адміністрація повинна вирішити ці болючі питання, бо мовчазне спостереження за тим, хто кого перемаже, ні до чого доброго не призведе.

Тож життя в гуртожитку виявилось не таким уже безтурботним і веселим, як мені спочатку здавалося. З часом щоденне свято набридлило, інколи просто хочеться тиші та спокою, що в гуртожитку буває досить рідко. Набридли, ні, краще сказати остогидли вічний бруд, завжди несправний душ і перегорілі конфорки на плитці.

Проте до всього звикаєш і пристосовуєшся...”

● Софія, студентка КНУКіМ

ЩЕ РАЗ ПРО ПЕНСІЇ

Лист Олени Русин із міста Мукачєво, вчительки з 39-річним стажем, порушує одну з найболючіших проблем сьогодення — проблему хліба насуального.

“Усі ми знаємо, що таке пенсійне забезпечення людей, які свої молоді роки віддали щоденній праці, щоб на старість про них подбала держава. А прийшла старість, і залишається лише жакнутися, як влада оцінює твою роботу, якої припускається несправедливості при розподілі коштів на пенсійне забезпечення своїх громадян.

Хочу навести лише кілька прикладів отої “турботи” про громадян похилого віку, які щомісяця з нетерпінням очікують на пенсію. Правда, є й такі, яким вона не дуже й потрібна, бо забезпечені вони непогано. Але переважна більшість з нас чекають її, кращої, і не можуть дочекатися.

Мій сусід В. відпрацював майже 40 років на господарський і профспілкової роботі, пішов на заслужений відпочинок, як його тепер можна вважати, двадцять років тому із зарплати 230 карбованців. За безперервну роботу одержував персональну пенсію місцевого значення 132 крб. Що це були тоді за гроші? Буханець хліба коштував 14—16 коп., молоко 25 коп., кілограм цукру — 80 коп., кілограм ковбаси 2 карбованці. Навіть газета коштувала 4 копійки.

Та розпався Союз, і ми стали “незалежними”. Відкладені на чорний день заощаджені гроші вкладав з Ощадбанк, і вони згоріли, комунальні послуги зросли в кілька разів. Як учаснику війни до пенсії йому нараховують аж 9 гривень і 95 копійок, а всього він отримує тепер 360 гривень. Хворіє, та ліки нема за що купити.

Зате інша моя сусідка не працювала жодного дня — була домогосподаркою, бо працював чоловік. А перед наближенням пенсійного віку пішла працювати в райвиконком прибиральницею і стала “державним службовцем”, і їй нараховували пенсію 680 гривень та ще 99 гривень доплати як “дитю війни”, бо народилася в 1930 році.

Ось так, учасник війни має доплату 9,95 гривень, а “дитя війни” — 99 гривень — удесятеро більше. Де тут справедливість? Хто вивдає такий закон, щоб не рахуватися з учасниками війни, які, хто на фронті, а хто в тилу, для фронту працювали, одержують доплату на цілу десятку.

Я народилася в 1927 році. Вчилася, працювала вчителькою 39 років, пішла на заслужений відпочинок у 1983 році із зарплатою 200 карбованців. Тепер отримую пенсію 349 гривень. За сумлінну роботу одержувала грамоти й медалі, але не маю орденів і звання “заслуженого”, щоб збільшити мені пенсію. Я вчила учнів любити Батьківщину, а вона отак розраховується зі своїми слух-

Фото О. Литвиненко

няними дітьми — чесними працівниками. Тому і сміється моя сусідка з мене.

Дивує ще одне. Чому працівників райкомів партії, профспілок не прирівнюють до працівників райвиконкомів чи міськвиконкомів, до “державних службовців”? Невже працівники райкомів і міськкомів партії менше працювали? Хто вигдає таку різницю між працівниками у нашій “демократичній державі”? Невже працівники профспілок, які захищали працюючих, не державні службовці?

Ну що ж, у супереч досвіду будемо сподіватися, що новообрана Верховна Рада зробить кроки назустріч людям, і пенсійна реформа стане втіленням логіки і справедливості.

НАРЕШТІ Й У ЗАПОРІЖЖІ

Є й листи, які надихають і дають усвідомлення того, що наші зусилля не проходять марно.

Ось що пише нам Світлана Мартинова з Запоріжжя: “Щиро зраділа, коли минулого тижня побачила в поштової крамниці Запоріжжя газети “Слово Просвіти”, “Україна молоді”, “Українське слово”. Нарешті сталося, як-то кажуть. Нарешті й запоріжці зможуть читати справді українські газети. Бо, як відомо, в нашому регіоні і українські книжки, і газети — рідкість. Живеш і не розумієш: чи то в Україні, чи десь у російській провінції. Тож дуже Вам дякую за те, що Ви робите, й за те, що маю можливість тримати в руках цікаву пресу. І не треба більше їхати в Київ (а то й далі), щоб придбати українські часописи і книжки.

Через улюблену газету хочу подякувати волинському письменникові Петру Боярчуку, який пише чудові книжки, присвячені боротьбі українців проти будь-яких загарбників нашої землі. Це й повість “Бій під стінами храму” — захоплюючий твір про жертовну боротьбу українських повстанців проти німців, і книга “Дорогами болю” — про долі українців, безневинно засуджених за любов до рідної землі й вивезених далеко за її межі. Всі твори засновані на реальних подіях, прочитання й усвідомлення яких іноді просто шокує. Вражає героїзм, мужність, жертовність, безмежна любов до своєї землі, до своєї нації.

Фото О. Литвиненко

Дуже хочеться, щоб за допомогою “Слова Просвіти” якомога більше людей дізналися про ці книжки, про нашу історію, про трагедію України, свідки й жертви яких ще є серед нас. А це — не далекі пращури, а наші батьки й діди, наші рідні.

Вважаю, така література конче потрібна нашому суспільству, оскільки висвітлює правдиві сторінки історії України, спонукає замислитися над тим, ким ми є, до якого народу, до якої нації належимо, на якій землі живемо.

Раджу всім читачам улюбленої газети придбати та обов'язково прочитати “Бій під стінами храму”, а також інші твори П. Боярчука. Можна звертатися безпосередньо до автора творів за адресою: 45700 Волинська обл., м. Горохів, вул. Б. Хмельницького, 20, кв. 18, Петру Боярчуку.

Ще раз велика подяка колективу редакції за те, що Ви є”.

МАЙСТЕР

— *Пане Володимире, коли зрозуміли, що хочете пов'язати своє життя з мистецтвом?*

— До мистецтва тягнувся змалку. Спочатку грав на гармонії, підбирав на слух різні мелодії. Потім захопився малюванням. Зі свого села Здовбиця Здолбунівського району, що на Рівненщині, тричі на тиждень їздив до обленцентру на заняття в художній студії. Із 1973 до 1979 рік навчався у Вишницькому училищі прикладного мистецтва (Чернівецька область), де займався живописом, пластикою і різьбою по дереву. Спеціалізація — різьба по дереву, а моєю дипломною роботою в училищі стали декоративні тарілки. Теми на той час актуальні: “1500 років Києву” і “Возз'єднання України з Росією”. Ці тарілки виставлялися на ВДНГ у Києві. А далі так склалося, що я все більше захоплювався скульптурою, тож вступив у Київський художній інститут. Тут я із захопленням займався, любив теоретичні заняття, вони навчили філософського мислення. Та особливо любив практичні заняття. Дуже подобалося працювати з викладачами, які, щоб я здобув більше практичних навиків, брали мене на комбінат “Художник”, там я робив прокладки, інші професійні речі, яких, скажімо, в інституті не могли навчити. Також під час літніх канікул працював на художньому комбінаті — й навиків здобував, і гроші заробляв.

Вчився я в професора Віктора Сухенка, потім — майстерня професора Івана Макогона, потім — у професора Валентина Борисенка. І далі вже монументальна майстерня академіка Василя Бородай. Ці викладачі дали мені хороші знання, кожному з них буду вдячний до кінця життя. Мені приємно, що я мав змогу подивитися збоку на великих майстрів, аби тягнутися до них і йти в тому напрямку, який вони вказали. А дійду, не дійду — це вже інше питання. Чим більше працюєш, тим більше вдосконалюєш майстерність. Може, й зробиш одну-дві роботи невдалі, але й це досвід. Переважно працюю в монументальній скульптурі, хоча це праця важка і фізично, й емоційно, тому що відповідальність колосальна. Із часу як тільки почнеш роботу в ескізі, і поки не постане вона в постаменті, — то це стільки переживань внутрішніх: щоб вона вдалася, аби вдало в масштабі постала, щоб вписувалася у середовище. Це ж на віки ставиться. Монументальна скульптура — надзвичайно серйозна річ.

— *Чому саме монументальна скульптура?*

— Чому я вибрав цей вид творчості? Мені підказав професор Валентин Борисенко. Сказав: ти більше відчуваєш монументальну пластику. А монументальна пластика полягає в тому, що при трактуванні твору треба перебільшувати, може, навіть гіпертрофувати деякі форми. Тому що, коли ставиш скульптуру на повітря, воно зримо з'їдає форму. І коли створюєш роботу, яка повинна бути в приміщенні, й виконуєш її в тому ж пластичному вирішенні для відкритого простору, значить, на вулиці форма пропадає. Однозначно. Є відповідні закони монументальності. Звичайно ж, для скульптора необхідне відчуття простору.

— *Як вважаєте, то Вам дар Божий, — оте відчуття?*

— Учителі щось прозріли й підказали, що можу працювати в цьому напрямку, та й я тягнувся до цього. Зроблено вже немало: понад 10 пам'ятників і пам'ятних знаків. Кожну роботу емоційно крізь себе пропускаю. І тому дуже прикро, коли непрофесіонали, часом, починають критикувати: там те не так, а там те не так. Я волюю обговорювати такі речі з людьми компетентними,

МОНУМЕНТАЛЬНА СКУЛЬПТУРА — СПРАВА СЕРЬОЗНА

Мовчазний бездушний матеріал. І мовчазний, але з багатою душею майстер. Коли Дух творення зводить їх, відбувається диво оживлення мертвої матерії, — камінь під руками митця починає звучати, промовляти ідеєю, внутрішнім смислом, народжується образ, аби жити. Такі образи — одухотворені, живі, динамічні — створює відомий скульптор Володимир ШОЛУДЬКО. Хто бачив його Шевченка, — не сплутає цей пам'ятник з іншими, яких чимало по Україні. Його Шевченка велично й гідно йде до народу — з крилатим словом правди. Колеги-художники вважають, що тільки за створення цього пам'ятника скульптор гідний Шевченківської Премії. А ще, кажуть, Володимир Шолудько — патріот, хоча й не декларує цього. Він тихо й без галасу робить потрібну справу: своїми творами утверджує історичне буття нації.

мистецтвознавцями чи з колегами, вони мають право оцінювати. А люди, далекі від мистецтва, можуть мати власну думку, та широко оприлюднювати її...

— *Над чим тепер працюєте?*

— Маю декілька замовлень, та хочеться зупинитися на роботі, яку виконую в Рівному, — пам'ятник княгині Марії Несвицькій. Це була власниця селища Рівне на зламі XV—XVI ст. Вона здобула для селища Магдебурзьке право — і постало місто Рівне. Приємно, що влада звертається до історичних постатей і ставить такі пам'ятники. І міський голова, і міський архітектор цікав-

третє, при відкритті навіть не згадали авторів пам'ятника. Це дуже прикро.

— *Про творчий задум пам'ятника Марії Несвицькій.*

— Дуже цікаво працювати з історичним матеріалом, відтворювати у скульптурі історичні постаті. Вважаю, це найдоступніший спосіб донести до майбутніх поколінь образи цих людей. Директор музею “Дубенський замок” Петро Смолін створив усі умови, щоб я опрацював і сфотографував історичні матеріали, що стосуються княгині, які потім застосував у самій скульптурі, пластиці, використав деякі деталі й орнаментику одягу.

Задум такий: скульптура буде розвернута до людей, навіть композиція рук продумана так, що згорток — документ про самоврядування — розкривається на глядача. Коли вибирав варіант крісла, на якому сидітиме княгиня, то вивчав різні форми стародавніх крісел. Але вони зникли за постаттю. Тому зупинився на такому варіанті: спинка стародавнього крісла зроблена так, що коли дивитися по фасу, то ніби в княгині за плечима крила. Це несе додаткове смислове навантаження: княгиня постає як ангел-охоронець Рівного. Потрібно такі речі опосередовувати. Історична постать житиме в народі, в майбутніх поколіннях як оберіг міста. Перевід у мармур здійснюватиметься протягом 4 місяців, матеріал уже є.

— *Розкажіть, будь-ласка, про інші здобутки.*

— Одна робота на іншу не схожа. Передусім хочу згадати пам'ятник “Тарас Шевченко — апостол правди і свободи”, який зараз стоїть у Ковелі. Ото якраз там пластична мова монументальна, там перебільшення відповідні, що при спогляданні здалека працюють на глядача. Його можна за півкілометра дивитися — і зрозумієте, що то портрет Шевченка, настільки пластика “дальнєбійна”, як казав Іван Васильович Макогон.

— *Правда, що то найбільший пам'ятник Шевченкові?*

— Чи найбільший?.. Пам'ятник великий — 7,5 метра, плюс 5 метрів курган. Він монументальний — справді величний апостол правди. Коли я розпочинав цю роботу, академік Бородай порадив мені працювати в такому напрямку. Основною тут став мій дипломний проєкт, зроблений ще 1989 року, який у результаті трансформувався у масштабну річ. 1997 року зроблена і прийнята на львівській експериментальній фабриці вже скульптурна композиція у величину споруди. Потім вона відстоювалася, очікувала свого часу, у зв'язку зі зміною влади й через брак коштів. А в 2002 році відновилася спорудження цього пам'ятника уже з урахуван-

ням особливостей місцевості комплексу-парку “Шевченків Гай”, почали відливати в бронзі. У Ковелі планується провести симпозіум по каменю на тему Шевченкових творів, героїв, а створені роботи будуть гармонійно вписані в загальну композицію комплексу.

Вважаю вдалими пам'ятник “Загиблим воїнам” у селі Рокині, створений у співавторстві з Юрієм Козеряцьким і пам'ятник “Борцям за волю і незалежність України” в Червонограді (в співавторстві з Миколою Корольом, я автор скульптурної композиції). Вдався, безумовно, вже згадуваний пам'ятник Уласові Самчуку і пам'ятник Климу Савуру в Рівному. Інші роботи.

Пам'ятник Т. Шевченкові у Ковелі

Навіть, як на замовлення працюю, в заданій темі, то я творю до цього підходжу, шукаю, опосередковую певну тему, певного героя. До таких замовлень надзвичайно серйозно ставлюся. А приватні замовлення — для того, щоб заробити трохи коштів. Стосовно ж речей виставкового характеру, то тут можу творити, як забажаю, як диктує творча уява. Та якого типу не була б робота — все пропускаю крізь душу.

— *Серед приватних замовлень — які переважають?*

— Замовлення різні. Переважно — замовлення в інтер'єрі. Варіанти різнопланові. Є абстрактні композиції, а є і під класику. Още недавно робив три роботи, в яких брав за основу класичні твори, але робив свою композицію, яка підходила б до розмірів приміщення. Я люблю ці роботи: набираєшся майстерністю. Бо, коли не ліпиш “під класику”, то може щось і забувається. А тут маєш змогу пригадати і анатомію, і пропорції, і взагалі композицію класичну, з її законами.

— *Але Ви більше тяжієте до реалістичної скульптури?*

— Мені подобається і те, й те. Люблю бавитися і в чисто формальних композиціях. Недавно створив композицію ніби ні про що. Люди, які захотіли купити її, подивились на неї і конкретно назвали тему, я так і підписав: “Коханці”.

— *В якому матеріалі найбільше любите працювати?*

— В матеріалах різних — і дерево, і метал, і камінь, і мармур, у граніті велику роботу робив. Це тяжка фізична праця, я вам скажу, — надиhaєшся пилюкою, і фізично треба впирається сильно. Кожен матеріал по-своєму цікавий. І коли ти вже вибрав під певну композицію певний матеріал, то хочеться, щоб він заговорив.

— *У Вас є учень...*

— Є декілька здібних хлопців. Із роками приходять досвід, і приємно ним поділитися. Так само, як я вчився у великих скульпторів, то й мені хочеться, передати молодим невеликі професійні секрети.

— *Що дає життєву силу, натхнення — матеріальні мотиви, внутрішня потреба творчості...?*

— Дуже добре, коли воно поєднується — і матеріальне, і професійне бажання щось створити. Звичайно, нічого нового такого не придумаєш, це за якихось тисячу років знайдеться, може, геніальна людина, яка створить щось нове. А ми десь щось засвоїли, щось бачили, і по своєму його трактуємо, подаємо по своєму. Я просто самовиражаюсь через пластику, через форми.

— *Тепер Ви постією в дорозі: Київ — Рівне — Київ. Не втомлює такий ритм?*

— А мені це подобається, навпаки мене заводять, коли змінюєш місце, нині тут, завтра — деінде. Ти ніби й подорожуєш, але ж це не подорож, — це потреба отримати, скажімо, якусь цікаву роботу, нове замовлення. Отака зміна середовища надихає на щось нестандартне, нове. Дехто навпаки любить сидіти собі в майстерні і працювати спокійно, а я люблю подорожувати, люблю рух. Мені потрібні нові враження, нові знайомства.

— *А за кордон ви не пробували вибиратися?*

— Пробували. Коли ще вчився в інституті, то був на практиці в Братиславі, у Празі. Мені там сподобалося, мав сильні враження. Потім був у Польщі декілька разів, були поїздки вдалі, невдалі. Разом з відомим скульптором Олегом Пінчуком їздили в Іспанію то була поїздка вдала: ми там зробили чимало. Надіюся ще десь поїхати, але ненадовго, я живу Україною.

— *Ви вже давно працюєте в Києві. А чим для Вас є Рівненщина?*

— Я ніколи не поривав із Рівненщиною. Коли працюю в інших куточках України, то таке враження, що я просто виїжджаю на якийсь час. Але на Рівненщині в мене найбільше пам'ятників, думаю, на Батьківщині так має бути. Мрію створити бюст Шевченка для свого рідного села. Хочу його зробити у вічному матеріалі, в камені. Рівненщина — це Мала Батьківщина, цим усе сказано. Хотілося б процитувати мого товариша, відомого поета-пісняря Олександра Смика про Волинь: “Волинь — сто лісів, сто озер, сто доріг, Волинь — із намиста пісень оберіг, Волинь — коронова щедра земля від Данила-короля”.

За період спілкування зі скульптором спочатку у майстерні з'явилася невиразна гіпсова форма — під стелю. Потім вона почала набирати виразніших обрисів, а згодом — постала постать. Історична особа. Хто? Поки що це секрет, автор не хоче наперед знімати завісу таїни. Творчий процес триває...

● Леся ТКАЧ

НЕБЕЗПЕЧНА ТА ЗАГАДКОВА

Улітку 1998 року на Кременчуцькому нафтопереробному заводі пролунав вибух велетенської сили. Вибухнув “десятитисячник” — великий резервуар для зберігання нафтопродуктів, який вміщає до 10000 кубічних метрів бензину чи інших продуктів нафтопереробки. Він був майже повністю зруйнований, оскільки в нього влучила кульова блискавка, яка проплавилася його товсту металеву поверхню. Не допомогла сучасна система захисту від блискавок, встановлена на заводі. Пожежу вдалося локалізувати й ніхто не загинув лише тому, що “десятитисячник” був недозаповнений бензином. У ЗМІ повідомлялося також про загибель військовослужбовців унаслідок вибуху на складі боеприпасів та про пошкодження літака-богатиря “Руслан”, що ледве не призвело до катастрофи. Обидва випадки були спричинені влучанням кульової блискавки. І вони — не поодинокі, кульова блискавка доволі часто руйнує важливі об’єкти, які вважаються надійно захищеними від блискавок громовідводами. Не кажучи вже про побутові “зустрічі” людини та вогняної кулі. Зовсім недавно, у листопаді 2005 року вона знищила цілу будівлю в селі Ялтушків Барського району Вінницької області, позбавивши помешкання родини 12 співробітників науково-дослідницької станції, розташованої неподалік. У Новосілки-Опарські, що на Миколаївщині, вогняна гостя завітала двічі. У хаті родині Мельників налякала дітей, бо з шипінням проповзла по стіні, повибивала внутрішні шибки, спалила і поворивала “з м’ясом” усю електропроводку, розетки, вимикачі, вивела з ладу новенький телевизор, “підсмажила” килим. Справжній гармидер непрошена гостя вчинила на горіщі — вирвала балку, до якої кріпився “стілець”, навіть повитягала цвяхи з дерева. Дах кілька секунд ходив ходором, немов під час землетрусу. І лише тоді, коли небесна bestія зсередини протаранила покрівлю і вирвалася на волю, “Армагеддон” припинився.

Під час тих “візитів” довкола довго й голосно вили собаки, а перелякані коні падали на землю... Таких історій багато відбувається по всьому світу. Інколи людям здається, що кульова блискавка з’явилася їх покарати. Так, одного разу вона “наздогнала” грабіжників і змусила їх кинути крадене.

Опитування в “Інтернеті” виявило цікаві результати: на нього відгукнулося чимало людей. Скажімо, з подивом помітили кульову блискавку.. у фотоателє, отримуючи надруковані фотографії: знімали на плівку звичайні блискавки, а на фото зафіксувалася кульова, що існувала якусь мить, тож для людського ока лишилася непомітною. А от дівчинці Наталі, можна сказати, пощастило — вона бачила кульові блискавки 3 рази, і жодного разу не постраждала. За її словами, вони просто собі летіли десь на відстані 50 метрів від землі.

У Харківському районі Києва, на проспекті Бажана, кульова блискавка з’явилася в підземному переході, перелетіла крізь нього і вилетіла з іншого боку.

А от у Тайланді, на березі ріки Нага, щороку відбувається яскравий, наче салют, парад кульових блискавок. Вони з’являються у той день десятками — жовті, помаранчеві, малинові, і нікого не чапаючи, здіймаються в повітря. На це загадкове явище приїздить подивитися чимало цікавих з усього світу.

Але все ж таки, більшість зустрічей кульової блискавки і людини небезпечні. Приблизно 9 % випадків зустрічі людей із вогняною кулею закінчуються трагічно: контузіїми, каліцтвами, інколи смертю (1,3 %). Тому важливо виконувати поради фахівців: якщо побачите кульову блискавку — поверніться до неї обличчям і заміріть. Опустіть руки і киньте все, що ви тримаєте. Якщо їдете транспортом, то зупиніть його і приберіть руки з керма — це підвищує шанси вижити.

ПРИМХЛИВА ТА МІНЛИВА. ЯКА ВОНА БУВАЄ?

Відомо, що фізична природа звичайної, так званої лінійної блискавки майже встановлена близько 250 років тому, коли В. Франклін в Америці та М. Ломоносов у Росії виконували свої відомі дослідження з атмосферною електрикою. Вони встановили, що блискавка має ту саму природу, що й електрична іскра, яку тоді вже навчилися одержувати в наукових лабораторіях.

Але виявилося, що кульова блискавка має зовсім інші властивості, ніж звичайна блискавка. Найвразливіші люди, фантазери й фантасти схиляються до того, що кульова блискавка створена іншопланетянами або нечистою силою.

Кульова блискавка як явище природи, пов’язане з грозою, згадується ще в роботах давньогрецького філософа Арістотеля (IV століття до нашої ери). Вважають, що першим ученим, який безпосередньо зустрівся з кульовою блискавкою і загинув від неї, був Г. В. Ріхман, який спільно з російським ученим М. В. Ломоносовим у 1753 р. досліджував атмосферну електрику.

Перша збірка спостережень кульової блискавки (близько 30 випадків) міститься у книзі французького астронома та фізика Ф. Араго “Грім і блискавка” (1838 р.). Але перший систематичний опис властивостей цього явища з’явився лише у XX сторіччі, коли В. Бранд у книзі “Кульова блискавка” (Гамбург, 1923 р.) проаналізував 215 свідчень із відомих йому 600 випадків спостережень вогняної кулі (ос-

Кульова блискавка
(малюнок невідомого художника XIX ст.)

7 % — складну внутрішню структуру (хаотичний рух усередині кулі яскравих крапок або ниток та ін.).

Колір кульової блискавки може бути помаранчевим (24,8 %), жовтим (19,9 %), білим (18,2 %), червоним або рожевим (17,1 %),

блакитним або фіолетовим (12,4 %), зеленим (1,4 %) або це може бути суміш кольорів (6,2 %).

Яскравість кульової блискавки порівнюють із яскравістю електричної лампочки, потужність якої може бути і меншою за 10 Вт, і більшою за 500 Вт, але в середньому вона наближається до 100 Вт.

Про відчуття тепла повідомляє лише незначна частина свідків, біля яких проходила кульова блискавка. Разом із тим, інколи повідомляється про опіки від кульової блискавки (навіть під одягом), подібні до дії ультрафіолетового або м’якого рентгенівського випромінювання.

Інколи свідки відчують різкі запахи (сірки, озону, окислів азоту) та слабкі звуки (шипіння, потріскування, свист).

Кульова блискавка може плавити й випаровувати метал, розщеплювати колоди, нагрівати воду і т. ін., але може й не залишити слідів. Енергію кульової блискавки оцінюють у середньому значенням 30 кДж, але іноді вона сягає до 5 МДж і більше.

Імовірність появи кульової блискавки визначити чи не найважче, бо значна її частина лишається непоміченою. Останнім часом цю імовірність оцінюють значеннями 2—200 випадків на 1 кв. км поверхні Землі за рік. Для деяких районів це може перевищувати ймовірність удару лінійної блискавки у Землю.

НАУКА: ГІПОТЕЗИ ТА МОДЕЛЮВАННЯ

Звідки вона з’являється й куди зникає? Чому може вбити на відстані, а може доторкнутися й не завдати жодної шкоди? Чому здатна рухатися проти вітру й проникати крізь скло, не пошкоджуючи його? Чому іноді зникає непомітно, а іноді — з потужним вибухом? І звідки вона бере свою енергію?

Лише у другій половині XX століття почалося наукове дослідження цього природного феномену.

Було запропоновано близько 300 гіпотез щодо фізичної природи кульової блискавки, але жодна з них не могла навіть наближено пояснити її властивості. У монографії Дж. Баррі (1980 р.), де проаналізовано низку гіпотез, список літератури з проблеми кульової блискавки містить близько 2000 найменувань.

Із усіх гіпотез можна виокремити лише дві невеликі групи, які підкріплені експериментами й дозволяють пояснити певну частину властивостей цього явища. Перша група розглядає кульову блискавку як електричний розряд, а друга — як хімічний процес (наприклад, горіння).

Найбільш досліджена гіпотеза лауреата Нобелівської премії, академіка Капіци (1955), який спочатку вважав, що джерелом енергії кульової блискавки є електромагнітні хвилі дециметрового діапазону, що виникають при електричних розрядах у хмарах, відбиваються та фокусуються поверхнею Землі. При цьому утворюються стоячі хвилі, у пучковостях яких унаслідок високої напруженості електричного поля існує плазмова куля. Незважаючи на те, що споряджена ним у гори Кавказу спеці-

альна наукова експедиція (1967 р.) не зафіксувала дециметрових хвиль, тривалість та інтенсивність яких були б достатніми для підтримки кульової блискавки, Капіца не відмовився від своєї гіпотези. Але в Нобелівській лекції (1978 р.) він сформулював гіпотезу ширше: кульова блискавка — явище, що створюється високочастотними коливаннями, які виникають у грозових хмарах після звичайної блискавки.

Суттєве заперечення проти всіх гіпотез, що розглядають кульову блискавку як електричний розряд, висловив І. П. Стаханов (1985 р.): аналіз властивостей кульової блискавки дозволяє зробити висновок, що вона рухається як автономне тіло, не пов’язане із будь-якими струмонесучими чи хвильоведучими каналами.

Тому значний розвиток одержали гіпотези, що розглядають внутрішнє хімічне джерело енергії, переважно — процеси горіння. У лабораторіях вдавалося одержувати вогняні кульки, що вільно рухались. У цьому напрямку найбільш відомі роботи Дж. Баррі (1980 р.), І. П. Стаханова (1985), Отсуки та Офурутон (1988), Б. М. Смірнова (1988, 1990). Але в межах цих гіпотез не вдається пояснити процес виникнення у вільному повітрі значних концентрацій речовин, які необхідні для горіння, а також пояснити багато із вказаних вище властивостей кульової блискавки (проходження крізь скло, рух проти вітру, виникнення “з нічого”, пошкодження електроапаратури та ін.).

Таким чином, незважаючи на певні експериментальні докази, жодна з вказаних двох груп гіпотез не могла бути покладеною в основу теорії кульової блискавки. Тривалий час ці групи гіпотез вважали альтернативними, що заперечують одна одну. Але нещодавно з’ясувалося, що ці дві групи гіпотез не суперечать, а доповнюють одна одну, і обидві частково можуть бути використані при побудові теорії кульової блискавки.

Разом із тим, головне питання у проблемі кульової блискавки — про джерело її енергії у природних умовах — лишалось нез’ясованим.

ШЛЯХ ДО РОЗГДКИ

Міжнародні симпозиуми, присвячені дослідженням кульової блискавки, проводяться з 1988 року по всьому світі. Були там вже представлені і доповіді українських учених. У Національному технічному університеті України “Київський політехнічний інститут” проведено дослідження, що розкривають сутність кульової блискавки. За розробками кандидата технічних наук Олега Степановича Ільєнка вона є замкненою електромагнітною хвилею — “електросолітоном”. Така хвиля здатна існувати тривалий час і може містити в собі необмежений запас енергії та інформації, поки що недосяжної для розуміння. Річ у тім, що численні невдачі побудови теорії, яка б не суперечила тій чи іншій частині фактів, описаних очевидцями, привела до тенденції відмови від спроб пояснити явище кульової блискавки загальною. Автори гіпотез почали свідомо моделювати лише окремі нюанси цього явища і аналізувати його окремі властивості. Але при цьому фактично ігноруються значна частина фактів, які не вписуються в дану гіпотезу.

І лише використання нового поняття про “електросолітон” дозволяє знайти шлях побудови теорії, яка вільна від протиріч зі свідченнями очевидців і не ігнорує жодну частину цих свідчень.

На жаль, наукові розробки вченого завершили на стадії вдало проведеного комп’ютерного експерименту і припинилися через відсутність фінансування. Ініціатива співробітників кафедри Техніки високих напруг НТУУ “КПІ”, де й працює Ільєнок, зі створення сучасного центру дослідження блискавок була згорнута з тих самих причин.

Поміж тим, неважко здогадатися, які практичні перспективи і вигоди криються за розвитком цих досліджень. По-перше, надійний захист від круглої шибениці. По-друге, розробку нового, альтернативного джерела енергії, що в часи енергетичної кризи може практично озолотити нашу країну. По-третє, використання руйнівної енергії феномену у оборонній галузі. Хоча наші мирно налаштовані вчені й не хотіли б іти цим шляхом. До того ж, на той час, коли у держави знайдуться кошти на фінансування науки, всі війни у світі, напевно, давно скінчатися...

● За науковими роботами
О. С. Ільєнка підготувала його донька

Кульова блискавка вражає Ріхмана
(малюнок свідка випадку)

танні свідчення Бранд вважав нереальними, ненадійними).

Сучасні уявлення про властивості кульової блискавки ґрунтуються на свідченнях кількох тисяч очевидців із різних країн. Кількість очевидців безперервно збільшується, що дозволяє підвищувати точність кількісного визначення параметрів кульової блискавки. Але це вже мало змінює сучасні уявлення про загальні властивості кульової блискавки, головні з яких такі.

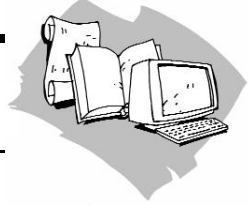
Діаметр кульової блискавки може бути як меншим за 1 см, так і більшим за

1 м, але в більшості випадків він лежить у межах 10—30 см. За час існування кульової блискавки її діаметр, як правило, майже не змінюється.

Тривалість існування кульової блискавки може бути і меншою за 1 секунду, і більшою за хвилину, але переважно вона лежить у межах 5—15 с.

У більшості випадків (близько 91 %) форма кульової блискавки нагадує сферу, але може бути й еліпсоїд (3,7 %), стрічка (1,8 %), груша (0,9 %), диск (0,6 %), кільце (0,4 %), циліндр (0,2 %) або й узагалі форма може бути невиразною (1,5 %). Іноді (6,5 %) кульова блискавка змінює форму, наприклад, куля перетворюється в стрічку або стрічка — у кулю, або куля деформується при підстрибуванні біля землі чи витягується в напрямку до провідника.

Кульова блискавка переважно сприймається як однорідне утворення, але близько 11 % кульових блискавок мають напівпрозору оболонку, близько 6 % — хвіст, близько

ЕКСПОЗИЦІЯ

Ми мали можливість бачити портрети двох великих християнських сподвижників нашої землі, її Патріарха — Йосипа Сліпого і Володимира Романюка. Вони були знайомі, підтримували добрі стосунки. Обидва Патріархи родом із Галичини, Патріарх Йосип — із Тереховлянщини, а Патріарх Володимир — уродженець Косівщини. Обое зазнали комуністичного переслідування і багаторічного заслання до Сибіру. В обох надзвичайно подібні долі, адже в їхньому житті були ув'язнення, судилища, допити та знущання. Катування і голод. Але вони були сподвижниками ідеї братської любові Українських Церков. Наш тернопільський владика Кир Василій Семенюк розповідав, що Патріарх Йосип надсилав допомогу Патріархові Володимиру, коли той бідував в Україні після заслання.

Патріарх-кардинал Йосип Сліпий і ректор Духовної семінарії та Богословської академії, засновник Українського Католицького університету в Римі, запалив не тільки вогнища науки. За його сприяння та з Божої Волі постав Собор Святої Софії та монастир Студитів, місця молитов і східно-християнського благочестя. Як і патріарх Володимир, Патріарх Йосип змагав за те, щоб піднести Києво-Галицьку Митрополію і всієї України до патріархальної гідності, «об'єднавши всіх на твердій основі Патріархату Київського і всієї Руси». Патріарх Йосип заповідав: «...в підземельній гробниці оновленого Собору Святої Софії Київської спокійно спочив би я, коли буду

ЗУСТРІЧ ПАТРІАРХІВ

Це стало новою назвою літературно-мистецького проекту, експозиція якого була представлена в Тернопільській вітальні Спілки художників 19 лютого 2006 року. Поважне товариство духовних і світських людей змогло не тільки побачити експозицію картин київського митця Леоніда Гопанчука «Явлення» і нашого земляка Степана Нечая «Йосип Сліпий», а й почути літературне слово. Автори проекту з Києва — кандидат філологічних наук Ірина Олійник і художник Леонід Гопанчук.

плоттю померлий!» Перша частина його заповіту втілена — Патріарх Йосип спочиває на рідній землі, у храмі Святого Юра у Львові.

Могила ж Патріарха Володимира, який мріяв служити Великодню літургію в Софії Київській, сьогодні біля її воріт, бо, як відомо, кучмівська влада силою і побоями зупинила волю Церкви і мирян поховати Патріарха на території Собору. Тому виконання волі Патріархів, їхнього заповіту означати-ме ще один крок до єднання. Вони не просто великі люди нашої України. Вони її Патріархи.

Слово авторам проекту літературно-мистецької презентації.

Ірина Олійник: «Проект «Історія одного портрета» ми презентували в Тернополі як «Зустріч двох Патріархів». Фактично він вилився в зустріч трьох Патріархів української душі, бо портрети Йосипа Сліпого, Володимира Романюка у цій залі органічно вписались у виставкову Шевченкіану. Як і духовні віртуальні паралелі об'єднують цих людей, що зазнали заслання і переслідувань? Віра в Бога і Україну!

Мене вразив вислів Патріарха Володимира: «Будьте обережні зі

Леонід Гопанчук, Ірина Олійник, Ігор Дорош, Павло Федик

словами, не руйнуйте людських душ». Так складається в людському житті, що найбільше ми потерпаємо не від дій, а від слів людей, які руйнують наші душі. Часто-густо ми страждаємо й через власні слова, кинуті зопалу, необережно чи спересердя.

На портреті «Явлення» ми бачимо добре впізнаний інтер'єр

Софії Київської. На передньому плані Патріарх Володимир, його рука піднята з жестом благословення. Зосереджений погляд печальних і мудрих очей. Як багато він пережив, як багато знає про людську природу, таку незбагненну... Він хотів передати людям своє вище знання, хотів засстеретти, допомогти. Незважаючи

на те, що Володимир не може заспокоїтися, бо він міг ще

Леонід Гопанчук: «Розпочав я писати портрет «Явлення» ще за життя Патріарха Володимира, а завершив через півтора місяці після його похорону «чорного віторка». Патріархи думали про весь український народ. Вони прекрасно розуміли, що релігійний міжконфесійний розбрат і роз'єднання завдають величезної шкоди нашій нації.

Патріарх Володимир планував зустріч із Володимиром (Сабоданом) і хотів сказати йому: «Нам уже не двадцять, і скоро ми постанемо перед Небесним Суддею, який нас запитає: «Що ви зробили з Україною і українським народом?» І нам доведеться дати відповідь». Тому він намагався якщо не об'єднати, то хоча б порозумітися з усіма християнськими конфесіями, щоб це було на користь нації і всього українського народу. Під час Майдану, коли на душі було дуже неспокійно й тривожно, я виставив портрет у майстерні, і він стояв там увесь час. Тому я впевнений, що він має силу, і Патріарх Володимир із нами, — такі люди не помирають.

Безперечно, діяння наших Патріархів рано чи пізно проростуть. Я певен, що постаті цих справжніх героїв України і надалі матимуть вплив і на політику, і на релігійне життя, і взагалі на український дух. Такі речі не минають, бо зерно посіяне, і воно обов'язково благодатно проросте.

● Павло ФЕДИК

ВІЧНА ПАМ'ЯТЬ

**На моїй могилі посадить молоду яворину
І не плаче за мною —
за мною заплаче рідня.
Я любив вас усіх, та
найду́же любив Україну,
В цьому, мабуть,
найбільша провина моя.**

Йому б ще жити й жити, але за ті 74 роки, відведені Божим Провидінням, залишив по собі добрий слід, ким би не працював. Блаженної пам'яті пан Дмитро Федик народився 21 травня 1931 року в селянській родині Павла Федика і його дружини Розалії. Змалку пізнав тяжку селянську працю, ціну хліба й вартість добрих слів і вчинків.

Здобув дві вищі освіти, три роки служив в армії. Навіть в умовах комуністичного режиму відстоював свою національну гідність, патріотичні погляди, носив значок із зображенням Т. Шевченка, вишиванку, що було в ті часи ознакою явного українського націоналізму. Керівні особи називали його націоналістом номер один у Козівському районі. Був звільнений із посади директора школи за дотримання релігійних обрядів під час похорону тещі.

Ніколи не замислювався над тим, які негативні наслідки можуть мати його слова і вчинки на захист рідної мови, інтересів України, мав власну оцінку політичних подій. Був винятково безкомпромісним і рішучим, коли справа стосувалася рідної землі. Не шукав кар'єри і звань, так і пішов на пенсію без урядових нагород, учителем.

З усією відданістю працював інспектором відділу освіти, у тяжкі повоєнні роки залучав дітей до школи, для чого пішки пройшов район уздовж і впоперек десятки разів. Ось такий красномовний приклад для його характеристики.

У часи більшовицького терору начальником РВ МДБ був сумнозвісний Дм. Ковальов. Одного разу на засіданні райвиконкому Д. Федик подав на затвердження список сиріт і напівсиріт, яким була потрібна матеріальна допомога. У цьому списку були прізвища дітей загиблих воїнів УПА та репресованих. Присутні були вражені, настала мертва тишина, бо всі боялися грізного Ковальова. Та пан Дмитро пояснив, що діти ні в чому не винні, що сам Дзержинський, який за лєнінських часів очолював ВЧК, дбав про сиріт і безпритульних, незважаючи на те, чиї вони діти. Начальник МДБ підняв руку — за, усі члени виконкому наслідували його приклад.

ДО ВІНКА ПАМ'ЯТІ ПАТРІОТА

5 лютого 1989 року пан Дмитро організував районне об'єднання Товариства української мови ім. Т. Шевченка, що стало першою ластівкою національного відродження Козівщини. Був головою районного об'єднання 12 років, організував осередки в усіх селах, у більшості підприємств та установ, а в школах — «Молоду Просвіту». Завдяки його заходам Товариство в 1990 р. домоглося 17 депутатських місць усіх рівнів, у тому числі одне до Верховної Ради (К. Завадська). Такої перемоги на той час не домоглося жодне національно-патріотичне об'єднання в Україні. Партократи району та області називали цю організацію «кублом націоналізму». Він був ініціатором створення пам'ятника Кобзареві в Козіві, безпосередньо керував його спорудженням і відкриттям 23 травня 1993 року.

Покійний пан Федик був винятково скромним. Висунутий крайовою конференцією Товариства ук-

раїнської мови в депутати обласної ради (1989р.), він відмовився балотуватися на користь К. Завадської, щоб вона, як голова районного Руху, мала депутатський захист. Удруге, в 1990 р., Рух висунув його, тоді заступника голови районної організації НРУ, кандидатом у депутати до Верховної Ради СРСР. Передвиборний марафон він використав для пропаганди ідеї незалежності України й перед самими виборами відмовився балотуватися на користь Г. Петрука — Попика, поета, одного з організаторів Руху на Тернопільщині.

Він був одним із 13-ти представників району, які 24 серпня 1991 року в Києві вимагали проголошення Верховною Радою дер-

жавної самостійності України. Ще за радянського режиму під час святкування 550-річчя Козової (1990) виступив у районному будинку культури з доповіддю про злочини комуністичної системи, про боротьбу ОУН—УПА на Козівщині. Люди пам'ятають його яскраві, полум'яні виступи на мітингах, на урочистих академіях у багатьох містах України і районах, зокрема в Донецьку, коли в складі агітаційно-пропагандистської групи агітував за референдум 1991 р.

У 1990 р. створив районну організацію ДемПУ, був її головою. Та коли кучмівським силам при допомозі недалекоглядних політиків і зрадників удалося захопити керівництво партії і головою Національної ради обрати Г. Антоньєву, керівника ВО «Артеміда» в Кіровограді, пан Федик із дружиною і ще трьома однодумцями вийшли з цієї партії і стали членами Українського народного руху (пізніша назва — Українська народна партія).

У 1992 р. був призначений першим заступником представника Президента в районі. Вклав немало праці для функціонування гімназії ім. В. Герети, шкіл, лікарень, організував один із перших в області геріартичний центр у с. Денисові. За його ініціативи й при безпосередньому керівництві було урочисто відзначено перше в області свято — 50-річчя УПА.

Блаженної пам'яті пан Дмитро, навіть будучи тяжко хворим, вислав численні статті до газет, звернення і заяви до найвищих посадових осіб України, де відстоював різні, важливі для народу проблеми: державність, функціонування української мови, політичні події.

Дізнавшись про смерть Дмитра Федика, 28 серпня 2005 року, його друзі й колишні учні висловлювали свою повагу до нього й щирий жаль за ним. Видатний громадський і політичний діяч, письменник і вчений, академік Анатолій Григорович Погрібний, який знав померлого особисто,

написав: «Господи! І так України в нас мало, а тут не стало ще й таких непохитних її патріотів, як світлої пам'яті пан Дмитро. Він із тих, кого повинна тримати в серці вся Україна, не тільки ті, хто його знав, без нього — в черговий раз — України поменшало. Та вірно, що ще втішиться його патріотична душа — втішиться саме тим, що ще і в Україні буде свято».

Ми, колеги і друзі блаженної пам'яті пана Д. Федика, вклоняємося його світлій пам'яті! Нам не вистачає його порад, його мудрості. Будемо пам'ятати його як добру Людину і Патріота України.

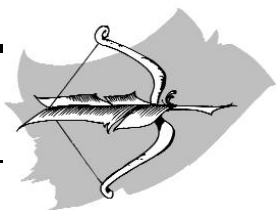
● Друзі:

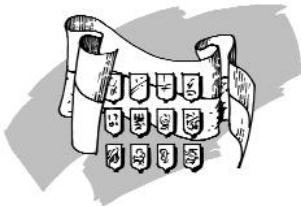
**Юлія ПРОХАНОВСЬКА,
Мирон ПРОХАНОВСЬКИЙ,
Стефанія СОЛТИС,
Омелян СОЛТИС,
родина ПІВСЕТКІВ**

Ми рідні письменниці, б. п. Іванни Блажкевич із с. Денисовка, знаємо й не забудемо ніколи добродія б. п. Дмитра Федика як однопідприємця і щирого приятеля старенької галицької письменниці й громадської діячки, котру покійний пан Дмитро Федик у час більшовицької окупації звеличав і морально підтримував, незважаючи на утиски тодішньої влади.

Із великим признанням за внесок у відродження нашої держави України й ідейно-націоналістичне виховання молоді з вдячністю схиляємо свої голови як данину пам'яті достойного вчителя-патріота, ревного борця за добру долю нашої України — пана добродія б. п. Дмитра Федика. Сумуємо:

**Дарія БЛАЖКЕВИЧ-П'ЯТКІВСЬКА
Марія П'ЯТКІВСЬКА-ДЕРЖИЛО
Ярема П'ЯТКІВСЬКИЙ
Іван П'ЯТКІВСЬКИЙ
Ігор П'ЯТКІВСЬКИЙ
Ірина ДЕРЖИЛО-РУТИЛО**

Закінчення. Початок на с. 5

ні події в леті літ старовинного Глухова. Отож запрошую читачів хоча б подумки пройтися деякими вулицями, площами міста...

На майдані, де колись обирали гетьманів України, височить Миколаївська церква (1693) — найдавніший свідок історії Глухова. Її не забув згадати у своїй російській повісті «Капітанша» Т. Г. Шевченко, який не раз тут бував: «Напившись чаю, мы поговорили ещё немного, оделись и поехали в город, в исторический николаевский собор «Деяния» слушать»

А далі продовжував: «Благовест к обедне прервал мои невесёлые вопросы, и я, перекрестясь, пошел в николаевскую церковь, один-единственный памятник времён минувших». «Я...оделся. Сели в бричку и поехали в город, прямо в николаевскую церковь. Церковь была освещена: священник в облачении, посредине церкви нагой, а дьячок, разглаживая усы, чуть-чуть не возглашал «Исаия, ликуй!».

«Один-единственный памятник». Поет був неприємно уражений, коли побачив сумні картини руйнації української старовини. «Но где же эта площадь? Где этот дворец? Где коллегия? — запитував він. — Где всё это? И следу его не осталось! Странно! А всё это так недавно, так свежо! Сто лет каких-нибудь мелькнуло, а Глухов из резиденции малороссийского гетмана сделался самым пошлым уездным городком».

Можливо, знав Шевченко і більш ранній, ще до резиденства гетьманів у Глухові, відгук про місто священика-розкольника, російського прочанина-мандрівника Іоанна (в миру — Леонтій) Лук'янова, який відвідав Глухів, подорожуючи у 1701—1702 роках з Москви до Єрусалима: «Строение в нём преузорочное, светлицы хорошие, палаты в нём полковника стародубского Миклашевского — зело хороши. Ратуша зело хороша и рядов много, соборная церковь хороша очень; зело лихоманы хохлы за-тейливы к хоромному строению».

Чому ж Глухів перетворився в «пошлий уездний городок»? Чому від «строения преузорочного» (за Лук'яновим) і «следу не осталось» (за Шевченком)?

Місто майже спустошили страшні пожежі 1748 року (згоріло 275 будинків, торгові ряди, декілька шкіл і шпиталів, гетьманський двір) і 1784 року (згоріло 5 мурованих храмів, Дівочий монастир, великий генерал-губернаторський будинок, у якому розмішувалися Малоросійська колегія, Генеральний суд з архівами, більше трьохсот обивательських будинків).

Поблизу Миколаївської церкви стояв Троїцький собор. Спочатку це була дерев'яна церква. У 1720 році була укладена угода на будівництво мурованого храму. Коли влітку 1744 року через Глухів проїздила імператриця Єлизавета Петрівна, вона виділила на його зведення 2000 рублів.

Та вже через 4 роки від згадуваної вище пожежі постраждав і цей недобудований Троїцький собор. Відновили роботи лише у 1765-му.

Йшов час. І врешті-решт року 1806 будівництво храму було завершено. Шевченко вже міг його бачити.

Собор прикрашав центр міста, хоча і вийшов пошкодженим із печка німецько-фашистської окупації 1941—1943 років. Про його долю турбувався Максим Рильський: «Я вчора вернувся з Польщі. Бачив, як там любовно зберігають і реставрують пам'ятки старо-

«У ГЛУХОВІ, У ГОРОДІ...»

вини. А «розборка» — справа, звісно, найлегша. Але навряд чи найкраща. В усякому разі, вважаю, що питання про обов'язкове встановлення меморіальної таблиці на місці Троїцького собору може бути поставлене і розв'язане вже сьогодні. 3.VI.1962 р.» Не прислухалися...

Навіть за часу першої «відлиги» в тому ж 1962-му за вказівкою номенклатурних чиновників-воєвоєнних атеїстів радянського часу цю цінну історико-архітектурну пам'ятку Глухова було висаджено в повітря. На соборному майдані навколо Миколаївської церкви і Троїцького собору навіть після спустошливої Вітчизняної війни лежала величезна кількість надмогильних плит. Знищили і їх. А це були плити на могилах вельми відомих історичних, культурних, церковних діячів...

Головний корпус Глухівського державного педагогічного університету (будівля колишнього чоловічої гімназії)

Члени літературної федерації Глухівщини «Вперед» (1927 р.), 3-й ряд, п'ятий зліва — поет Василь Басок (1906–1938)

Уже у час отримання Україною державної незалежності, суверенітету місцеві історики, краєзнавці, віддаючи шану значним особам минулого, встановили біля Миколаївської церкви надгробок з хрестом мемуаристу XVIII століття, автору відомих праць «Діаріуш або журнал», «Щоденник генерального хорунжого...1727—1753 рр.» М. Д. Ханенку. Помер то він дійсно у Глухові. Проте поховали на Стародубщині. Помілилися, на жаль, глухівські патріоти. Не вчиталися в запис від 27 січня 1760 року Я. А. Марковича (1696—1770) у його «Щоденнику»: «Умер Ханенко в Глухове. Древний мой друг и кондисциплинул (тобто однокурсник —

В. Т.), тело повезли в Городище для погребения».

Слава Богу, збереглася в місті чудова Троїх-Анастасіївська церква. Колись дерев'яна. Потім мурована, освячена 1717 року. Вона вважалася дворомою церквою гетьмана Івана Скоропадського. Влітку 1721-го пошкоджена вогнем, а особливо — пожежею 1784 року. Розібрана і знову повернена до життя зусиллями і коштами родини Терещенків, відомих підприємців і меценатів, благодійників з Глухівщини.

Закладена навесні 1884-го, вона була вже освячена восени 1893 року. Троїх-Анастасіївська церква нагадує Володимирський собор у Києві.

Настінні розписи у глухівському храмі робили брати Сведомські, український живописець М. К. Пимоненко, а також В. Верещагін,

Пам'ятник композитору Д. Березовському

Федот Шубін. Портрет невідомого, середина 1770-х років

Ф. Журавльов. Хоча Микола Терещенко намагався залучити й М. В. Нестерова й інших художників, які розписували Володимирський собор.

Глухівська культова архітектура, її внутрішнє оздоблення поступається київській. Однак і в сьогоденні чарує зір архітектурними формами з великим смаком декорованими ззовні. Та й розписами собору всередині, іконостасом.

Якось до Глухова, однакашника по Київському університету, згодом відомого історика Віктора Романовського приїхав Микола Зеров. То було напередодні Великодня. Приятелі пішли до Троїх-Анастасіївської церкви.

Побачене, відчуте вихлопнуло із самого серця поета:

*Вгорі над банями собора
Пливе в повітрі вогнім дзвін,
І ніч весни глядить, прозора,
На шукатурку білих стін.
А там, де світиться ограда,
Там в жовтім сяєві свічок
Ждуть великоднього обряду
Ряди розставлених пасок.
І ти, кохана Ліселиє,
Облита світлом ліхтарка,
Од світлої Анастасії
Ідеш прозора і струнка.
Ще ніч, ще обрій не біліє,
Ти йдеш, як ранішня зоря...
І вітер стих... війнуть не сміє
На жовтий вогник ліхтаря...
Ідеш, і в очах дивування,
Побожний і святий мотив.
Ти вся — якесь передчування
Весняних і щасливих днів.*

Цей твір, по суті, про глухівську незнайомку. Про вродливу глухівчанку, яка полонила його душу. Її Зеров назвав досить екзотично — Ліселия. Під поезією проставив дату — 5 квітня 1914 року.

Інколи кажуть: рукописи не горять. Часом це так!

У 2001 році у Глухові розбирали дерев'яну веранду в будинку Романовських. І між дошками знайшли 140 (!) документів. Серед прихованого було чимало листів М. К. Зерова.

Мусили приховати... Хто і коли — невідомо. Бо на Віктора Романовського чатував арешт у 1935-му, звинувачення у контрреволюційній діяльності, засудження до 5 років виправно-трудових таборів. Йому вдалося вижити, 1958-го був реабілітований. Микола Зерова розстріляли на Соловках у 1937-му.

Знайдені листи читати важко, бо зберігалися вони в жаклихих

умовах: волога і перепади температури призвели до пошкодження текстів на частині листівок.

Так свідчить глухівський краєзнавець, викладач місцевого університету В. В. Заїка. І читає їх, досліджує. Уже дещо опублікував.

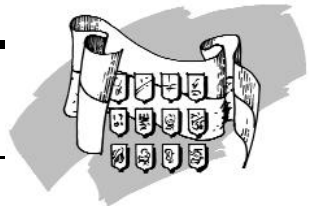
Чим живе сьогодинішній Глухів?

Діє, вирує молодечим життям педагогічний університет. Солідний навчальний заклад, який веде початок від заснованого в 1874 році першого в Україні учительського інституту. Вступив у друге сторіччя свого існування коледж ім. С. Ковпака. Виводить у світ музики обдарованих дітей школа мистецтв. У реставрованому колишньому будинку Дворянського зібрання розмістив свої багаті, гарно оформлені експозиції краєзнавчий музей, який уже відсвяткував своє століття. 8 лютого 1994 р. Постановою Кабінету Міністрів пам'ятники історії, культури і архітектури у Глухові були оголошені Державним історико-культурним заповідником. Багато цінного, корисного робить його колектив на чолі з директором С. А. Слесаревим. З 2002 року проводяться науково-практичні конференції під загальною назвою «Зображення історико-культурних надбань Сіверщини». У травні цього року пройде вже п'ята конференція — у колишньому будинку Кочубеїв, реставрація якого закінчується. Прикметно те, що ці наукові зібрання притягують до участі відомих діячів історії та культури з усієї України. І, певна річ, уродженців цього міста. Зокрема професора з Київського університету ім. Т. Шевченка, поліглата К. М. Тищенко; відомого академіка НАН України, директора інституту держави і права ім. В. М. Корельського Ю. М. Шемшученка. Останнім випущені в світ солідні видання, які стосуються рідної йому Глухівщини — визначна пам'ятка українського права, яка була укладена в Глухові 1743 року «Права, за якими судиться малоросійський народ» (К., — 1997), «Глухів і Глухівщина в історії українського національного відродження (Творча спадщина родини Марковичів)» (К., — 1999) «За його загальною редакцією року 2003-го в Києві була перевидана «Історія Малоросії» Миколи Маркевича, уродженця с. Дунаєць колишнього Глухівського повіту Чернігівської губернії. Юрій Сергійович підготував і видав працю «Наш друг Туманський» (К., — 2000) — до 200-річчя від дня народження поета, широго приятеля О. С. Пушкіна, В. К. Кюхельбекера, К. Ф. Рилєєва, О. О. Бестужева, вихідця із с. Черториги (тепер — с. Шевченкове) на Глухівщині. Праці про місто опублікували й інші відомі діячі на ниві державного розвитку, мистецтвознавства — народний депутат України Андрій Деркач, член-кореспондент Української академії архітектури Віктор Вечерський.

Як на мене, постійно і плідно шириться процес, до якого свого часу закликав М. С. Грушевський: «Щоб пізнати розвій українського життя, побуту, матеріальної і інтелектуальної культури, соціального укладу, моралі і права, в їх зв'язку і суцільності, неодмінно треба йти за сим сюди, до сих північних стовпів, комор українського життя... Тут поховані секрети Старої України — і зародки Нової».

Життя на прикладі літописного Глухова стверджує правоту цього виснову.

● **Віктор ТЕРЛЕЦЬКИЙ**, голова міської організації ВУТ «Просвіта» імені Т. Шевченка, член НСПУ, м. Шостка

Ці слова, які автор статті взяв за її назву, запозичено зі стародавньої історичної пісні. Пісні, яка була відома багатьом літераторам, літописцям XVI–II–XX століть. Самійло Величко, десь із 1704 року службовець Генеральної військової канцелярії у Глухові, використав рядок із неї “Егда-же в Глухові заиграно в дзвони...” у своїй праці “Летопись событий в Юго-Западной России в XVII веке”. А через два століття щойно цитований вислів узяв епіграфом до свого вірша Микола Зеров, коли відвідав Глухів і був зачарований побаченням тут.

Кого тільки не надихала ця історична пісня! Її заніс до фольклорної збірки “Украинские народные песни” (М., 1834) Михайло Максимович. Запис цього чудового витвору українського народу знаходимо в рукописному “Собрании украинских песен... Списки 1830-х годов”, укладеному “Рукою Гоголя і других лиц”. Глухів і цей шедевр усної народної творчості письменник пов’язав у “Страшний помст”, використання пісні неважко помітити у рядках “Тараса Бульби”.

Звертався до неї в своїй творчості Тарас Шевченко (поєми “Сон”, “Заступила чорна хмара”, “Іржавець”), Пантелеймон Куліш (дума “Кумейки”, поема “Великі проводи”).

Не стало винятком і XX століття. Писав твір “Григорій Сковорода” Іван Пільгук — і в розділі “Несподівана подорож” майже повністю навів пісню. Перебував у місті дослідник життя і творчості О. П. Довженка Сергій Плацинда — і теж свою статтю у “Літературній Україні” (1969) про славетного кінорежисера, режисера і письменника, вихованця Глухівського учительського інституту назвав “У Глухові, у городі...”.

Чи випадково все це? Аж ніяк! Рядок цієї пісні вже з давніх-давен став словесним символом Глухова. Саме з нього і я розпочинаю розповідь про місто.

Глухів (нині — райцентр Сумської області) вперше згадується у “Літопису руському” за Іпатським списком під 1152 роком: “Тоді ж пішли з Юрієм (Юрій Долгорукий, суздальський князь — В. Т.), — а не відмовили йому, — Ярославич Ростислав з братами, і з рязанцями, і з муромцями, а також і половці — і Оперлюї, і Тоскобічі... на Вятічі, і, отож, узяли їх там, (пішовши) на (город їхній) Мценськ. А звідти пішли вони на (города) Спаш та на Глухів і тут стали”.

У цьому ж літописі далі Глухів називається під 1169 та 1239 роками. Проте місцеві дослідники й ар-

хеологи, посилаючись то на опосередковані історичні джерела, то на матеріали розкопок, узяли за точку відліку історії Глухова 992 рік. Як там не було, але 1992-го місто велелюдно й гучно відсвяткувало своє 1000-ліття.

1352 року чума (“чорна смерть”), занесена із Західної Європи, охопила Чернігово-Сіверські землі. Страшне, трагічне лихо випало й на долю Глухова. Як свідчив тогочасний хроніст, “В Глухові ж тоді ні одна людина не залишилась — всі ізморша...”

Тільки в першій половині XVII століття піднялося місто. Насамперед завдяки роботам, проведеним під керівництвом і наглядом польського князя, Новгород-Сіверського намісника (“старости”) Олександра Пясочинського. Після його смерті наступного 1646 року вдові була дана грамота короля Польщі Владислава IV на володіння “містечком Новий Острого, або Глухів”.

Місто заселялося, укріплювалося. Уже менш ніж через двадцять літ, а точніше, у січні 1664 року — його не зміг узяти ні приступом, ні облогою польський король Ян Ка-

тим, що Многогрішного, як пише історик Іван Крип’якевич, “несподівано ув’язнили і відіслали до Москви. Після довгих допитів і тортур цар заслав його в далекий Сибір, і там він скінчив життя”.

Нова знакова дата в історії міста — 1708 рік.

...Події Північної війни — війни Швеції з Московщиною — розгортаються на території України. Іван Мазепа з кількома тисячами війська переходить на бік шведського короля Карла XII. І ставить “справу Української Держави на широкую платформу” (І. Крип’якевич).

Розгніваний цар Петро I призначає вибори нового гетьмана. І саме у Глухові. 6 листопада відбувається у місті елекція гетьмана Івана Скоропадського.

Трьох-Анастасіївська церква. Фотографія кінця XIX ст.

«У ГЛУХОВІ, У ГОРОДІ...»

Герб Глухова

зимір. Чи не парадокс: один поляк піднімав Глухів, а другий намагався зруйнувати його. Чи то вже такою була наша українська доля...

Глухівчанам допомагав в обороні славний український полковник Іван Богун. Так склалося його життя, що він опинився в таборі шляхти. Сподвижник ще Богдана Хмельницького таємно передавав співвітчизникам наміри польського військового командування, що зіграло позитивну роль. Коли ж про це дізналися ляхи, Богуну стратили поблизу Новгород-Сіверського, десь на берегах Десни. Поінформованим щодо цієї події в історії свого народу був Тарас Шевченко. У поємі “Гайдамаки” він із болем і тугою за долю України вигукнув:

*Де той Богун, де та зима?
Інгул щозиму замерзас —
Богун не встане загатить
Шляхетским трупом.*

Лях гуляє!

Як на мене, історично достовірніше було б цьому творі Кобзаря слово “Інгул” замінити іншим — “Десна”; тобто притоку Південного Бугу на річку Сіверянського краю.

3 березня 1669-го Глухів уже поступово наближався до статусу гетьманської столиці. Адже тоді козацька рада, щоправда, у присутності московських бояр і військ легалізувала обрання гетьманом Лівобережної України Дем’яна Многогрішного. У місті під тиском московських верхників були прийняті так звані “Глухівські статті”. Гетьман домагався виведення московських воевод з України. Урешті-решт скінчилося

згодом городяни бачать дійство несамовитого самодержця — анафему (церковне прокляття) Мазепі.

Дозволю тут собі деякий відступ. На що ж саме, перш за все, звертали увагу відомі поети минулого?

Олександр Пушкін — на знеславлення Мазепи Петром І:
*Кто опишет
Негодование, гнев царя?
Гремит анафема в соборах;
Мазепы лик терзает кат.*
На шумной раде, в вольных спорах

Другого гетмана творят.

Проте тоді у Глухові не було ані “шумної ради”, ані “вольних спорів”. Тут Пушкін погіршив. Петро І вказав на Івана Скоропадського — і крапка!

Щоправда, дехто із української старшини пропонував обрати гетьманом чернігівського полковника Павла Полуботка, але російський цар відрізав: “Он слишком хитёр и может сравниться с Мазепой”. 15-а роками згодом Петро І згнів Полуботка у Петропавлівській фортеці...

Подібно Пушкіну писав і Кондратій Рилєєв:

*Смотри: блещит свечами храм,
С кадильниц вьётся фимиам...
Митрополит, грозящим взором,
Та возглаголет с громким хором:
“Мазепа проклят в род и род:
он погубит хотел народ!”.*

Зовсім інакше подивився на ту подію наш Володимир Сосюра у поємі “Мазепа”, яку писав “у шухляду” за радянського часу:

*Я сердцем хочу показать,
Страшну трагедию Мазепы,
Г в ній
в той час страшный незгоди
Трагедию моего народа:
Мазепа не осяг висот,
Куди ведут життя ідеї...*

*В години зради і негод
Його прогнали лихо зле
З землі омріяних свобод,
Як богом обраний народ
Прогнав в легенді Мойсея.
Любив Вкраїну він душею
І зрадником не був для неї.*

...Відтоді Глухів стає гетьманською резиденцією. З 1708-го до 1722 року тут керує Іван Скоропадський. Проте після його смерті засновується Малоросійська колегія — орган для контролю за діяльністю генеральної старшини з метою

обмеження автономії України. У 1727-му гетьманство відновлюється. Посаду до 1734 року займає Данило Апостол. І знову настають чорні часи міжгетьманства. У 1750 році імператриця Єлизавета Петрівна дає згоду на обрання ясновельможним гетьманом України Кирила Розумовського, з братом якого Олексієм вона таємно обвінчалася за 8 років до цього.

Час гетьманування К. Г. Розумовського у Глухові був прикметним у багатьох відношеннях. Активно велось будівництво. У передмісті — Веригіні зводився гетьманський палац. Також розбудовувалися громадські споруди. З цієї метою до Глухова запрошували вітчизняних і закордонних архітекторів та містобудівників. При глухівському гетьманському дворі відкрився театр, в якому розпочався шлях у велике мистецтво багатьох акторів і співаків (зокрема, Г. Голівні та М. Полторацького). В палаці давали бенкети, відбувалися бали, концерти; ставили пасторалі, трагедії, комедії, діяв балет. І повсюди звучала музика. Відкрилася співацька школа.

Хіба це не стало поштовхом до того, що народжені у Глухові 1745 року Максим Березовський, 1751 — Дмитро Бортнянський стали видатними українськими композиторами; 1737 — Антон Лосенко співав у Придворній капелі (С.-Петербург), а коли спав із голосу — став видатним художником, родоначальником вітчизняного історичного живопису, ректором (1772—1773) Академії мистецтв?! Хіба це не сприяло тому, що син самого гетьмана Андрій Розумовський, який 1752 року побачив світ у Глухові, будучи з 1792-го послом Росії у Відні, знайомився з Й. Гайдном, В. А. Моцартом, Л. Бетховеном?!

Останній у березні 1816 року обробив почуту від глухівчанина пісню “Іхав козак за Дунай”, присвятив йому три свої квінтети.

Нещодавно “Слово Просвіти” (число 2 за 2006 р.) вмістило статтю Олександри Тимошук “Геній з української глибини”. Там же читачі тижденька побачили світліну скульптури Максима Березовського роботи Михайла Горлового (1992р.). І це радує... Проте ще й досі вважають, що на відміну від Д. С. Бортнянського зображення М. С. Березовського не збереглося.

У дні святкування 250-річного ювілею Максима Березовського, коли у Глухові на Соборному майдані піднялися скульптурні фігури Березовського і Бортнянського, автор цієї статті вмістив у глухівській газеті “народна трибуна” (1995, 21 жовтня) матеріал “Чи існує воно — зображення Березовського?”. Згодом статтю передрукувала газета “Культура і життя” (1996, 7 лютого), видрукував журнал “Сіверянський літопис” (1999, № 5). Я висунув гіпотезу, що зображення композитора — глухівчана, на щастя. Існує. І це є скульптурний портрет невідомого роботи Федора Шубіна! Портрет, який відзначається великим внутрішнім, духовним змістом; відбиває трагічний стан особи і створений (за думкою мистецтвознавців) “в пам’ять близької людини, що пішла з життя”.

Саме такою близькою до Березовського, який покінчив життя самогубством, людиною (за перебігом життєвого шляху) був російський скульптор.

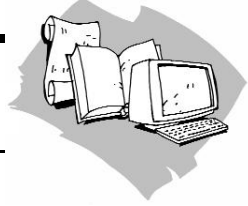
Якихось заперечень щодо цієї версії в пресі, працях науковців не з’являлося...

Неможливо у газетній публікації, бодай стисло, перелічити знач-

Закінчення на с. 6

Миколаївська церква, 1693

ОДНА З НАЙБАГАТШИХ І НАЙРОЗВИНЕНІШИХ

Закінчення. Початок на с. 11

написано через **и**: *помолодити* (А чи диво ся братіє стару помолодити?); дев'ятнадцять разів ужито в прикметниках закінчення **-аго** (*старого, великаго*), а двадцятий раз проскакує **-ого**: *поганого Кошця*; у двох третіх випадків (65 разів) у кінці дієслів 3-ї особи однини й множини стоїть твердий **ть** (*кличеть, велить*), але в решті випадків (31 раз) виступає **-ть**: *комони ржуть за Сулою; звенить слава в Києві; труби трубять в Новгороді; стоять стязи в Путивлі*.

Зовсім не старослов'янські й такі вислови, слова й форми слів, як: *лисици брешуть на щиты, другаго дни велми рано, дѣти блсви, уже бо братіє невеселая година встала, уже княже туга умь полонила, заступивъ королеви путь, подѣ тыи мечи харалужныи, загородите полю ворота, оксамиты, кожѣхы, стягъ, звонячи в прадѣдню славу* тощо.

Факт десятий. Єврейський теолог Соломон Іцхакі (XI ст.) у коментарі до П'ятикнижжя, пояснюючи деякі слова з мови євреїв, що жили тоді в Київській Русі, називає слово *сніг* — саме із звуками *і* та *г*: *сніг*. І це в XI столітті. Інший єврейський теолог Ісаак бен-Моїсей (писав у середині XIII ст.) у коментарі до Талмуду дає таке пояснення: "...дерева (або колоди), зв'язані у великій кількості, що в Біблії називається *рафсодот*..., по-німецькому *влос* (*Floss*), а руською мовою *пліт*". Виходить, що чергування **о** з **і** (*гора — гір*) в українській мові відбулося ще десь до середини XIII ст., а не аж у XV ст., як це засвідчують найдавніші українські пам'ятки.

Факт одинадцятий. Найкраще відбили мову ще дохристиянської Русі українські народні пісні. Відразу слід зазначити, що народні

пісні не перекладаються, вони можуть лише редагуватися, доповнюватися або скорочуватися. Але ось ця щедрівка, яку й тепер співають з 13 на 14 січня в Доброгостові Львівської області, не редагувалася:

*Чи спиш, чи чуєш,
Господаречку,
У своїм домочку
На Новий рік, на Новий рік?
Підем орати, підем сіяти
Яру пшеницю
На Новий рік, на Новий рік.*

На перший погляд незрозуміло, як це можна сіяти яру пшеницю в січні. Але річ у тім, що на Русі до прийняття християнства Новий рік зустрічали не в січні, а наприкінці березня, коли й справді можна починати весняну сівбу. Володимир Великий початок року переніс на вересень. А щедрівка залишилася без змін.

Такою ж давньою, дохристиянською є й ця купальська пісня, записана на Івано-Франківщині й відома в інших краях України:

*Гей, око Лада, Леле Ладове,
Гей, око Ладове, ніч пропадає,
Бо око Лада з води виходить,
Ладове свято нам приносить.
Гей, Ладо! А ти, Перуне,
Дай дочекати Ладі Купала.*

Усе тут — і особливий ритм, й імена поганських божеств — старовинне, тільки не мова.

Можливо, ще давніші погляди наших предків відбиває ця веснянка, записана на Волині:

*Ой ти, соловеїку,
ти ранній пташку,
Ой чого так рано
із вир'їчка вийшов?
— Не сам же я вийшов,*

*Дажбог мене вислав,
З правої ручейки
й ключики видав,
З правої ручейки —
літо відмикати,
З лівої ручейки —
зиму замикати.*

У цій пісні, як і в попередніх, відбулося світобачення наших далеких пращурів у всій своїй первозданності: й уявлення про сонце як Ладове око, що поринає у воду й виринає з неї; і переконання, що на зиму пташки ховаються під річку, де був вирій, тобто рай, туди не треба було відлітати, туди просто заходили і звідти виходили; і поділ року на зиму, літо й осінь (без весни). Давність цієї пісні, як і багатьох інших, не тільки наведених тут, безперечна. А мова їхня — природна, жива, українська, ніби вони недавно складені.

Факт дванадцятий. Наші предки живуть споконвіку на цій землі, що тепер зветься Україною, тобто вкрайною нам долею, Богом. Як вважає більшість славістів, епіцентром, звідки поширювалися слов'янські мови, була Україна. "Те, що слов'янська прабатьківщина була між Карпатами, Придніпров'ям (заходячи далеко на лівий берег Дніпра) і Пінськими болотами, на території, де з найдавніших часів панує чисто слов'янська топоніміка, є в наш час загально-визнаним", — стверджує російський мовознавець В. Кипарський. "Найвірогіднішою, на наш погляд, є гіпотеза про середньодніпровську-західнобузьку прабатьківщину слов'ян", — уточнює інший російський мовознавець Ф. Філін. Це дає підстави припускати, що українська мова, як автохтонна, найбільшою мірою в найбільш чистому вигляді успадкувала й зберегла

риса тієї мови, яка лягла в основу всіх слов'янських мов. Бо ж саме з цієї території йшла слов'янська експансія, а отже, й поширювалася слов'янська мова, яка, стикаючись з іншими мовами інших племен, набувала відмінних рис і започатковувала нові слов'янські мови.

Підсумок. Наша українська мова формувалася тисячоліттями. Її основні елементи були започатковані ще в часи, співвідносні з виникненням латинської мови, або й раніше. У VI—VII ст. вона вже мала окреслено сучасні обриси, про що засвідчують сербська й хорватська мови. Ще до створення Київської держави українська мова опанувала великі простори Центрально-Східної Європи. Нею розмовляло населення Київської Русі.

Звичайно, за цей тривалий час українська мова зазнавала різних сторонніх впливів. Для неї не минулися безслідно і грецька колонізація Чорноморського узбережжя, і нуртування скіфських племен у VII ст. до н. е. — II ст. н. е., і вторгнення готів на південь України в III—IV ст., й існування могутньої гунської імперії в IV—V ст., і жорстоке панування тюркомовних аварів (літописних обрів) у VI—VIII ст., і зіткнення з хозарами, уграми, печенігами впродовж VIII—X ст. Щось в українській мові залишилося від мов цих народів і племен. Щось привнесли в неї старослов'янська, польська, російська мови. Це лише збагатило її, але не зруйнувало. Ніякі впливи й лихоліття не могли порушити її цілісності, струнності.

Українська мова зараз одна з найбагатших і найрозвиненіших мов світу. І ми, українці, повинні захистити її від посягань різних зайд і перевертнів, як її досі захистили наші предки. Житиме наша рідна мова — житиме й наш народ.

● **Іван ЮЩУК**, професор, завідувач кафедри Київського міжнародного університету, заслужений діяч науки України

СЛАВА УКРАЇНИ НЕ ВМРЕ, НЕ ЗАГИНЕ

Надзвичайна подібність словникового складу давніх мов на великому географічному обширі хвилювала творчу думку не лише мовознавців, а й зокрема британського судді Вільяма Джоунза, якому систематичне дослідження санскриту, греки і латини дало підставу заявити в лютому 1786 р. у Калькутті, що вражаючи подібність цих давніх мов не може бути випадковою, а виникли вони, очевидно, з якогось спільного джерела. Докопатися до нього допоміг зіставний аналіз словникового складу, зокрема наявність таких лексем, як *сніг, берег, бджола, вовк, колесо, кінь* і відсутність лексеми *море*, що уможливило локалізувати витоки європейських мов і санскриту. Визначні англійські лінгвісти Роберт Макрам, Вільям Крені Роберт Макніл у своєму фундаментальному дослідженні історії англійської мови ("The Story of English", 1986) вмістили і карту Матері Пра-Європи ("The Home of the Indo-Europeans"), що яскраво ілюструє ці витоки писемності з Середньої Наддніпрянщини, тобто нашої прабатьківщини. Ця карта, як і ґрунтовне дослідження нашої культури, нашої славної давності, яку не змогли відібрати в нас навіть нечужі в історії людства етнолінгвогеноциди, все ж допомогли Сергієві Пличинді докопатися до глибокого коріння нашої нації (Нація і держава, 2006, № 7).

Це підтверджує й аргументоване дослідження поляка Михайла Красуського "Древность малорусского языка" (Одеса, 1880). Автор наслідився заявити: "Українська мова давніша не тільки від грецької, латинської, давньоєгипетської, а й самого санскриту, котрий походить від праукраїнської мови VII—IV тисячоліть до н. е." Переконливий аналіз санскритсько-українського словника Володимира Шаяна дав підстави стверджувати: "Санскрит — давньоукраїнська мова на 100 відсотків" (Сабат Т. Свято української писемності та мови ... // Франкова криниця. — 2003. — № 48—49).

Яскравий колорит української писемності засвідчує і Кам'яна могила, зокрема розшифровані А. Кифішиним клинописи: "Рука степів", "Радісно плуг ріже". Про те, що арійська культура прийшла в Західну Європу з Праукраїни, на весь голос заявляв і француз Мішель Буль.

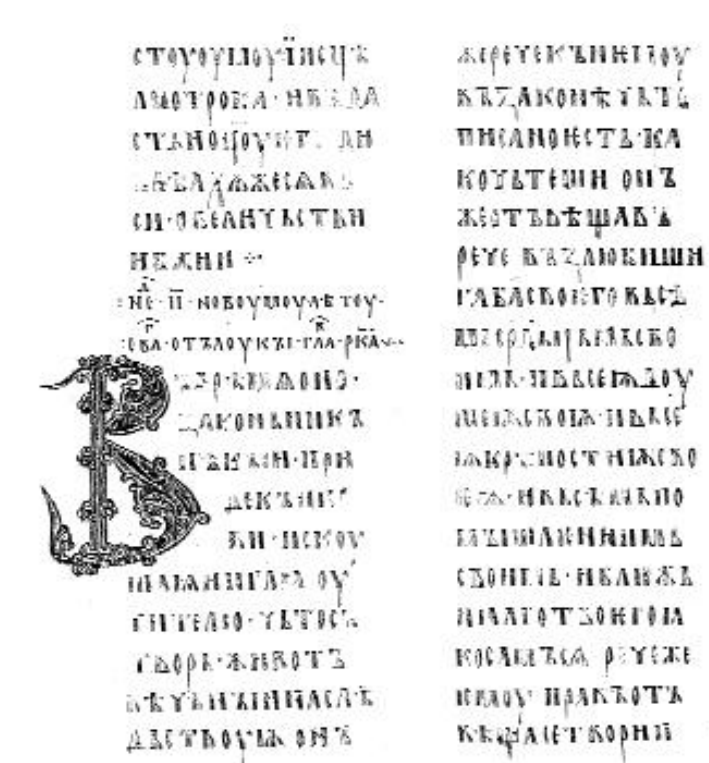
Франкові слова про "нові, світлі шляхи", які відкрив світові Шевченко, уможливили визначити наші першооснови (Див.: Тарас Шевченко: прочитання між урочистостями) і Президентові Віктору Ющенку ("За вільну Україну плюс". — 2006. — № 10.). А це вселяє в нас віру в те, що маємо справжнього гаранта нашої Конституції, і надію, що наша влада й новообраний парламент нарешті захистять Богом подароване нам і відшліфоване тисячолітніми лихами й майже півтисячними заборонами наше благословенне калинове Слово й допоможуть нашій правічній мові позбутися метастаз нецензурщини й суржику, прищеплених їй ненависним тоталітарним режимом, а також ліквідувати всі наслідки колоніальної двомовності, зокрема й психолінгвістичний конфлікт.

● **Ольга МЕДВІДЬ**, доцент Дрогобицького ДПУ імені Івана Франка

ЗВІДКИ РОДОМ ЛІТЕРА «І»

Хай це можливо і не найсуттєвіше але ти дитино поклікана захищати своїми долоньками крихітну свічку букви "ї"
Іван Малкович. Напучування

Довготривале й систематичне переслідування та заборона використання української мови поширювалася навіть на окремі літери української абетки. До однієї з таких літер належала літера "ї". Зокрема у зв'язку з відсутністю її в російському алфавіті офіційно заперечувалася думка про використання цієї літери київсько-руськими писцями. Тим самим відсікалися справжні витоки української писемності та насаджувалася облудна теза про далеко пізніше формування української мови — XIV ст. А одночасно відбувалося нахабне зазіхання імперської Москви на всю спадщину княжої доби України-Руси. З особливою лютістю це виявлялося в радянські часи. Свого часу український історик Я. І. Дзира лише за невеличку публікацію, у якій стверджував думку про використання літери "ї" в козацьких літописах і подибування її в "Ізборнику—73", мав величезні неприємності. З того приводу тодішній керівник Інституту Іван Білодід навіть влаштував спеціальне засідання вченої ради, аби засудити зухвалий вчинок молодого науковця. Справді, в наукових дослідженнях старослов'янської писемності не існує остаточного

підтвердження джерела походження та використання цієї літери в текстах пам'яток. Здебільшого її пов'язують із "їжицею" глаголиці. Вважається, що в глаголицькій азбуці існувало два знаки для звука "ї". Один із них мав форму кола (подібно до літери "о"), на якому зверху

вклинювався маленький трикутник. Другий знак мав форму трикутника, на вершині якого тулилися два з'єднані лінією малесенькі вічка. Перший знак нібито використовувався на початку слова і після голосного, а другий — після приголосного. В пізніших пам'ятках глаголиці з'яв-

ляється третій знак для літери "ї", який прийнято називати "їже на ніжці". Він відрізнявся від другої "їжиці" тим, що замість трикутника під вічками стояла ніжка. Тобто — подібний до літери "ї". Походить цей знак, за І. В. Ягичем, як і більшість літер глаголиці, нібито з грецького мінускульного (маленького, дрібного) письма. У кого запозичили греки чи самі придумали — невідомо. Якщо ж зважати на те, що один із творців слов'янського письма в кримському Херсонесі (Коростені) знайомився з невідомими руськими письменами, то можна припустити, що там була і літера "ї". Що ж до використання чи не використання її київсько-руськими писцями, то тут двох думок бути не може. Нині я працюю над реконструкцією та записом тексту Остромирової Євангелії сучасною українською абеткою. Так-от, на звороті 102 листа цієї пам'ятки автор використовує літеру "ї" для позначення місцевого відмінка первісного займенника "ій" — іім: "Запретив же Ісус духу нечистому в іім і ісцїлив отрока". Цього року виповнюється 950 років від початку написання пам'ятки давньої української писемності й мови "Остромирова Євангелія" (1056—1057). А отже, стільки й легендарній українській літері "ї", що з нею асоціюється назва нашої держави: УКРАЇНА.

● **Микола ТКАЧ**

Рідна та мова, яка вироблена рідним народом на його споконвічній землі й пристосована саме до його умов існування, до його менталітету, до його способу думання. Вона є рідною не тільки для всього народу, а й для кожного окремого індивіда, що належить до цього народу, незалежно від того, з якою мовою йому довелося зіткнутися при появі на світ. Рідна мова — це мова предків і рідної землі.

У кожного народу своя мова. Якщо народ втрачає рідну мову, він перестає бути народом. Де хозари, де половці, де обри, де ятвяги, а разом із ними і їхні культури, звичаї? Їх немає, бо немає їхніх мов. Хоча генетичні нащадки цих народів існують, але вони розчинилися в інших народах, в інших культурах. Українська нація збереглася, бо зберегла мову. Ті, хто відступився від української мови, — перестали бути українцями. Це Собеські, Потоцькі, Вишневецькі, це Гоголь, Чехов, Мечников. Прикладів, на жаль, багато.

Національна мова з'являється не відразу, не раптово. Її становлення триває сотні, а то й тисячі років. Численні покоління формують її, розвивають, збагачують, удосконалюють, пристосовують до свого менталітету, до природного оточення, до мінливих умов життя. Мова — продукт тривалого історичного розвитку народу. Українська мова як така розвивалася не одне тисячоліття.

Україна близько 700 (семисот) років була розчленована між різними державами, які в такий чи інший спосіб викоринювали мову її автохтонного населення й насаджували свою. Закарпаття від XI ст. до середини XX ст. входило до складу Угорщини. Галичину й частину Волині в другій половині XIV ст. загарбала Польща й утримувала їх аж до 1939 р. На решті українських земель, відтіснивши з них у XIV ст. татаро-монголів, до 1569 р. панувала Литва. Потім ці землі перейшли під владу Польщі, а відтак Росії. І все-таки, незважаючи на несприятливі умови для української мови, нею на початку XX ст., як констатує М. Грушевський у своїй “Історії України-Руси” (т. I), розмовляло понад 40 млн. людей. Тепер, на жаль, тих мільйонів менше.

Тільки давня мова могла так вистояти. А про давність нашої мови свідчить чимало опосередкованих і прямих фактів.

Факт перший. Коли українську мову зіставляти з найдавнішими індоєвропейськими мовами, зокрема з латинською, впадає в очі її, так би мовити, “архаїчність”, тобто наявність у ній великої кількості прадавніх, індоєвропейських елементів.

Фонетична система української мови, якість її звуків напрочуд близькі до латинської (і, зауважимо, до іспанської та італійської — її найближчих спадкоємниць). В обох мовах майже однакова система голосних звуків. І в латинській, і в українській розрізняються звуки **g i g (g i h)**: у латинській *genus* “рід” (споріднене з нашим *жінка*) і *hostis* “чужинець, ворог” (споріднене з нашим *гість*). В обох мовах відбувається чергування звуків **u i v**: лат. *paua* “моряк” і *navis* “корабель”, як наше *наука* і *навчання*. Так само в обох мовах є випадний звук **e**: у латинській *aper* — *apri* (“вепр — вепра”), як в українській *вітер* — *вітру* (випадає звук *e*).

В архаїчній, тобто найдавнішій латині було вісім відмінків, у тому числі кличний і два місцеві. В українській мові є всі ці відмінки, за

винятком одного місцевого, і в основному їхнє значення збереглося. Навіть закінчення в деяких відмінках ті самі. Наприклад, в одній і другій мовах однаково закінчення виступає в називному відмінку однини багатьох іменників жіночого роду: як *arena* (арена), *summa* (сума); у кличному відмінку іменників чоловічого роду: *Brute* (Бруте) — відомий латинський вислів “*Et tu Brute contra me*” (І ти, Бруте, проти мене) майже зрозумілий і без перекладу; такі самі закінчення в називному множини мають іменники чоловічого роду: *muri* (мури), *numeri* (номери); іменники середнього роду: *maria* (моря), *potina* (імена).

ОДНА З НАЙБАГАТШИХ І НАЙРОЗВИНЕНІШИХ

Латинська й українська мови розрізняють три рбди: чоловічий, жіночий і середній. І знаменно, що найдавніші українські іменники в більшості випадків мають навіть той самий рід, що й латинські. Так, однаково до чоловічого роду належать латинський іменник *hortus* “сад” і наш *город*, *pulvis* і *nul*, *ventus* і *вітер*, *mensis* і *місяць*, *sucus* і *сік*, *somnus* і *сон*, *dolor* і *біль*, *nasus* і *ніс*; до жіночого роду іменники *nax* і *ніч*, *mors* і *смерть*, *res* і *рід*, *voluntas* і *воля*, *securis* і *сокира*, *lana* і *вовна*, *barba* і *борода*, *casa* і *хата*; до середнього роду іменники *cor* і *серце*, *poten* і *ім'я*, *aratrum* і *орало*, *semen* “насіння” і *сѣм'я*, *lac* і *молоко*, *vinum* і *вино* тощо. У латинській мові іменник *domus* жіночого роду, в українській *дім* — чоловічого, але, виявляється, і в українській мові він часом буває жіночого роду: *Куди ж я піду, коли в мене немає своєї дому?* — читаємо в І. Нечуя-Левицького.

Ще більшу тотожність спостерігаємо в особових закінченнях дієслів, особливо при зіставленні українських форм із формами архаїчної, тобто найдавнішої латині: *sede-ti* — сидить, *sedemos* — сидимо, *sede-tes* — сидіте. Того самого походження суфікс для утворення вищого ступеня порівняння прикметників в українській мові **-іш-** і в архаїчній латині **-іос-**: *novus* — новий — *novissius*, *novus* — *novios*; *līvius* — *līvissius*, *laevus* — *laevios*.

Усі ці та багато інших збігів із латинською мовою можуть свідчити лише про одне: українська мова в окремих своїх рисах почала формуватися ще дві з половиною — три тисячі років тому, можливо, водночас із латинською, якщо не раніше. Адже українська мова зберегла багато того, що вже класична латина втратила.

Факт другий. Візантійський мандрівник і історик Пріск Панійський

448 р., перебуваючи в таборі гуннського вождя Аттіли, на території сучасної України записав слова *мед і страва* — це вже українські слова.

Факт третій. Коли в VI—VII ст. н. е. предки сучасних сербів і хорватів переселилися з України на Балкани, вони вже понесли з собою багато елементів, властивих і сучасній українській мові.

Зокрема в сербській і хорватській мовах перед звуком **е** приголосні вимовляються так само твердо, як і в українській: *земља* “земля”, *весело*. Не пом'якшуються приголосні й перед звуком **и**: *липа* “липа”, *тихи* “тихий”, *вабити* “вабити”. У деяких діалектах хорватської мови так само, як і в україн-

гарської мови, угро-фінським племенам на північному сході було занесено вже українсько-старослов'янську суміш, яка й започаткувала сучасну російську мову.

Факт п'ятий. Безперечно українським є напис “*коваль Людота*” на мечі з XI ст., знайденому на Полтавщині, як і значною мірою напис на келихові чернігівського князя Володимира Давидовича, зроблений не пізніше 1151 р.: “*А се чара кня[зя] Володимирова Давидовича, кто из неї п'е тому на здорovie а хвала Бога своего осподара великого кня[зя]*”.

Факт шостий. До нашого часу дійшли писані на пергаменті два Ізборники Святослава 1073 і 1076

років. Перший — це копія з болгарського оригіналу. І все-таки український переписувач примудрився набити чимало помилок. У кількох словах замість закономірної в старослов'янській мові букви **h** він ужив букву **и**: *нимая*, *сѣмля*, *исцили*, *видама*, *пламенеи* (тобто *пломене*); сплутував **и** з **ы**: *выны* (замість *вины*), *трызны* (замість *тризны*), *прсты* (замість *прости*), *помыслы* (замість *помысли* — наказовий спосіб); написав *чоловѣка* (замість *чоловѣка*), *Илля* (замість *Илия*), *ходѣ* (замість *годѣ* — так він передав український звук **h**), *он є давѣ*, *установѣ* (замість старослов'янського *далѣ*, *установѣ*), *пѣмо* замість *пиемѣ*, *помагає* (замість *помогаетѣ*) тощо.

У складеному за болгарськими зразками українським автором Ізборнику Святослава 1076 р. є такі сучасні українські слова: *ворогѣ* (вжито один раз, а 21 раз написано *врагѣ*), *морокѣ*, *полонѣ*, *вѣтрила*, *лѣка* (“ділянка, поросла травою”), *краса*, *свита*, *гѣрньць* (горнець), *вѣчинити*, *сваритися*, *дивися*, *лиши-ся* тощо.

Факт сьомий. Важливим найдавнішим свідченням про мову Київської Русі є графіті (видряпані написи) на стінах Київської Софії з XI—XIV ст. (будівництво собору було завершено 1037 р. за часів Ярослава Мудрого). Ці написи, як правило, дуже лаконічні і являють собою переважно молитовні звернення до Бога та святих із різних приводів. Написані вони старослов'янською мовою: вживається тільки займенник *азъ*, у прикметниках скрізь виступає закінчення **аго** (*зѣлаго*, *грішного*), вживаються форми *помози* (наказовий спосіб), *храбрый* тощо. Але майже всі чоловічі імена в давальному відмінку мають закінчення **-ови**, **-єви**: *Петрови*, *Дьмитрьєви*, *Павѣлови* (XI ст.), *Василєви*, *Борисови*, *Иванови*, *попови* *Ивану* (XII ст.) і т. ін. У звертаннях послідовно вживається кличний відмінок: *свѣтый Фоко*, *свѣта Софіє* і *свѣтый Онуфріє*, *Андрониче*, *небоже*. Вживаються чоловічі імена на **-о**: *Михалько*, *Марко* (XI ст.), *Дмитро* (XII ст.), *Гаврило*. Двічі наводиться ім'я *Володимир*, в XI і XII ст., і обидва рази з повноголоссям **-оло-**.

Звертає на себе увагу форма орудного відмінка *имѣмъ* (XII ст.) замість старослов'янської форми *именѣмъ*. У тому ж XII ст. один з авторів утворив присвійний прикметник від імені *Янѣка* цілком за правилами сучасної української мови: *Янѣчинъ*. У написах із XIII ст. подибуємо сучасну форму дієслова

в минулому часі чоловічого роду з суфіксом **-в**, а не **-л**: *азъ моливѣ*. Поряд із *помилуй мя* в XIII ст. трапилося також *помилуй мене*. У XI—XII ст. зустрічаємо цілком сучасні українські слова в сучасному звучанні: *хрест*, *не хочаючи*, *геть*, *поросля*.

Факт восьмий. Багатий і переконливий матеріал про український характер мови Київської Русі дають новгородські берестяні грамоти XI—XV ст., яких виявлено й опубліковано понад 700. Це переважно приватне ділове листування, писане, звичайно, тодішньою літературною старослов'янською мовою.

Але вже від початку XII ст. тут спостерігається написання **и** замість **h**: *тоби*, *сѣби*, *нимечкий*, *клинь*, *дижя*, *помитка*, *дидѣ*, *михѣ*, *сино*, *на рищци* “на річці”, *не сми-сѣмъ*, *еси велилѣ*, *роздиллѣ*, *диялось*, *прихавѣ*, *ихалы*, *поихалы*, *не надий-ся*, *сидити*, *ото всѣхъ селянѣ*, *отъ всѣхъ сиротѣ* тощо. В них відбито також перехід **е** в **о** після шиплячих: *чого*, *чоловѣкѣ*, *жона моя*, *чолѣмѣ*; м'який звук **и**: *отѣць* “отець”, *куницю*, *сороцицю*, *пшеници*; префікс **роз-**: *роздиллѣ*, *розумно*.

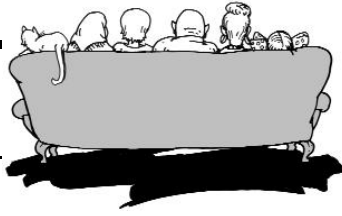
Звертання вживаються переважно в кличному відмінку: *куме*, *осподине*, *Онсифоре*, *днѣво*; іменники чоловічого роду в давальному відмінку однини мають закінчення **-ови**, **-єви**: *Стоянови*, *синови*, *Василєви*, *мужєєви*; у родовому відмінку однини в іменниках чоловічого роду трапляється закінчення **-у** там, де мало б бути **-а**: *гороху*, *пудѣ меду*, *горсти лєну*, *воську*, *шолку*, *дару*, *лову*. Прикметники в родовому відмінку однини чоловічого роду мають майже повсюдно закінчення **-ого**: *доброго*, *великого*, *жолтого*; рідко закінчення **-аго**: *луцьшаго*. Трапляються такі українські форми займенників: *тоби*, *от нього*, *к ньому*, *с тѣми*, *на тѣхъ*, *хто*, *с кимѣ*.

Явно український характер мають багато дієслівних форм: *грамоту с тобою спишемъ*, *молотимо да сѣсплемъ*, *язѣ къ тоби беротѣ написавѣ*, *пришьлѣ*, *вѣзмиѣ*.

Імена новгородців звучать переважно як сучасні українські (тут завчена книжна старослов'янська мова дає себе знати якнайменше): *Олекса*, *Олексии*, *Олександр*, *Онисимъ*, *Олисей*, *Остафий*, *Олена*, *Микыта*, *Михайло*, *Мѣрко*, *Василѣ*, *Василко*, *Юрко*, *Иванко*, *Панѣ/ко*, *Радѣ/ско*, *Степанєць*, *Федорець*, *Костянтинъ*, *Хрѣстина*. То тут, то там у берестяних грамотах прохоплюються слова, характерні саме для української мови: *господня*, *господарь*, *батко*, *паробокѣ*, *наимѣ*, *госпѣда* “домівка”, *година*, *кожухѣ*, *свита*, *глекѣ*, *соромѣ*, *досыѣ*, *куды*, *абы*, *та* (сполучник) тощо.

Факт дев'ятий — це мова “Слова о полку Ігоревім”, опублікованого 1800 року. Поема, як вважають учені, складена в 1185—1187 р., а відомий список її зроблено, можливо, в XV—XVI ст., під час так званого другого південнослов'янського впливу, коли в текстах посилено виправлялися відхилення від старослов'янської мови. “Слово о полку Ігоревім” теж, очевидно, виправлене. На таку думку нашої уваги ті поодинокі пропуски українізмів, які трапляються тут. Наприклад, в усьому тексті вживається старослов'янська форма імені *Владимиръ*, але один раз — *Володимиръ*; так само скрізь — *храбрый*, і раптом: *хороброе гнѣздо*; п'ять разів слова *днѣвца*, *днѣва* написані через **h**, а шостий — через **и**: *красною дивицею*; через **h** написані слова *полѣхти*, *одолѣти*, *разумѣти*, але

Закінчення на с. 12

ВУЗЛИКИ НА ПАМ'ЯТЬ

“Я БУВ ЧЛЕНОМ КПЗУ...”

“Територія, де я проживав (с. Пасіка Грубешівського уїзду Люблянського воєводства), була зайнята німцями, коли ж почала на польські війська наступати Червона армія, німці в цей час відступили. ...Вже коли встановлювався державний кордон СРСР, місцевому цивільному населенню, яке брало участь у сільських комітетах і сприяло Червоній армії, запропонували виїздити в її тил. У жовтні 1939 нас, біженців, повантажили в залізничні вагони, і ми попрямували в Україну. 10 листопада наша сім'я (йдеться про Йосипа Лукасюка, його дружину Ніну та сестру Марію, синів Антона і Анатолія, старенька мати та трирічна донька Лукасюків залишилися у рідному селі) прибула в радгосп Розі Люксембург, що в Бобринецькому районі”.

Дуже схожа історія прибуття у наші краї і родини Полюхів: “Коли під час військових дій польську армію розбили і вона втекла, у нас виявилось безвладдя, по селу ходили різні банди, грабували населення. Їх ніхто не переслідував. Нам стало відомо, що недалеко (йдеться про с. Мачте того ж Грубешівського уїзду) перебувають частини Червоної армії, громада вирішила послати туди делегата, аби отримати допомогу для наведення у селі елементарного порядку. Делегат Антон Копач, повернувшись, сказав, що треба організовувати місцевий комітет, збирати зброю, боротися з бандами. Після цього ми, організувавшись, обеззброїли кілька банд, Червона армія всіляко нам сприяла. Тоді із села в СРСР виїхало більше 50 сімей, з них десять — у радгосп Розі Люксембург”. Із великої родини Полюхів багато хто лишився у Західній Україні, але крім нього ще дві сестри з чоловіками теж виїхали до СРСР.

Не можна сказати, що Лукасюкам і Полюхам так уже сутожовно жилося за старого ладу. Йосип вів своє господарство, мав шість десятин землі, дві коняки, корову, телицю, хату, сарай. Але при цьому, очевидно, був небайдужий до соціалістичних ідей, бо ще 1931 року (розповідав під слідством) його односельці, як виявилось, члени КПЗУ Йосип Грицюк, Леонтій Мазниця та Володимир Марамон часто зверталися до нього, аби він допомагав їм у партійній роботі (цікаво, чи жалкував про те?). За дорученням Грицюка 1932 року сім днів переховував у себе працівника окружного партії. Якось у його оселі проводили парт-

ВОЗЗ'ЄДНАННЯ. БОБРИНЕЦЬКИЙ ВАРІАНТ

Про золотий вересень 1939 сказано й написано чимало. Тоталітарна система, опанувавши Західну Україну, відразу ж почала підганяти її під свій копил: нищила тисячі людей, цілими селами виселяючи їх до Сибіру, розстрілюючи інтелігенцію, не один рік борячись із УПА, доки так-сяк пристосувала вільнолюбних західняків до себе. У тих краях теж було чимало таких, які беззастережно вірили комуністичній ідеї, всіляко намагалися допомагати Червоній армії, добровільно переселялися у тодішню Радянську Україну. Але й вони, трохи поживши у соціалістичній дійсності, часом виявлялися “ворогами”, — комуністична система не могла сприйняти їхні життєві мірки, розуміння суспільних стосунків, урешті, наявність елементарної людської гідності.

Серед таких переселенців до Бобринецького району опинилися і двоє теслів — Йосип Лукасюк та Олександр Палюх.

збори. Але офіційним членом КПЗУ, хоча й стверджував це, Лукасюк не був, мабуть, просто співчуваючим. Пізніше, як і Олександр Полюх, став членом місцевого комітету. Але ж у Західній Україні вони тоді створювалися швидше не з ідейних міркувань, а для наведення елементарного порядку. До речі, те, що Олександра обрали членом такого комітету, цілком логічно, адже він свого часу три роки був сільським старостою. Жив також небідно — мав хату, два сараї, чотири десятини землі, троє корів, свиней, гусей, курей.

ХТО Ж ЗНАВ, ЩО СОЦІАЛІЗМ — ЦЕ ЗЛИДНІ?

“Спочатку ми працювали, як належить, — пояснюватиме слідчому Йосип Лукасюк, — а потім вирішили виїхати, бо адміністрація радгоспу не створила для нас, переселенців, жодних умов для життя і праці. Більше того, мали місце факти просто нелюдського ставлення до нас. Я зі своєю родиною і Ядильок Микола зі своєю (всього 12 осіб) розміщались в одній квартирі, неблагоустроєній, холодної, звідки зимою доводилося сніг виносити. Моя дружина була на останньому місяці вагітності і мала народжувати. Коли їй стало зовсім погано, я поїхав до директора радгоспу, аби допоміг відправити її в лікарню. Однак автомашини він не дав, дозволив узяти коней. Дружина народила в дорозі, і дитина померла. Інша дитина у мене хвора — гостре малокрів'я. Я не раз просив директора радгоспу виписати нам за гоівку якихось жирів, але він відмовив. Топлива абсолютно не було, навіть соломи, аби набити матра-

Фото О. Литвиненко

ци, ніде було взяти. Попросив директора залізну пічку — немає, копей, аби підвезти глини та хоч трохи поремонтувати те приміщення, — не дає”.

Не можна сказати, що приїжджі не знали, що таке злидні. Очевидно, і в їхніх краях бідних людей було доволі, але щоб людина не могла розпорядитися заробленим, своїм власним, придбати те, що життєво необхідне — це було їм незрозуміло. Як і те, що заробітну плату не видавали вчасно. Про це на слідстві говоритиме Олександр Полюх: “Я зарплати не отримав ще за грудень 39-го. А наші гроші, які ми мали в польських злотих, можна було обміняти у Держбанку, але для цього треба було поїхати у Кіровоград, а директор радгоспу не дозволяв доти, доки обмін не припинився, і наші гроші пропали. Топлива не було — за весь час я зміг придбати тільки чотири відра вугілля, доводилося

після роботи розгрібати сніг і діставати бур'ян, щоб хоч трохи протопити. Житло холодне, їсти нічого. Найближчий базар у Бобринці, це 12—15 кілометрів від радгоспу”.

Але були й такі, хто вважав: переселенці із Західної казяться з жиру. Їх, мовляв, прийняли, як належить, забезпечили, три дні годували безплатно, дали житло, меблі, а вони... Місцеві мешканці свідчать, що сім'я Лукасюків, продавши двох своїх коней, жила добре — мали перини, подушки, ковдри, постільну білизну. Ймовірно, що так воно і було. Але наявність цих елементарних речей, які для будь-якого європейця не були ознакою достатку, для наших земляків-степовиків, тодішніх будівників соціалізму, забитих і пригнічених, пограбованих і опущених несамовитою більшовицькою владою на саме дно людського виживання, здавалася розкішшю...

ської гідності і люмпенської свідомості та передаванні останньої у спадок наступним поколінням, а також її вплив на формування суспільства, його внутрішньої культури, конфліктності, протиріч майбутніх нерівностей. Але, мабуть, Бог вирішив, що українці настільки сильні, що зможуть і це пережити, перемолоти, подолати...

Більшість свідків у справі Лукасюка і Полюха підкреслювали, що вони, оцінивши наші чорноземи, дуже хотіли, аби їм дали по кількох десятині. Але таке в Радянському Союзі було неможливо, тому вони, мовляв, і казали, що життя в СРСР гірше тюрми і що дали так жити не можна, треба повертатися додому.

Як би там не було, але коли в середині січня Йосип отримав листа від свого двоюрідного брата Василя Дудки, такого самого переселенця, працівника станції Хирівка Знам'янського району, який повідомляв, що біженців із Західної України відправляють назад, але для цього треба їхати до Києва, чимало людей вирушило пішки до Кіровограда. Там, на вокзалі, зустріли ще кількох братів по нещастю, з якими разом поїхали до столиці. У Києві їм нібито пояснили, що слід повернутися у Кіровоград і через обласну владу отримати дозвіл. У Кіровоградському облвиконкомі вони звернулись до якогось Омеляченка, який записав усі прізвища і пообіцяв, що до 1-го лютого їх відправлять. Не дочекавшись цього, десять сімей найняли підводи і поїхали на станцію Долинська, аби вирушити звідти до Києва. До речі, попередили про своє рішення директора радгоспу, здали все надане їм (ліжка, столи), сподівались отримати і розрахунок, але не дочекались. Радянська влада з тими, хто хотів жити інакше, розраховувалася по-своєму. Квитків їм не дали, три дні вони пробули на станції, аж доки Лукасюка і Полюха, очевидно, як призвідників, заарештували.

Звинувачення стандартні — саботаж, антирадянська агітація. Вини своєї вони не визнали, весь час твердячи одне: просто хотіли мати для своїх сімей людські умови проживання. Для тодішньої влади це теж було злочином...

● **Світлана ОРЕЛ,**
м. Кіровоград

ПРО-ЧИТАННЯ

Історія України в радянські часи була безликою. З неї викинули імена борців за волю народу, починаючи від гетьманів і закінчуючи “дисидентами”, позначивши їх ярликами “націоналістів”, “сепаратистів”, “ворогів”.

Не вдалося оминати цієї долі й багатьом українським компартійним керівникам. Із 153 членів і кандидатів у члени Політбюро ЦК Комуністичної партії України, 47 були репресовані або доведені до самогубства сталінським режимом, їхні імена були віддані комуністичній анафемі й забуттю. Нині вони, за винятком двох, реабілітовані, їхні імена повернуто історії, незалежно від їхнього місця і ролі в долі українського народу. Поява книги “Політбюро ЦК Компартії України: історія, особи, стосунки (1918—1991)” В. Лозицького, кандидата історичних наук, директора Центрального державного архіву громадських об'єднань України, несе цікаву й корисну інформацію завдяки осмисленню документального історичного матеріалу. Є й галерея персоналій найвищої партійної верхівки Ра-

дянської України, аналізуються рецепти політичної “кухні”, в якій готувалося “вариво”, що ставало сутністю республіканської політики — за цими найважливішими науковими параметрами праця є унікальною, за що дякуємо київському видавництву “Генеза” (2005 р.).

ІСТОРІЯ ЗБАГАЧУЄТЬСЯ

Пізнавальне значення праці полягає й у тому, що багатий документально-фактологічний матеріал дає можливість глибше зрозуміти сутність політики, яку проводив В. Ленін, а потім Й. Сталін щодо України. Особливо актуально звучить сьогодні розкриття автором цілеспрямованої політики Кремля на викоринення в Україні будь-яких “самостійницьких ухилів”, на витравлення самого духу “націоналізму”. Як свідчать наведені в книзі документи, для цього використовувалися різноманітні методи — організаційні й навіть репресивні щодо окремих керівників і всього українського народу. Варто навести хоча б окремі з них. Ось Політбюро ЦК РКП(б)

своєю постановою від 20.03.20 р. розпустило склад ЦК КП(б)У, законно обраний IV конференцією КП(б)У (березень 1920 р.).

Причина? Делегати конференції не підтримали списку членів ЦК КП(б)У, підготовленого й запропонованого Москвою. Вказане рішен-

го прив'язання української партверхівки, комуністів республіки до есересерівської імперської колісничі, утвердження в суспільстві тотального жаху перед Москвою, Сталін і його поплічники не зупинилися навіть перед масовим терором. Ідеться про штучний голод, органі-

зований Сталіним у 1932—1933 рр., що став справжнім геноцидом проти українського народу.

Можна було б зупинитися й на інших подібних аспектах проведення В. Лозицьким наукового дослідження. З них видно, що Ленін, Сталін, верхівка КПРС із самого початку створення КПУ крок за кроком обмежувала, звужувала її внутрішньопартійні права, перетворювала і таки перетворила її на звичайну обласну організацію Російської Федерації. Цей статус КПУ був закріплений і в Статуті КПРС. Як свідчать документи, наведені в книзі, в цьому Москві активно допомагала частина росіян, що були в КПУ, і зрусифіковані українці.

Історичні факти, що аналізує автор, переконливо свідчать: національна політика Кремля щодо України була далеко не “братерською”.

Книга подає науковцям важливий документальний матеріал для заповнення “білих плям” на історичному тлі України, допомагає глибше побачити ту тяжку “національну” й іншу спадщину, яку отримала незалежна Україна, й оцінити масштаби й складність роботи. Вона допомагає зрозуміти “політику зигзагів” в українсько-російських відносинах та їхні справжні причини, розпізнавати сутність демагогії керівників нинішньої КПУ.

Та В. Лозицькому не все вдалося, зокрема хотілося б знайти на сторінках його книги відповідь на питання, чому компартійна верхівка України не стала на бік незалежної України. Автор, по суті, обійшов мовчанням ту негативну роль, яку відіграв В. Щербинський (досить згадати його запаладливе проведення русифікації української освіти, науки тощо). Але вказане не зменшує науковій та інформаційній цінності видання.

● **Олексій ГАВРИЛЮК,**
кандидат історичних наук

ПРЕФЕРЕНЦІЇ

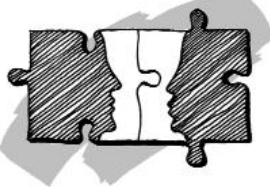
•

ВАТ "Союздрук" відмовляється брати тижневик "Слово Просвіти" на розповсюдження.
Перед цим із кіосків зникли українськомовні літературно-художні та дитячі журнали

•

•

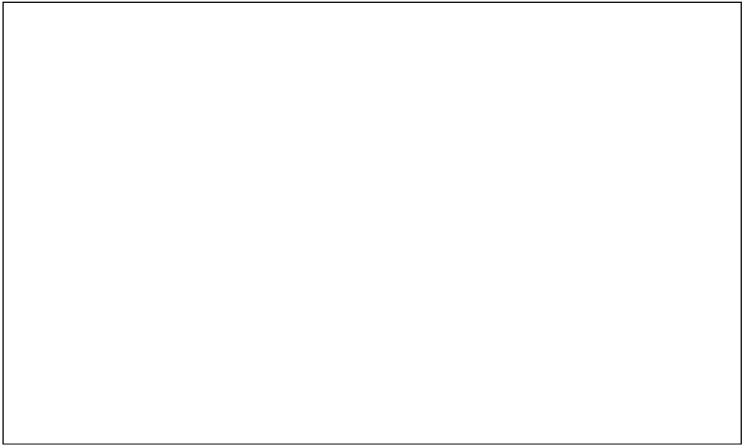
ДО 20-РІЧЧЯ ТРАГЕДІЇ

На відкритті виставки "Чорнобиль+20" виступає Михайло Ілленко

Відвідувачі знайомляться з експозицією

Етнічний гурт "Древо"

